Milan Kruhek

Srednjovjekovni MODRUŠ

Matica hrvatska ogranak Ogulin

Modruš je bio eminentno hrvatski srednjovjekovni grad. Gradili su ga hrvatski ljudi i graditelji, hrvatski plemići i feudalni magnati. Dolazili su u Modruš, preko frankopanskih veza sa sjevernom Italijom i srednjom Europom graditelji s Mediterana, iz Venecije i oni iz europskih zemalja. Dolazila je i novčana pomoć do Modruša iz papinske riznice i blagajne Mletačke Republike; od ugarsko–hrvatskih vladara, pa poslije novih kraljeva Habsburgovaca i njihovih vojnih institucija iz Graza i Beča. Ali Modruš su u prvom redu gradili, održavali i obnavljali hrvatski klesari i zidari u hrvatskih prilikama i prema mogućnostima modruških žitelja i modruških gospodara. U Modruš su dolazili visoki gosti kraljevskih i kneževskih dvorova, svjetovni i crkveni kneževi europskih gradova i država, ali u njemu su stoljećima živjeli hrvatski plemići i građani sa svojim feudalnim gospodarima, sa svojim svećenicima i redovnicima i svojim biskupima. Dok je bilo tako, Modruš je rastao i živio kao hrvatski grad. Kada su nestali iz njega hrvatski gospodari i hrvatski žitelji, Modruš je počeo nestajati, pretvorivši se na kraju u veliku srednjovjekovnu povijesnu ruševinu.

Ipak i takav Modruš ima danas svoju vrijednost, Ne samo povijesnu već i materijalnu. Trebali bi to danas samo otkriti, prepoznati i sačuvati barem te krhotine modruških znamenitosti.

120,-

MILAN KRUHEK

Srednjovjekovni Modruš

Grad knezova Krčkih–Frankopana
i biskupa Krbavsko–modruške biskupije

MATICA
HRVATSKA
OGRANAK
OGULIN

MODRUŠ
Knjižnica ogranka
Matice hrvatske Ogulin
Knjiga 5

UREDILA
Višnja Lipoščak

AUTOR FOTOGRAFIJA
Zvonimir Gerber
Milan Kruhek

CRTEŽI PLANOVA I TLOCRTA
Zorislav Horvat

IZDAVAČ
Matica hrvatska
Ogranak Ogulin
Ivana Mažuranića 6, Ogulin

ZA IZDAVAČA
Višnja Lipoščak

OBLIKOVANJE
Durieux d.o.o., Zagreb

TISAK
Tipotisak d.o.o., Zagreb

ISBN 978-953-7166-04-5

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 667252.

MILAN KRUHEK

Srednjovjekovni Modruš

Grad knezova Krčkih–Frankopana i biskupa Krbavsko–modruške biskupije

OGULIN, 2008.

Pogled preko crkve Sv. Trojstva na ruševine modruškoga grada

Prošlost Modruša bila je mnogo slavnija i značajnija od njegove današnjice. Uz grad Modruš i modruške događaje vezana je povijest uže i šire njegove okolice. Kroz cijelo hrvatsko srednjovjekovlje, sve do turskih ratova, Modruš je bio najveći i najznačajniji grad na putu između Zagreba i Senja, a »Modruški put« bila je najvažnija prometnica koja je spajala sjevernu Hrvatsku s Jadranskim morem. Bilo je to tako i prije dolaska i naseljavanja Hrvata, u vrijeme ranog doba hrvatske srednjovjekovne povijesti, u vrijeme razvijenog feudalizma, pa sve do najnovijega doba hrvatske suvremenosti.

Mnogi su do sada pisali o starom Modrušu. Ipak još nemamo cjelovito napisane povijesti ovoga slavnoga grada. Nema njegove znanstveno napisane povijestnice najviše zato, jer nije bilo ni potrebnih arheoloških istraživanja materijalnih ostataka modruških spomenika, niti sistematskog istraživanja pisanih svjedočanstava njegove prošlosti. U ovom ćemu dakle prikazu najprije sabrati sva važnija do sada napisana saznanja o povijesti Modruša, a onda ih proširiti i dopuniti rezultatima novijih i vlastitih istraživanja i spoznaja.

Dio zemljovida Hrvatske i Slavonije. Hirschvogel, 1570.

POVIJESNI IZVORI O MODRUŠU

Ponekad je od bogate povijesne prošlosti preostalo malo sačuvanih svjedočanstava. Vrijeme ih je uništavalo i pokopavalo. Ipak, od velikih povijesnih događanja naslaganih kroz veća vremenska razdoblja uvijek je nešto ostalo, bilo u pisanim dokumentima ili u materijalnim ostacima ljudskoga življenja i povijesnoga stvaranja. Tako je i sa tragovima duge i bogate modruške prošlosti. Sačuvane su neke stare službene kraljevske i kneževske isprave, razni dokumenti crkvene provenijencije, koji govore o gospodarima Modruša, o događajima u gradu i župi modruškoj. Neki zapisi govore više o ljudima, o njihovim odnosima i načinu života, a neki donose i neke obavijesti o izgledu naselja i grada. Iz starijih je vremena manje takvih podataka, kasnije ih ima više. Posebno su vrijedni materijalni spomenici povijesti: sačuvane ceste i putevi, građevine duhovne namjene i svjetovnoga življenja, predmeti svakodnevne uporabe, dakako i posebno vrijedne rukotvorine ljudskoga umijeća i duha. Veliki je povijesni prostor modruškoga utvrđenoga gradskog naselja i tvrdoga župskog i plemićkoga grada nad njim. Tu zakopanu modrušku povijest čuvaju ruševine modruških crkava i samostana, utvrđenoga modruškoga grada Tržana, kuće i palače modruških purgara i plemića.

Sačuvani pisani izvori modruške srednjovjekovne povijesti nisu tako brojni kao oni iz ranoga novoga vijeka kada Modruš ulazi u povijest protuturskih ratova i kra-

Dio karte Martina Stiera, sredina 17. stoljeća. Crtež dobro prikazuje položaj modruških utvrda, katedralne crkve i naselja. ÖNB — Wien Cod. 8609

jiške obrane, a poslije oslobođenja od turske okupacije u razdoblje obnove i izgradnje novovjekog modruškog naselja. U tom vremenu Modruš gubi ulogu srednjovjekovnoga središta ranijih feudalnih prava svojih vlasnika i gospodara, a ulazi u krug šire vojno–strateške politike toga dijela Hrvatske. Modruš u to isto vrijeme i zbog istih općih povijesnih razloga, postaje i privremeno sjedište Krbavsko–Modruške biskupije te dobiva i veće značenje u crkvenoj povijesti. Zato ga uz neke vrlo bitne izvore crkvenog porijekla prate mnoge isprave i zvješća vojnih stratega i graditelja krajiške granične obrane.[1] Te će ga institucije, svaka radi svojih razloga, opet nastojati vratiti u povijesni život nakon oslobođenja Hrvatske od stoljetne turske okupacije. Zato su najstariji opisi i crteži izgleda staroga modruškoga grada, razorenoga i napuštenoga u turskim razaranjima, upravo zapisi prvih krajiških vojnih inženjera i graditelja iz 17. stoljeća.[2]

1 Giovani Pieroni, Relazioni di anno 1639. Državnii arhiv Slovenije u Ljubljani, Cod. II/56. Taj je izvor objavio E. Laszovski u Starinama JAZU, XXIX, Zagreb, 1898.

2 Martin Stier, Befestigungen in Steiermark, Krain, Kroatien und Küstenland, Wien, ÖNB, Cod. 8608 fol. 80, oko 1660.

Modruš spominju i crtaju njegove utvrde i ruševine mnogi krajiški graditelji te ih na svoje zemljovide ucrtavaju svi poznati europski kartografi.

IZVJEŠĆA I CRTEŽI KRAJIŠKIH VOJNIH GRADITELJA

Najstarije je izvješće napisao oko 1639. spomenuti Ivan Pieroni, koji je proputovao modruškom cestom od Karlovca preko Kapele do Senja. O Modrušu je zapisao ovo: »Modruš grad: Vraćajući se odavde u smjeru jugozapada, nakon dvije milje puta kroz brda i šume, susrećemo na najvišem brijegu, odnosno na jednoj njegovoj strani, jedan jedini grad, Modruš. Ranije velik, lijep i jak, od kojega su danas preostali samo tragovi, a veliki dio njegovih kružnih zidina, kao i čitava četverokutna kula na donjem dijelu brda (na njegovim padinama) još stoje, pa je tu postavljena straža. No, tu manjkaju dvije grede i krov, što se mora obnoviti zbog potreba stražara. Sa sasvim malim sredstvima moglo bi se kamenom iz postojećih zidova sagraditi dvadeset kuća. (Kaže se) da bi to odmah podigli oni koji bi ovamo došli i tu bi se nastanili. Zidovi grada dižu se gotovo do vrha brda na kojem se na ograničenom prostoru nalazio mali dvor sa dobrim i jakim zidovima koji još stoje, ali su nepokriveni, tako da kao nastamba može poslužiti samo prostor iznad ulaza. No, tu se (zimi) zbog lošeg krova skupi snijega do jednog lakta i tu spavaju vojnici — stražari. To mjesto je zbog svojeg visokog i strmog položaja jako i leži na početku vrletnih planina koje se spuštaju do mora, sa dvije tvrđave u samom središtu (tog gorja): Brinje i Otočac. Zbog toga se čini uputnim dati mu (Modrušu)

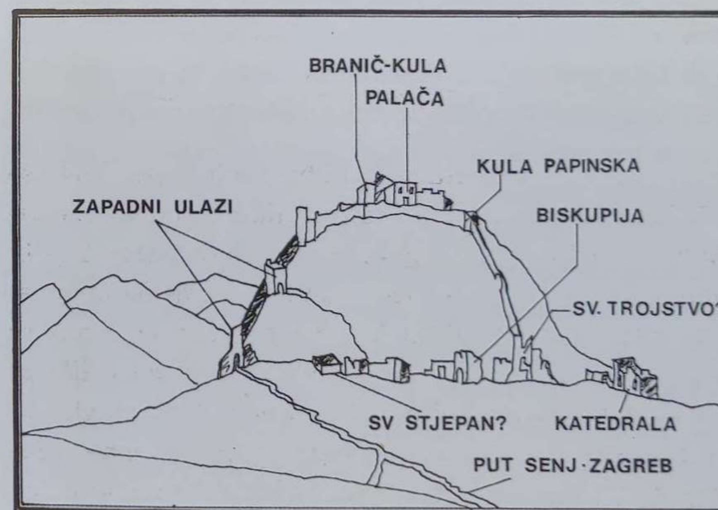
Modruš. Giovanni Pieroni.

pomoć i opet ga naseliti kako bi bio (vojno) jak. To bi se dalo bez daljnjega provesti zahvaljujući brojnom, na turskom području živećem graničnom stanovništvu koje bi rado prebjeglo na našu stranu kad bi dobili na raspolaganje neko sigurno mjesto kao ovo ovdje, u kojega bi se mogli skloniti. Količina još preostalih zidova uvelike bi pomogla (pri gradnji). Tada bi se utoliko brže moglo napredovati sa stražom do spomenutog mjesta (označenog brojem) 24, te pozadinu do Tounja ili čak Topolca (Tobolice) staviti pod našu zaštitu. To sve, međutim, vrijedi utoliko, ukoliko se ne povrijede granični ugovori (s Turcima). Što se tiče malog visokog uporišta, vrlo je potrebno (ako već nije uslijedilo), neke prostore pokriti, jer su zidovi održani, a i jedna izvrsna cisterna je u blizini«.[3]

3 Giovanni Pieroni, Relazioni di anno 1639. nav. dj. bilj. 1.

Martin Stier, Befestigungen in Steirmark, Krain, Kroatien und Küstenland, Rkp. Cod. 8.608, Austrijska nacionalna biblioteka, Beč 1660.

Objašnjenje prikaza crteža Modruša Martina Stiera.

Drugi, nešto mlađi opis, sličan ovome, sastavio je krajiški graditelj i istraživač stanja graničnih utvrda ing. Martin Stier, koji je svoje informacije napisao u izvješću složenom u rukopis god. 1660. Evo kako je on vidio, pred

sobom, stare modruške ruševine. »Iza ovoga mjesta je u dužini od dobre milje visoko pošumljeno gorje do propaloga gradića Modruša što leži na padinama visokoga brda, na čijem najvišem vrhu stoji stara utvrda, koja je sudeći po preostalim zidinama, nekada moralo biti lijepo i dobro utvrđeno mjesto. Zidine koje još djelomično stoje, dosižu do vrha i do tvrđave. Ona je doduše malena, ali vrlo visokih i širokih zidova, a između njih leži nekoliko manjih koliba bez krova, koje služe održavanju straže, a zbog sljedećeg gorskog prijevoja preko gorja Kapele potrebno ju je (utvrdu!) osposbiti za obranu. To se može provesti lagano i s malim troškom, tako da se visoke zidove snizi na 6 hvata, te da se na njih postavi krov, a zidine na nekim mjestima i popravi. Uostalom, utvrda ima vodu. Uz jedan dobar zdenac postoji tu i jedna cisterna. Što se gradića tiče, preostalo je još nekoliko srušenih zidova koji se lagano mogu pokriti krovovima te ih tako pretvoriti u stanove za Vlahe ili vojnike. Popravcima starih bočnih utvrda i djelomičnom obnovom zidova mogao bi grad opet biti učvršćen i stavljen u bolje sigurnosno stanje«[4]

Vidimo dakle da i jedan i drugi opis promatraju Modruš najprije kao vrijedan strateški položaj, koji treba obnoviti zbog obrambene sigurnosti. Utvrđeni grad na brijegu i gradsko naselje pod njim su ruševni i zapušteni, ali još svjedoče o nekadašnjem izgledu i povijesnoj veličini. Treći krajiški izvjestitelj, M.A.Weis najmanje opisuje izgled Modruša riječima, ali je njegov crtež položaja i ostataka staroga Modruša najljepši.[5]

[4] M. Stier, Befestigungen, nav. dj. bilj. 2.

[5] Mathias Anton Weiss, Vorstellung und kurze Beschreibung des Defensions––Standts deren Croatischen frontieren, Graz, 1729., 38, Wien, ÖNB. Cod. 8655, fol 30. Modruš.

STARI PISCI O MODRUŠU

Jedan od prvih cjelovitijih opisa Modruša cijelo je stoljeće mlađi od ranijih krajiških izvješća i daje nam sliku već obnovljenoga življenja u naselju, ali i već dugo vrijeme zapuštenosti utvrđenoga grada na vrhu brijega. Donosi ga povijesničar područja Karlovačkog generalata, Julije Fras u djelu tiskanom 1835. godine.

Modruš je (latinski Merusium) u Frasovo vrijeme bio mjesto krajiške kapetanske postaje, selo sa 41 kućom u kojoj je živjelo 399 žitelja katoličke vjeroispovjesti. To je

Crtež modruških ruševina. L. F. Marsillia, 1699., Univerzitetska biblioteka Bologna, Cod. 66, p. 133.

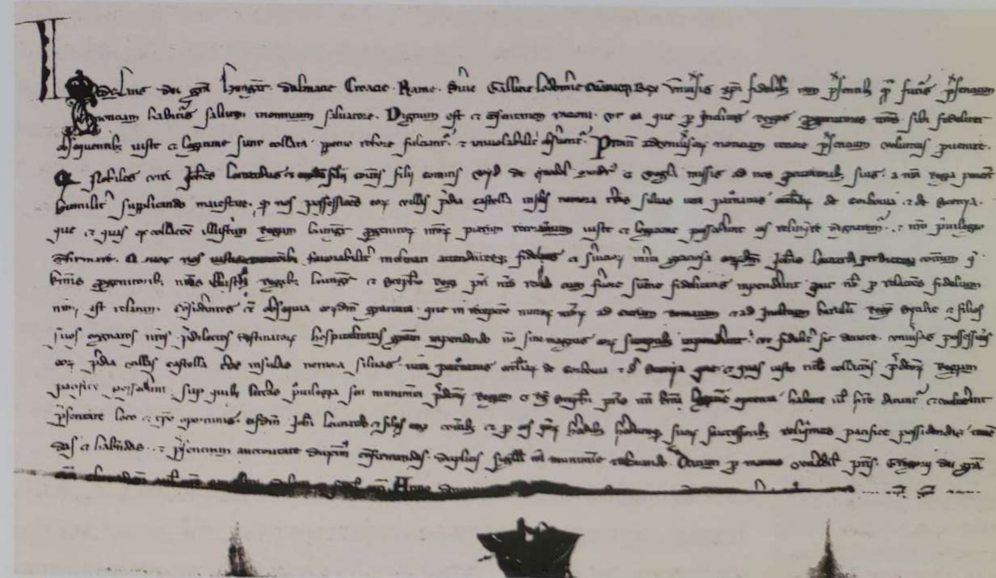
mjesto s posve razrušenim »gorskim gradom i katoličkom župnom crkvom i kapelom. Leži u kapelskom gorju....« Ruševine staroga grada Fras ovako opisuje: »Na visokom, strmom i osamljenom brijegu, s kojeg se pruža vidik na Oštarija, Plaški, Carevo Polje i Ogulin, nalaze se ruševine prastaroga grada Modruša, a dolje na podožju brijega susreću se tragovi nekoć tu postojećeg gradića....« Pripovijedanje Frasovo o postanku Modruša i neke njegove priče o modruškoj prošlosti nemaju dovoljno znanstvene utemeljenosti, ali je njegov opis postojećih ruševina modruške graditeljske baštine mnogo vredniji i realniji. »Ovdje su nadalje ruševine biskupskog dvora i stolne crkve Sv. Marka, gdje su još vidljivi svodovi jedne rake. Postojalo je i kamenje s isklesanim grbovima, ali bez natpisa, a danas je samo jedan kod ulaza u župnu crkvu. Navodno je kod stolne crkve bio bunar, kamo je biskup, bježeći u Novi, dao baciti svoje blago i onda zasuti bunar. Nedaleko od župne crkve još se nalazi bunar u dobrom stanju, koji je sagrađen u vrijeme kada je tu stajao još snažan Modruš. Nalaze se ovdje više ruševine crkve Sv. Katarine, a iza grada također su ruševine jedne crkve. Ispod modruškoga brijega opet su ostaci nekadašnje crkve Sv. Mihovila, a iza crkve Sv. Antuna nalaze se tragovi jednoga samostana. Nasuprot župnoj crkvi na uzvišici mogu se vidjeti ruševine crkve Sv. Duha, koja je pripadala templarima.«[6]

Vrijedan prilog, posebno crkvenoj povijesti Modruša, donosi u svojem djelu o prošlosti Senjske ili Modruško–Krbavske biskupije Manoilo Sladović. Njegovo djelo pisano 1858. godine i danas je važan izvornik podataka o modruškoj biskupiji i modruškim crkvama. Sladović, pišući o Modrušu, koristi prvenstveno crkvene izvore, ponajprije pisma i izvještaje kanonskih vizitacija senjskih biskupa. Kratak opis Modruša ispisuje prema

[6] J. Fras, Vollständige Topographie der Karlstädter Millitärgrenze, Zagreb, 1835, s. 291–294 (prijevod ovog djela: Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine, Gospić, 1988, s. 198–199.

starijim putnim bilješkama: »28. okt. (g.?) dodjoh u modrušu negda grad i sjelo biskupovo a zatim od turakah razorenu; g. vuk hogar senjanin, ugostio me vrlo uljudno i on je ovo što sledi kazivao što sam i mojim čima video. Gradina na vrh glavice gleda na jugo, u njoj nestoji nitko ali ipak se vide preostale zidine. Od crkve nitraga a ni imena kod žiteljah. Z gradine idu zidovi po oboj strani dole k varoši i sastaju se s platnom od varoši, sedeće na ravnini a gledajuće k severu. Na zidovih znaju se vrata, jedna od iztoka jedna na zapad. Tik varoškoga platna k severu leže podrtine negda stolne crkve sv. Marka evangj. I blizu nje vidi se zvonik skoro čitavi ali zvona neima. Za tim idući k severu nalaziš na biskupiju ali joj tanki zidovi preostaše.

Crkve bijahu sv. Trojstva, što je sada župna, imajuća zidove od opeka a krov od drveta i ležeća unutar starog platna. Sv. Stepan uza zid na zapad tik varoških vratah i malo dalje, sv. Jelena, a sv. Anton blizu varoši na putu, a

Isprava kralja Ladislava knezovima Krčkim Frankopanima 11. lipnja 1289. Potvrđuje im sve posjede i prava.

po boku podrtine od manastira. Ovo mi je kazivao župnik modruški jašući sa mnom do Oštarijah dne 29. okt. U župi modruškoj broje se 800 dušah od kojih osmi dio u razorenoj varoši žive.«[7]

Nešto podataka i vlastitih zapažanja o Modrušu donosi A. Belak u manjem radu objavljenom 1861. godine.[8]

Prvu potpuniju povijest o Modrušu napisao je E. Laszowski koji već poznatim činjenicama pridodaje mnogo novih podataka do kojih dolazi vlastitim ishtraživanjima nepoznatih povijesnih izvora. Laszowski dijeli i razlikuje legendarnu povijesnu tradiciju o Modrušu od povijesnih činjenica potvrđenih vjerodostojnim svjedočanstvima. On prvi govori o modruškom kastrumu, feudalnom utvrđenom gradu Tržanu, smještenom na Modruškoj glavici i pod njim razvijenom gradu modruških građana, gradu Modrušu.[9]

Poslije Laszowskoga i kratkog osvrta na Modruš poznatog našeg književnika J.E. Tomića, u »Narodnim novinama« u dva je nastavka o Modrušu pisao M. Magdić. Osjećajući povijesni značaj Modruša, »varoši, koja se sterala na podanku istoga brijega i koja je kroz stoljeća u našoj građanskoj, crkvenoj i ratnoj historiji igrala tako znamenitu ulogu, da bi se o njoj mogla napisati posebna monografija« Magdić je već te 1913. godine dobro odredio obvezu kulturnih istraživača prema Modrušu.[10]

O povijesti Modruša pisao je i Vjekoslav Klaić u svojoj do danas nenadmašnoj povijesti o knezovima Krčkim–Frankopanima. Klaić piše o Modrušu kao jednom od najstarijih i najvažnijih središta feudalne moći i slave ovoga plemenitoga hrvatskog roda.[11]

U najnovije vrijeme imamo više napisanih priloga koji na poseban način osvjetljavaju Modruš kao središte duhovnoga života i sjedište Modruške biskupije. Tu se

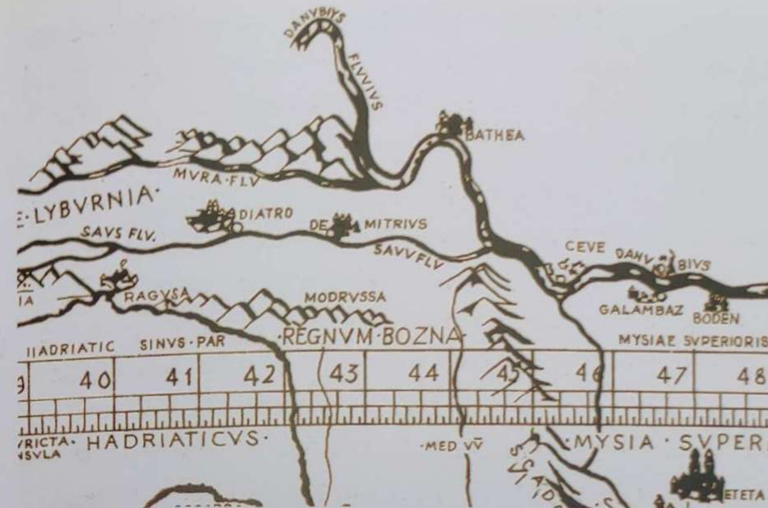
7 Manoilo Sladović, Poviesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske, Trst, 1856. Pretisak su izdali Državni arhiv u Gospiću i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003. s. 40–41. Taj je opis Modruške biskupije zapravo tekst modruško–senjskog biskupa Jurja Čolića (1746.–1764.) sastavljen oko 1750.g. Sličan opis potječe i od Filipa Riceputia (+ – 1742.) koji je tiskan u Farlatijevoj povijesti Modruške biskupije u djelu Illyrici sacri, t. IV, s.106–114.)

8 Antun Belak, Modruš razvalina i mestance u tretjoj ogulinskoj pukovniji, Domovina, god. III, Zagreb,1861, s. 62–63.

9 Emilije Laszowski, Modruš, Prosvjeta, god. II, br.24, Zagreb,94. s. 746–750.

10 T. (J. E.) Tomić, Grad Modruš, Narodne novine, LXVI, br. 80, Zagreb, 1900., Mile Magdić, Grad Modruš, Narodne novine, LXXIX, br. 105, 106, Zagreb, 1913.

11 Vjekoslav Klaić, Krčki knezovi Frankapani, knj. I (1118.–1480.) Zagreb, 1901.

Zemljovid srednje Europe Nicolausa Cosanusa iz 1439. na kojoj je prvi puta zabilježeno ime Modruš (MODRVSSA).

osobito ističu prilozi crkvenih povijesničara Mihovila Bolonića, Mile Bogovića, prvog biskupa Gospićko–Senjske biskupije i Zorislava Horvata, dugogodišnjeg konzervatora i istaknutog istraživača hrvatske graditeljske baštine.[12]

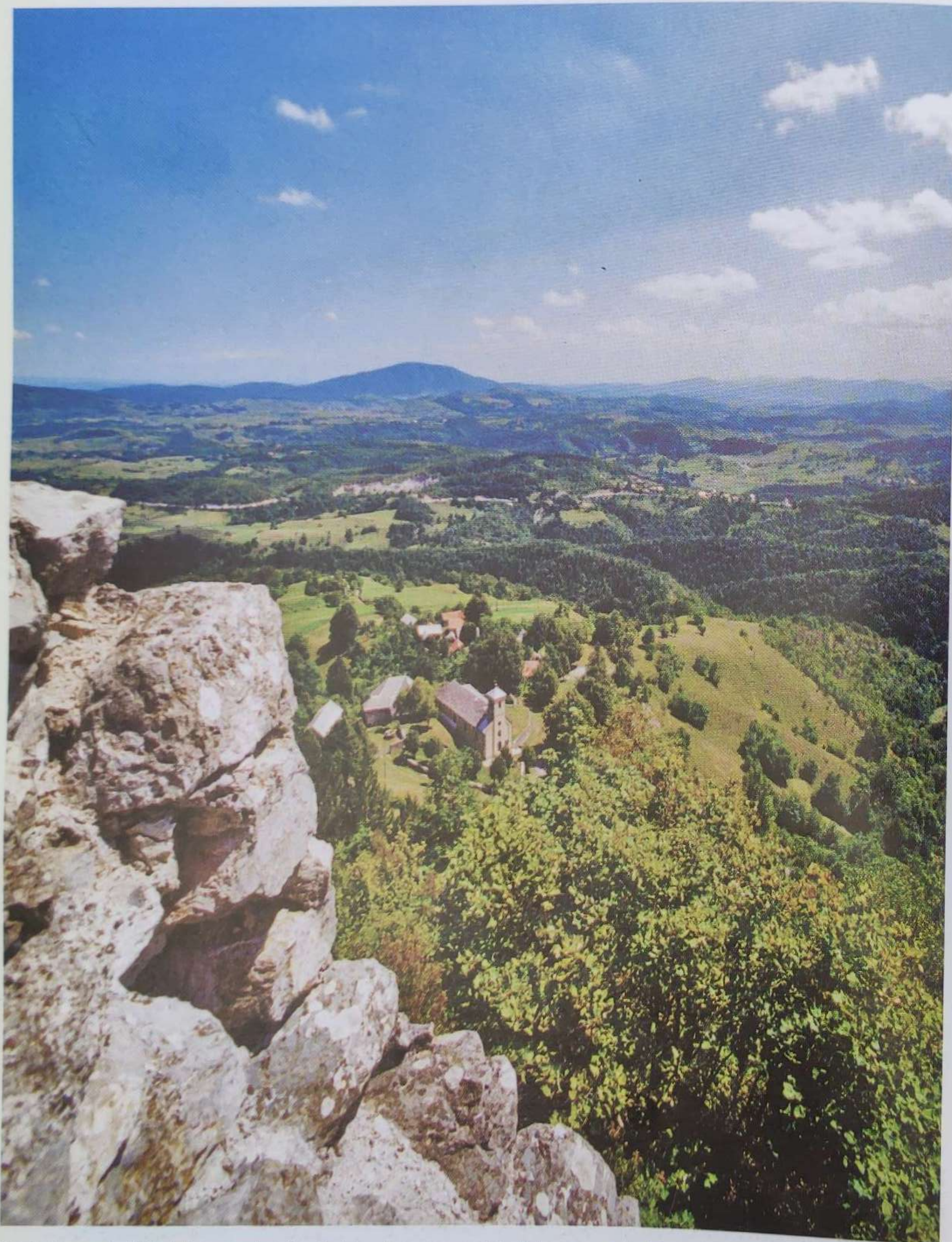
XI. 1381. 9. kolovoza. U Modrušah.

Knez krčki Stefan odpuštja fratrom manastira sv. Spasa dohodke, koji su ga išli od njihovih vinogradah u drazi bašćanskoj.

Izvornik na pergameni u mojoj sbirci. V. Šafařík Památky hlahol. pisemn. str. 94.

I. Kukuljević: Acta Croatica. Označeni tekst glasi »Da(no v) Modrušah, avgusta 9. dn' 1381.«

12 Mihovil Bolonić, Samostani i patronat u Senjskoj biskupiji, Senjski zbornik, V, 1971.–73., Senj, 1973, s. 246–249, 272–273.
M.Bogović, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje (Pregled povijesti Krbavske ili Modruške biskupije), Krbavska biskupija u srednjem vijeku, Zbornik radova, Rijeka–Zagreb, 1988.,
II–Modruš, s. 64–68, M. Bogović, Crkveno ustrojstvo današnjega područja Riječko–Senjske nadbiskupije u srednjem vijeku, Riječki teološki časopis, IV/1996, br. 2. s. 291–328.
Posebno treba istaknuti radove dr. Zorislava Horvata a u njima njegova jedinstvena aritektonska istraživanja, analize i rekonstrukcije povijesnih izgleda modruških starina. Ovdje spominjemo samo nekoliko njegovih najvrednijih radova: *M. Kruhek —Z. Horvat, Castrum Thersan et civitas Modrussa*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 16/1990., *Z. Horvat, Srednjovjekovne katedralne crkve Krbavsko–Modruške biskupije, Zagreb, 2003.*, Z. Horvat, O nekim samostanskim sklopovima i crkvama u Krbavskoj biskupiji, Riječki teološki časopis, Rijeka, g. 12/2004., br. 1 (23).

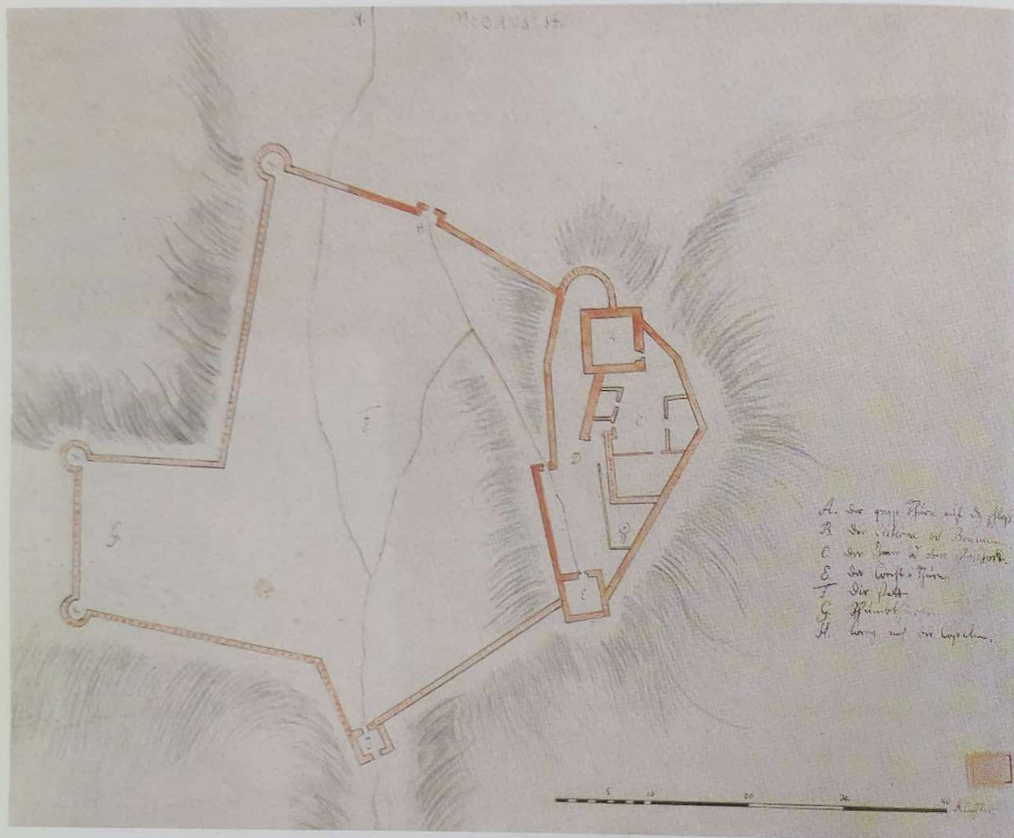
Pogled s modruških zidina na crkvu Sv. Trojstva i prostor srednjovjekovnog grada Modruša

POLOŽAJ I IME

Mjesto i položaj Modruša toliko je povezan sa starom cestom koja je iz sjevernih i sjeverozapadnih krajeva Hrvatske vodila prema Jadranskom moru i lukama južnog Primorja, da je opravdano pitanje, da li je Modruš tu građen zbog postojeće ceste ili je cesta sprovedena kroz Modruš baš zato što je tu, na Modruškoj glavici, bila već podignuta neka prastara zaštitna utvrda, možda već u doba rimske vlasti, a poslije tu naseljenih Hrvata za vrijeme hrvatskih narodnih vladara; negdje već u 10. stoljeću. Već i sam položaj utvrđenoga modruškoga grada na vrhu brijega ukazuje na vrijeme njegovoga postanka, na vrijeme romaničkog načina izgradnje utvrda. Pregled pak načina izgradnje nekih njegovih sačuvanih zidova, već i posve površan, potvrđuje tu istu činjenicu poznatu u općoj povijesti starog fortifikacijskog graditeljstva. Veza je posve sigurno bila uzajamna. Ta je stara utvrda gospodarila najvažnijom cestovnom prometnicom prema moru, a ta je cesta bila poticaj razvoju velikoga i bogatoga trgovačkog naselja pod utvrđenim gradom na vrhu modruške Glavice; pravom mjestu i položaju za gradnju srednjovjekovne utvrde.

Modruš je bio idealno smješten i u odnosu na širi zemljopisni prostor zbog čega je već u 12. stoljeću postao političkim i upravnim središtem stare hrvatske Modruške župe.[13] Kada se pak tijekom 13. i 14. stoljeća stvaraju posjedi velike srednjovjekovne feudalne državine

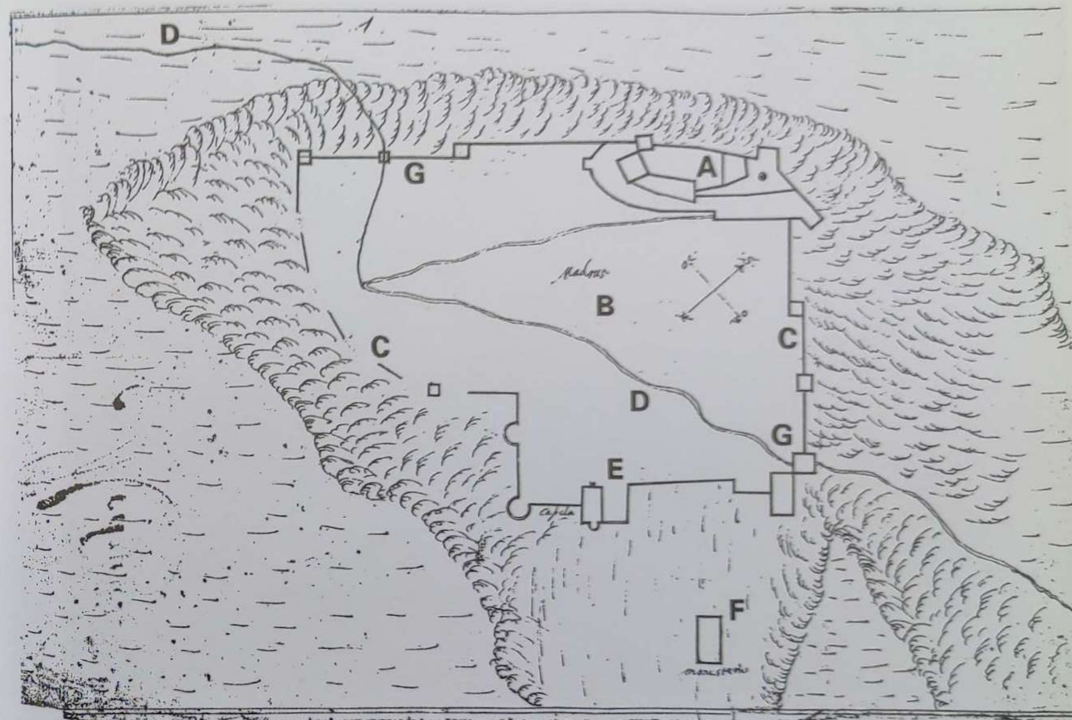
[13] Velika župa Modruš, ser. III, Hrvatska u riječi i slici, urednik Nikola Žic, Zagreb, 1943. M. Brašnić, Župe u Hrvatskoj državi za narodne dinastije, Rad JAZU, knj.25, Zagreb, 1873, s. 31–52. Pretisak knjižice Velika župa Modruš tiskalo je ponovo 1997.g. društvo zajednice Ličana »Vila Velebita« i društvo Modrušana »Bernardin Frankopan«, uz dodatak kratkog teksta: »Modruš grad od davnih vremena do današnjih dana«.

Tlocrt Modruša iz 1701.
Ratni arhiv u Beču, Zbirka planova, G 1 a 102, K. 46, crtež Friedricha Hollesteina nastao vjerojatno 1700. ili 1701. godine.

knezova Krčkih–Frankopana sa feudalnim utvrdama u Drežniku i Tršcu na Korani, u Cetinu i Slunju, u Zvečaju, Bosiljevu, Blagaju i Skradu na Korani pa i još sjevernije, u Bosiljevu i Novigradu na Dobri, sve do Broda na Kupi, Modruš je bio središtem toga cijeloga ogromnog Frankopanskog feudalnog kneštva, sve dok nije došlo do poznate modruške diobe frankopanskih posjeda na brojne sinove kneza Nikole IV. 1449.godine.

Današnji je Modruš samo uspomena nekadašnjeg velikog povijesnog Modruša, zaselak od tek nekoliko živih kuća. Napustila ga je i njegova stara cesta, koja je vijugala hrptom modruškoga brijega, ulazila kroz njegova sjeve-

Tlocrtna slika Modruša, sredina 18. stoljeća.
Državni arhiv Slovenije, fasc. 162, kut. 282, planovi. Autor crteža nije poznat, a crtež je nastao također početkom 18. st.

roistočna gradska vrata u grad, bila tu njegovom glavnom ulicom, da bi kroz druga, jugozapadna vrata izašla iz grada i nastavila svojim starim putem do pavlinskog samostana sv. Nikole na Gvozdu i opet dalje, do mora, do Senja. Danas tu ulogu ima nova Jozefinska cesta koja vodi preko prijevoja gorja Velike Kapele iz Karlovačkog Pokuplja, iz Ogulina, preko Josipdola prema Jezeranama, Brinju i dalje do istoga cilja, Senja na moru. Nad tim zaselkom, na malom zaravanku stožastog brijega 670 m nadmorske visine ili oko 90 m iznad podnožja brijega stoje danas velike ruševine nekada slavnoga frankopanskoga kastruma i sa svih strana dobro utvrđenoga feudalnoga grada. Stare zidine spuštale su se padinama toga brijega i opasavale i područje naseljenoga podgrađa.

Mathias Anton Weiss, Rkp. Vorstellung und kurze Beschreibung des Defension-Stands deren Croatischen Frontieren. Graz, 1729.-1732. Austrijska nac. biblioteka , Beč. Cod. 8655.

Dužina tih zaštitnih zidina s kulama i polukulama iznosila je oko 1200 metara.[14] No, dok su ostaci feudalnoga kastruma na brijegu i danas jasno definirani sačuvanim ruševinama i dominantni nad širokim prostorom modruškoga krajolika, teško je točnije odrediti točnu površinu povijesnog areala gradskoga naselja, grada modruških plemića i građana. Širi prostor modruškoga podgrađa možda najbolje obilježavaju ostaci starih modruških crkava: crkva Sv. Antuna do koje dolazimo prilaznim putem s glavne ceste s južne strane. Taj nas put vodi do središta staroga podgrađa koje se prostiralo oko današnje župne crkve Presvetoga Trojstva. Tu su ostaci i tragovi nekadšnjih biskupskih dvora i katedralne crkve Sv. Marka, odnosno Sv. Marije. Sjeveroistočnu granicu toga povijesno–kulturnog areala označavaju ruševine

[14] Vj. Klaić, Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, Poučna knjižnjica sv. Jeronima, knj. 38, Zagreb,1880, s. 124–126.

Stjepan Glavač,prvi zemljovid Hrvatske 1673., (dio karte), Grafička zbirka HAZU.

crkve Sv. Duha. Crkva Sv. Duha i crkva Sv. Ante, a vjerojatno i kapela Sv. Katarine bile su izvan gradskih zidina koje su zatvarale jedinstveni životni i zaštićeni prostor, i modruškog kastruma na brijegu i modruškog podgrađa, grada pod brijegom. Od gradskih kuća, »dvora modruških purgara« od kojih se neki u povijesnim ispravama spominju i imenom vlasnika, nije ostalo ništa i bez arheoloških istraživanja nije ih moguće prepoznati niti u tragovima.

Povijesno i današnje ime Modruš, prema najstarijim sačuvanim ispravama odnosi se na ime stare župe modruških zemalja. Isprava hrvatsko–ugarskopga kralja

Stjepana iz 1163. godine, govori o Modrušu kao crkvenom području i o Modrušu kao crkvenoj župi sa župnom crkvom u modruškom podgrađu, trgu.[15] Najstarije isprave izričito pišu samo ime »Modruš«, kojim je imenom očito bio imenovan i modruški kastrum i njegovo podgrađe. Isprave kraljeva Bele III, kralja Andrije i Bele IV iz god. 1193, 1219, 1225 i 1251. govore o Modrušu kao prostoru, kao župi.[16] No isprava kralja Karla Roberta pisana na Modrušu 16.srpnja 1333. godine datirajući pisanje ove isprave i oznakom mjesta, »Datum Modrussi...« dokazuje da je kralj tih dana očito bio na Modrušu gost knezova Krčkih. U njihovom je utvrđenom gradu primio i poslanstvo grada Splita, dakle i isprava je bila napisana u frankopanskom gradu a ne u naselju pod gradom.[17] Isprava iz 1336. spominje i pobiranje maltarine za trgovačku robu »koja putuje prema Modrušu«, dakle opet isto staro izvorno ime i za kastrum i za naselje pod njim.[18]

Drugo ime za modruški kastrum, utvrđeni grad na glavici stožastoga brijega, ime Tržan, donose nam tek isprave iz 15. stoljća. Tako isprava koju izdaje Zagrebački kaptol i potvrđuje obećanje sinova kneza Nikole Frankopana, da će i bratiću Jurju dati, po pravu mu njegov dio frankopanske baštine, pisana u Modrušu 3. ožujka 1437. spominje kastrum Tržan kao sjedište feudalnog posjeda i razlikuje ga od grada Modruša, koji ima svoje građane, svoj trg i prihode. Prihod od šezdesetnice koja se plača od tranzitne trgovačke robe u maltarnici u trgu neće dijeliti već ga namjenjuju zajedničkim potrebama kastruma Tržana.[19]

Diobena isprava frankopanske baštine pisana na Modrušu 14.lipnja 1449. izričito govori da je »utvrđeno naselje Modruš s kastrumom Tržanom« dodijeljeno u nasljedstvo knezu Stjepanu Frankopanu.[20] Dakle, možemo zaključiti da je u starije doba ime Modruš bilo zajednički

15 T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, (dalje CD) II, Zagreb, 1904, s. 96. Na crkvenom saboru u Splitu. god. 1185. osnovana je nova Krbavska biskupija. Sabor joj određuje teritorij nabrojivši njezine župe: Krbavu, pola Like, Drežnik, Novigrad i Modruš. CD, II, s. 192–194.

16 Monumenta Hungariae historica, Diplomataria (dalje MHH,D.), 35, /Thalloczy Lajos–Barabas Samu), str. 2–4, CD, III, s. 175, 244–245, CD, IV, s. 144–145, 442–444.

17 CD, X, s. 114.

18 CD, X, s. 255–256. Ta isprava koja opet potvrđuje da je stara srednjovjekovna cesta iz Ugarske preko Hrvatske do mora vodila upravo preko Modruša i Kapele do Senja, ujedno posve točno određuje koliko se od koje robe moralo platiti maltarine. Tako: »...de uno curru qui transit versus Modrusam octo banales...«

19 MHH.,D. 35, s.283–284. »...in dominio castri Tersan ac civitas Modrus...« ili »...excepto foro Modrusse cum proventibus residuis id pro usu castri Thersany reservamus...«

20 MHH.,D. 35, s. 370–372

XCI. 1471. 10. lipnja. U Modrušah.

Modruški kaptol prepisuje listinu kralja Matijaša, u kojoj se daju njeka imanja fratrom sv. Mikule na Gvozdu.

[illegible]

I. Kukuljević: Acta Croatica. Označeni tekst glasi »Mi kapitul crikve Modruške... ako da pride pred nas fratar Stanislav, vikar sga Mikule iz Gvozda...«

naziv za oba srednjovjekovna pravna subjekta: za feudalnu utvrdu na vrhu brijega i za naselje pod tom utvrdom. Kako je pak glavno obilježje Modruša već u 14. a posebno 15. st. bila trgovina, frankopanski kastrum, pod čijim se patronatom i vlašću razvijalo i živjelo i trgovačko naselje pod njim, dobiva i drugo svoje ime, Tržan grad. Očito je i nije teško zaključiti da je upravo modruško tršćvo, tranzitna trgovina, priskrbila Modrušu i ovo drugo ime. Značenje modruške trgovačke prometnice i životne povezanosti Modruša sa tom trgovačkom cestom bilo je tijekom cijelog razvijenoga srednjega vijeka toliko da je ta prometnica po Modrušu dobila i svoje povijesno ime.

Stari srednjovjekovni modruški put danas

MODRUŠKI PUT

Stariji i suvremeni istraživači trgovačkih povijesnih puteva s pravom na poseban način ukazuju na srednjovjekovno značenje stare ceste preko Modruša i Kapele prema Senju na moru. Taj su »Modruški put« iz sjeverne Hrvatske preko Kapele do Like i velebitskih prijevoja utrli vjerojatno već žitelji ilirskih plemena. Njime su putovali i dograđivali ga rimski vojnici kao osvajači i nositelji rimske civilizacije. Poslije njih taj put izgrađuju i koriste novonaseljeni Hrvati koji već od 10. st. u ovim krajevima žive u sređenim zajednicama starohrvatskih župa. U zaštiti utvrđenoga modruškog župskoga, pa feudalnoga grada moćnih knezova Krčkih–Frankopana u razvijenom feudalizmu putuju karavane trgovaca od ugarskih ravnica i rijeka do Senja na moru. Gospodari Modruša po službenoj su kraljevskoj naredbi već 1251. imali obvezu održavati modrušku cestu u dobrom stanju i štititi »putnike koji prelaze tom cestom preko Gvozda na more«.[21] Modruš je u tom vremenu bio jedno od glavnih trgovačkih kontrolnih i odmorišnih mjesta i mjesto glavne kraljevske mitnice, kako to stoji zapisano i u dekretu kralja Vladislava II. 1498.[22] Modruška cesta nije bila samo cesta putnika i trgovaca, mjesto kraljevskih i vlastelinskih mitnica i nadzora nad prometom, već i poznata poštanska cesta. Potvrđuje to jasno i odredba Modruškoga urbara iz 1486. gdje je zapisano da su po-

[21] Kralj Bela IV. je ispravom od 5. travnja 1251. g. dao je knezovima Krčkim, braći Fridriku, Bartolu i Vidu na čuvanje trgovačku cestu koja je išla preko Modruša i »šume Gvozd prema moru«, a zauzvrat im je darovao prihode tridesetnice koja se u Modrušu ubirala od tranzitne trgovačke robe u korist Kraljevske komore. Tu su »javnu cestu« knezovi Krčki morali čuvati od razbojnika i to tako da bi svakom trgovcu bio zajamčen siguran put i prolaz preko Gvozda, te ako bi se kojem trgovcu na tom putu dogodila kakva šteta, tu štetu će mu biti dužni knezovi Krčki nadoknaditi. MHH., D. 38, s. 402–408.

[22] Vidi o tomu i u djelima: Lovorka Čoralić, Put, putnici, putovanja (Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama), Zagreb, 1997. s. 142., zatim: S. Savitz–Nossan, Ceste Karlovac–Senj od najstarijega vremena do sredine XIX. st. Senjski zbornik sv. IV, Senj,1970, s. 127, 168, 130.

danici sela Taborskoga »jošće dužni pojti z glasom po redu«, dakle dužni su nositi poštu prema odredbi i namjeri pošiljatelja, dakako u prvom redu ovdje svojih feudalnih gospodara.[23] Modruškim su povijesnim putem često putovali i novi osvajači iz Osmanskoga carstva. Turske su pljačkaške i osvajačke vojske kretale u sjeverne i zapadne hrvatske krajeve iz Bosne, od grada Ključa do Une, pa pokraj Bihaća prema Krbavi i Lici, a onda iz Like preko kapelskog prijevoja kraj Modruša i dalje, do Ogulina i Kupe, do Kranjskih međa prema Ljubljani. Obratnim je smjerom došla jedna takva vojska Jakub paše bosanskoga godine 1493. »do jednog cvatućeg naseljenog grada, gdje je bilo u obilju pripravljeno različitih predmeta raskoša i neizmjerno mnoštvo robe i novaca. Za grabljenja u jednom potajnom mjestu — nije drugačije nego je sreća pokazivala put — nađeno je bilo mnogo tisuća kratkih kopalja, bradatih sjekira i svakog drugog bojnog oružja. Sve to, sa znanjem paše, koji okiva svoje neprijatelje, bilo je razdijeljeno među gazije.« Ovaj kratki, turski opis pljačke »cvatućega naseljenoga grada« očito je opis propasti cvatučega grada Bernardina Frankopana, grada Modruša. To je bio kraj razvoja srednjovjekovnoga Modruša na »Modruškom putu« i nastavak putovanja Jakub paše do Krbavskoga polja gdje se 9. rujna odigrala velika bitka i težak poraz hrvatske feudalne vojske u taktički loše vođenoj bitci hrvatskoga bana, Ugrina, Mirka Derenčina.[24]

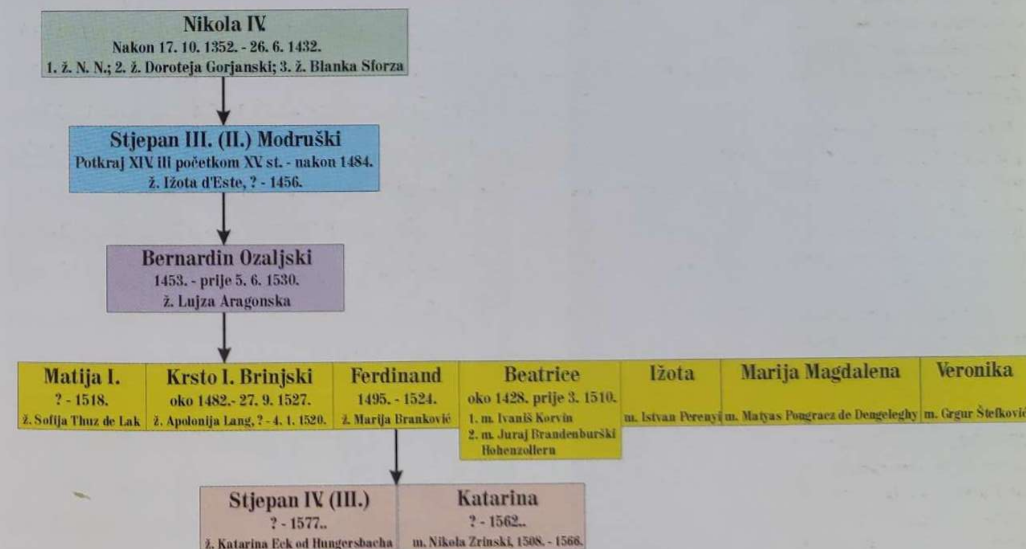
[23] »Urbar Modruški od 1486.« cjeloviti tekst urbara s kratkim ali vrlo vrijednim uvodnim tekstom, te popratnim bilješkama, priredio je i izdao Radoslav Lopašić u svojem poznatom djelu povijesnih izvora »Hrvatski urbari«, u seriji akademijih izdanja »Monumenta Historico–Juridica slavorum meridionalium«, sv. V. Zagreb, 1891. s. 20–81. Pretisak toga urbara, kao zasebnu knjižicu, izdao je Ogranak Matice Hrvatske u Ogulinu 1997.g.

[24] God. 1469. dubrovački poslanik Michael de Callis bilježi kretanje turske vojske »... de parte Corbavie per la Bossina, a uno fiume Culpa, a Lica a Modrussa...« L. Čoralić, nav. dj. s. 99–100.

M. Kruhek, Sraz kršćanstva i islama na Krbavskom polju 9. rujna 1493. godine, Riječki teološki časopis, god. 1. (1993), br. 2, s. 250–251. F. Šišić, Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473.–1496.), Starine JAZU, knj. 37. Zagreb, 1934, s. 119, 169.

POSTANAK I POVIJESNI RAZVOJ MODRUŠA

Modruš je jedan od najstarijih utvrđenih gradova a ujedno i jedno od najvećih srednjovjekovnih naselja u Hrvatskoj. Potvrđuju to sačuvani pisani izvori i materijalni ostaci sačuvane graditeljske baštine građene i nadograđivane kroz više povijesnih razdoblja. Modruš nije imao mnogo feudalnih gospodara. Nastao je kao naselje sa svojim utvrdama i svojim utvrđenim plemenskim gradom sigurno više stoljeća prije nego li će doći u posjed i vlast knezova Krčkih–Frankopana i ostao središtem i sjedištem njihovoga velikog feudalnoga kneštva

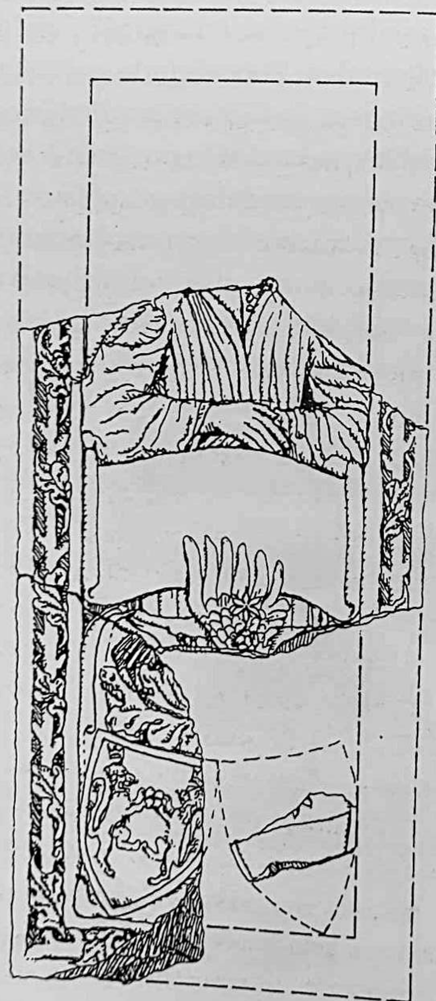
Rodoslovlje modruške grane obitelji Frankopan

sve do protuturskih obrambenih ratova. U 16. stoljeću Frankopani su ga morali prepustiti obrani krajiških vojnih vlasti zbog obrambenih potreba Hrvatske i nemogućnosti da se sami brane protiv velike osmanlijske sile. Povijest Modruša bila je stoljećima i povijest modruških plemenitih i slobodnih ljudi, modruških građana, manje ili više ovisnih o vlasti gospodara utvrđenoga grada smještenoga na vrhu modruškoga brijega.

Dio grobne ploče s grbom Frankopana iskopane ispred oltara katedralne modruške crkve sv. Marije, 15. st. (dolje)

Rekonstrukcija grobne ploče na temelju iskopanih ulomaka (desno)

O postanku naselja već u doba kasnoga Rimskoga carstva i antičkom imenu utvrde, »Tediastum« i »Tegastum«, nastale na istom položaju, nema dovoljno podataka. Rimskih nalaza ima posvuda u modruškoj okolici, na prostoru od Ogulina preko Carevog polja sve do Munjave.[25] Moguće je da je i na mjestu današnjih ruševina staroga Modruša–Tržana već u doba rimske vladavine ovim krajevima stajala kakva kasnoantička utvrda. Napisanih vijesti o tome nemamo a arheološka iskopavanja koja bi takvu pretpostavku mogla potvrditi do sada nisu načinjena.

Povijesnu je starost Modruša, već spomenuti J. Fras povezao čak s grčkom kolonizacijom na jadranskoj obali.[26] Vj. Klaić je zanijeko grčko podrijetlo Modruša, ne govori ništa ni o Modrušu u rimsko doba, već njegov povijesni postanak i razvoj vezuje uz razdoblje rane hrvatske države. On s pravom tumači kako se »hrvatska župa Modruš...« spominje prvi puta tek u polovici 12. stoljeća (1163.), »premda nema ipak sumnje da je postojala već u prijašnja stoljeća, jamačno već oko 820, kada su onuda bijesnile težke borbe između knezova Borne i Ljudevita. Valjda je u ono vrijeme stajao i grad modruški, zvan u potonje doba Tržan, te je bio sjedište i branik župe«.[27] Klaić je vjerojatno svoju priču o ranom postojanju Modruša oslonio o staru predaju koju je o Modrušu prikupio oko 1700. Filippo Riceputi, a zabilježio ju je u svojoj povijesti Ilirika D. Farlati. Ta predaja govori da je u Modrušu boravio i propovijedao praški biskup i apostol, sv. Vojtjeh, vraćajući se oko godine 994. iz Rima u svoju biskupiju, očito preko Senja i Modruša u Prag.[28]

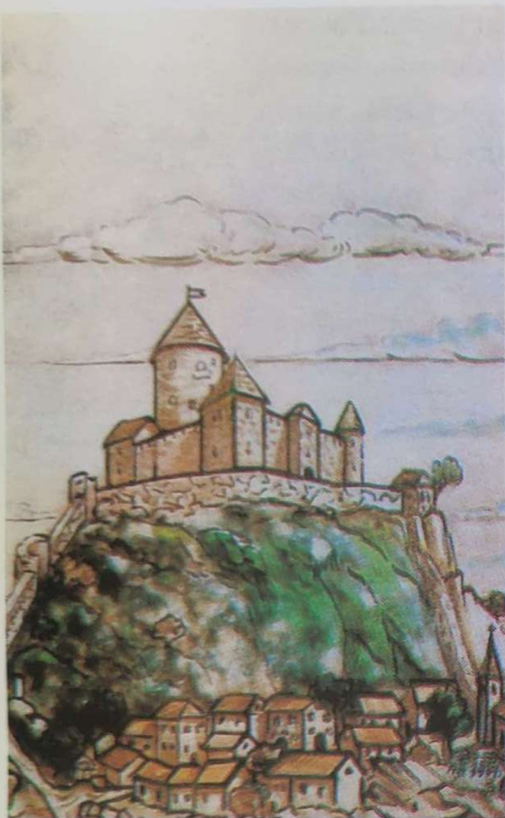
Već smo spomenuli neke isprave koje govore o imenu župe i posjeda Modruša od 12. st dalje. Svi ti dokumenti govore zapravo o borbi knezova Krčkih-Franko-

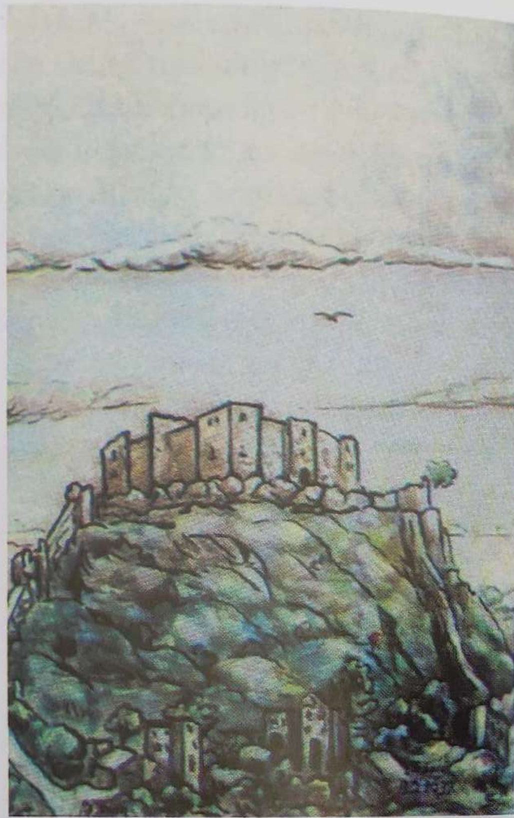
25 Arkiv za povjestnicu jugoslovensku, ur. I. K. Sakcinski, knj. XII, Zagreb, 1875, s. 134–136

26 J. Fras, n. dj. u prijevodu, »...Gorski su dvorac ustanovili Grci godine od postanka svijeta 3638 (odnosno 415.god. prije Krista), nekima je od njih dojadio 16. godišnji peloponeški rat pa su se povukli na ovo područje i tu s dopuštenjem tadašnjih stanovnika sagradili nove gradiće, a među ostalima i ovaj gradić i grad...«.

27 Vj. Klaić, Knezovi Krčki, nav.dj.s.43

28 D. Farlati, Illyricum sacrum, III, s. 114 (po Schönlebenu) »eodem anno (992–994) Romam discesisse s. Adalbertum reducem ad suam cathedralam Pragensem, ac iter fecisse per Dalmatiam, Liburniam, Croatiam, Hungariam...etc, praedicasse Christum Modrusii, quae urbs Liburniae,...«

Prikaz mogućeg izgleda Modruša 1401. i 1639. Crkve Sv. Trojstva u Modrušu 1960.

pana za vlast nad zemljom, za posjed i grad Modruš. Izričito rijetko spominju modrušku utvrdu ili naselje. Neke su činjenice ipak posve sigurne: Modruš kao utvrda i kao naselje postoje prije nego li će ga imenom prvi puta spomentui sačuvane i poznate nam isprave. Nadalje Modruš je nastao kao staro hrvatsko naselje sa svojom utvrdom više stoljeća prije nego li su gospodari otoka Krka, knezovi Krčki — Frankopani došli do vlasti nad posjedom modruških zemalja i modruškim kastrumom i dakako jednako toliko stoljeća prije nego li nam to zapisuju najstarije sačuvane povijesne isprave, darovnice ugarsko–hrvatskih kraljeva. Frankopani šire svoju vlast s matičnoga otoka Krka na susjedni Vinodol i Modruš već u 12. stoljeću. U 13. st. oni su posve suvereni posjednici modruških zemalja i nadzornici stare putničke i trgovačke ceste koja povezuje Modruš i Senj. Najbolje to potrđuje isprava kralja Bele III. pisana 5. travnja 1251. kojom kralj povjerava Frankopanima na čuvanje važnu trgovčku cestu koja je tekla preko zemalja župe Modruš kroz »šumu zvanu Gvozd prema moru«. Frankopani tu cestu moraju održavati prohodnom i sigurnom od razbojnika koji su napadali trgovce, a za uzvrat kralj im prepušta prihode tridesetnice koja se do tada na području Modruške županije ubirala od tranzitne trgovačke robe u korist kraljevske komore. Ta isprava spominje još dvije vrlo važne stvari. Potvrđuje nam funkcioniranje i značenje ove stare srednjovjekovne ceste preko kapelskoga prijevoja do mora. Govori o uređenoj zemlji i vlasti, o kraljevskoj vlasti, koju je kralj vršio preko institucije svoje kraljevske župe Modruš, a sada tu vlast i obvezu njezinoga izvršavanja prepušta novim feudalnim gospodarima toga kraja, knezovima Krčkim. Tekst isprave govori nadalje, izričito »... na brijegu pod gradom Modrušem, na tom brijegu je i mjesto na kojem je smještena i neka kapela...« Govori dakle jasno o nekoj kapeli koja je svjedočanstvo i postojanja naselja i znak crkvene prisutnosti i vlasti u Modrušu.[29] Dakako, sve što ova kraljevska isprava spominje već je tu odavno postojalo. Uostalom, potvrđuje to i isprava crkvene proveniencije, poznata isprava utemeljenja Krbavske biskupije iz 1185. godine. Ako ta isprava spominje Modruš kao važnu crkvenu župu (parochiam) koja ulazi u područje novoosnovane Krbavske biskupije, onda je jasno da je Modruš i značajno naselje i da taj Modruš ima i svoju župnu crkvu.[30] Modrušku župu i Modruš kao razvijeno srednjovjekovno naselje spominju mnoge isprave 13. i 14.

29 MHH., D., 35. 402–408. Dio isprave kralja Bele IV. doslovce glasi: »...quod in nemore quodam vulgo Gvozd appelato, in predicto comitatu Modrus sito complurima latrocinia et spolia fierent et in dies invalescerent, adeo quod mercatores per stratum communem versus mare adriaticum transeuntes rarrissime memoratum nemus indempens possent petransire, supplicarunt maiestati nostre, quatenus tricessima, quae in comitatu Modrus camere maiestatis nostre exigi solita, fuit eisdem donare... mercatoribus, verum etiam cuiusvis conditionibus hominibus per dictum nemus Gwozd tutus et securus pateat transitus... extunc memorati comites eorumque heredes ad plenam satisfactionem ipsis spoliatis teneantur in dicto monte infra civitatem Modrus et locum eius montis in quo quedam capella sita est.« Ovo je ujedno potvrda dvaju toponima i zamjene starijega naziva za šumovito gorje iza Modruša, zvano pučki »Gvozd«, što znači zapravo šuma, S novim nazivom Kapela, i to prema ovoj spomenutoj kapelici (kapeli sv. Nikole putnika na Gvozdu), koja je bila najistaknutija točka toga gorskog prijevoja.

30 CD. II, s. 192–194. »Corbaviensis episcopus habet sedem suam in Corbava et habet has parochias: Corbavam, medietatem Licae, Novigrad, Dresnic et Modrusam«.

Grb obitelji knezova Krčkih u katedrali u Krku

stoljeća, ali nam malo govore o izgledu samoga naselja i njegovog utvrđenog feudalnog grada. Čak i isprave koje u »svojem gradu Modrušu« pišu knezovi Krčki–Frankopani o samom Modrušu malo je vijesti.[31] Godine 1333. na Modrušu se našao i sam kralj Karlo Roberto. Ispravu koju je napisao za splitskog kneza Gradonika i gradsko vijeće i on je samo jednostavno datirao »Dano u Modrušu, 16. srpnja".[32] Dakako, kralj je bio gost Krčkih knezova pa je njegova isprava pisana i pečaćena najvjerojatnije u palači njihovoga feudalnog grada. No jedno pismo koje govori o trgovačkoj cesti i trgovini koja prolazi kroz Modruš do mora, a pisao ga je knez Dujam Krčki i poslao ga banu Nikoli, izričito u datumu govori da je pisano »u trgu Modruši«.[33] Slično je pismo napisao u Modrušu i ban Nikola Krčki Zagrebačkom kaptolu, 2. srpnja 1343.g. tražeći da Kaptol utvrdi kako i kada se od trgovačke robe plača tridesetnica. Zanimljivo je to pismo napose zbog toga što spominje neke vrste robe, »hrastovo drvo (ili vosak?!), kože, svinje i goveda i druge razne stvari« koja putuje iz Slavonije, iz Zagreba prema moru, do Venecije ili njemačkih zemalja. Takva se roba prevozila sigurno i modruškom cestom do Senja i dalje, dakle osvijetljava povezanost ovog trgovačkog puta s međunarodnom trgovinom.[34]

Da je pak i taj modruški »trg« bio znamenito naselje, ne samo zato što je preko njega prolazila međunarodna trgovačka cesta već i zbog toga što je bio središte duhovnoga života i crkvene župe grada Modruša, što u njemu žive modruški građani kao slobodni plemići i ljudi visokoga ugleda. Za to nam svjedoči više sačuvanih isprava iz toga vremena.

Kada 5.siječnja 1354. kneginja Elizabeta, udovica kneza Dujma Krčkoga daje jednom ispravom samostanu

31 L. Margetić, Iz vinodolske prošlosti (pravni izvori i rasprave), Vinodol i knezovi Krčki, Rijeka, 1980, s. 15–26

32 CD, X, s. 114. U dataciji jednostavno stoji: »Datum Modrusii, 17. kalendis augusti.«

33 CD, XI. s. 69–70, »Datum in foro Modrus, die quarto mense iulii, anno domini MCCCXL. tercio«, Jednako je datirana isprava od 22. listopada 1347. g. MHH. D. 35, s. 70–71.

34 CD, XI, s. 66–67. Zanimljivo je to pismo zato što vrlo rano baca trag svjetla i na pravce trgovačkih kretanja i sadržaj robe koja se prevozila od Slavonije i Zagreba do Venecije i u njemačke zemlje. Dakle, radilo se o međunarodnoj trgovini, koja je dijelom putovala i preko Modruša (što smo vidjeli i iz isprave Pečujskog kaptola), pa je normalno da je za nju bio zainteresiran i gospodar Modruša.

Ako bi Mletčani i mletački gradjani stanovali u Modrušu i njegovom kotaru, prosti su od svakoga tereta, robote i od svake daće, te slobodno mogu voziti svoju robu u Mletke. Od dinjah i narančah (?), što idu iz Mletkah za prodaju u Senj i u Modruš, plati se po bačvi na vratih senjskih 32 mala, isto na Vratniku, u Brinju pak 10 soldah a u Modrušu četrdesetina.

Mletački trgovci živući u Zagrebu ili drugdje, prolazeć s robom putem Modruša u Senj i dalje, neplate u Senju ništa, samo u Modrušu od četrdeset po jedan; natrag ju vozeć plate samo za osobu 5 soldah u Brinju, jedan na Vratniku a jedan na vratih senjskih; ako robu proda u Senju, plati, ako se trgovanom nepogodi, desetinu.

Dva članka trgovačkog Ugovora iz 1408.godine

male braće franjevaca neki vinograd u mjestu Dolci, na teritoriju grada Senja, među svjedocima isprave navodi i »svećenika Stjepana iz Modruša«, te uz njega nekog Nikolu Sempića, Jurka iz Krbave, pa magistra Egidija, nekog zidara Andriju iz Venecije, koji je u Senju i druge. Ova isprava pokazuje da Krčki knezovi, Frankopani imaju i druge veze preko Senja, veze sa venecijanskim zidarima i graditeljima, što im je bilo jednako potrebno zbog građevinskih poslova i u Senju i u Modrušu.[35] Sličnog je sadržaja i jedna druga isprava pisana u Senju 8. lipnja 1386. u kojoj se opet spominje jedna ugledna osoba iz Modruša, neki Matej koji i u Senju ima svoju kuću, kraj kuće otaca franjevaca uz javnu cestu.[36] Isprava koju na Modrušu pišu braća i sinovi kneza Nikole Frankopana, Nikola, Stjepan, Bartolomej, Dujam, Martin, Žigmund, Andrija i Ivan Frankopani, 3. ožujka 1437. a kojom potvrđuju baštinu svojeg nećaka Jurja, sina Ivana Frankopana, njihovoga strica, osim govora o modruškoj trgovini i tridesetnici, spominje i više podknežina i upravitelja mo-

35 CD, XII, s. 216–218.

36 CD, XVII, s.25.

druškoga grada Tržana, naime: Budislava Škobljića iz Like, Antola Jukonjića, pa Dionizija Vukmanića i njegovog brata Stjepka, zatim Vida iz Breze, Mihovila Čapljića i Nikolu te sina Oštreharovoga, od poznatog roda plemenitih Oštreharića Modruških.[37]

Na Modrušu se ne pišu samo kraljevska i kneževska pisma i isprave već u Modruš dolazi pošta s pismima iz drugih, visokih dvorova Hrvatske i Europe. Godine 1389., 29. rujna, na Modruš je upućeno pismo firentinske općine, oslovljeno na »kneza i kneginju modrušku«.[38] Znamo da je tada modruški knez bio Stjepan Frankopan, a kneginja je njeova žena, rodom Firentinka, Katarina, iz glasovite porodice Carrara. Na Modruš knezu Stjepanu Frankopanu i njegovoj supruzi, gospođi kneginji Katarini, upućena je i isprava kralja Ludovika, pisana 3.lipnja 1380. u Zagrebu kojom im zalaže svoj grad i posjed Steničnjak za posuđeni 10.000 zlatnih florena. Taj veliki novac pak očito potvrđuje i to, koliko su Frankopani Modruški bili gospodarski jaki i utjecajni.[39] Vlast i moć kneza Stjepana, gospodara Modruša i Vinodola bila je tolika da se uplitao i u poslove slobodne općine grada Raba, zahtjevajući od gradskog suda, da se u sudskom postupku i presudama moraju prizivati na njegov, a ne banski sud. Zbog toga je kraljica Elizabeta, zamoljena od Rabljana, uputila 14. siječnja, 1382. g. knezu Stjepanu na Modruš opomenu, da ne svojata prava i ovlasti koje nema.[40]

37 MHH.D., 35, s. 283–284. Isprava govori o »...totam provinciam modrussiensem...« a posebno spominje »...etiam tergovinam cum sexagessimis spectantibus ad forum Modrusse...« dakle prihod od plaćanja trgovačke pristojbe koja se ubirala u modruškom trgu.

38 CD. XVII, s. 225.

39 CD. XVI, s. 100–101.

40 CD. XVI, 259, 260.

VELIKA FRANKOPANSKA DIOBA NA MODRUŠU 1449. GODINE

Sredinom 14. st. knezovi Krčki–Frankopani dosegli su vrhunac širenja svoje moći i vlasti u srednjovjekovnoj hrvatskoj državi. Bilo je to za vladanja Nikole IV. (17.X.1352.— 26.VI. 1432), sina Ivana V. Frankopana, brata spomenutoga kneza Stjepana II. koji je franjevcima na Modrušu sagradio samostan. Ivan je za nagradu, što je oslobodio iz sužanjstva kraljicu Mariju, suprugu kralja Sigismunda, dobio od kralja grad Cetin zajedno s kotarom Klokočkim. Nikola IV. bio mu je jedini sin koji se ženio tri puta (treća žena bila mu je Blanka Sforza) i ostavio iza sebe brojno potomstvo. Nikola je još proširio frankopanske posjede. Stekao je grad Ozalj i njegov veliki posjed u Pokuplju i još neke posjede u Lici. Razvio je još više trgovački promet na staroj Modruškoj cesti, podjelivši u tom poslu posebne povlastice mletačkim trgovcima. Nikola je postao i hrvatskim banom, a od pape Martina V. tražio je i dobio potvrdu da njegov rod potječe od rimske patricijske porodice Frangipana; podijelivši mu papa tada i novi grb sa štitom u kojem dva lava lome i dijele međusobno kruh.[41] Nikola umire 1432. a za sobom je ostavio osam sinova, nasljednika ogromne frankopanske baštine. Oni isprva zajednički upravljaju svojom očevinom, ali je s vremenom bilo sve više neslaganja, razmirica i neprijateljstava. Taj je sukob ipak bio riješen na najbolji način, dogovorom o međusobnoj podjeli posjeda.

Grobna ploča Nikole VI. u franjevačkoj crkvi na Trsatu

41 Vj. Klaić, Krčki knezovi, nav. dj. s. 191–200.

Za 12. lipnja, 1449. godine, po dogovoru i posredstvom svjetovnih i crkvenih dostojanstvenika, na Modrušu su se okupili svi Nikolini nasljednici, mnogi prijatelji njihovoga roda, mnogo hrvatskih plemića i crkvenih dostojanstvenenika. Tu su i tri biskupa, biskup krbavski Vid Korčulanin i biskup senjski Andrija Dračanin i Franjo biskup Krčki. Oni su bili posrednici i svjedoci dogovora između braće Frankopana. Rasprave su trajale od 12. do 14. lipnja te je na kraju ta prava feudalna država podijeljena na osam dijelova, sedam živih sinova Nikole Frankopana i njihovoga sinovca kneza Jurja, sina pokojnoga Ivana (Anža) VI. i Katarine Nelipićeve. Tom se diobom frankopansko kneštvo razdijelilo na osam novih vlastelinskih posjeda, na osam novih grana frankopanske obitelji. Dioba je bila obavljena ovako: Knez Nikola V. dobio je Ozalj, Ribnik i Grižane. Knez Stjepan III. (od tada zvani Modruški!) dobio je Modruš, i trg (oppidum cum castro Thersan) i utvrđeni grad Tržan, te još Vitunj, Grobnik i Dubovac. Knez Bartol I. je dobio Brinje, grad Jelovik, grad Sokol, Tržac na Korani i grad Bihać. Dujma IV zapala je Ostrovica u Lici, Novigrad u Lici, Slunj i Ledenice. Knez Martin IV. dobio je Okić, Starigrad na moru, Novi Vinodolski, Bribir, Kotor, Bakar i Trsat (dakle skoro cijeli Vinodol). Knez Žigmund je zadržao u posjedu gradove Otočac, Prozor, Vrhovinu i Dabar, a knez Ivan VII. dobio je u posjed cijelu župu Bužane i Hreljin u Vinodolu. Deveti nasljednik, njihov sinovac knez Juraj I. dobio je Cetin, Rmanj sa Lapcem, Bašku i grad Ribnik u Lici.[42]

Još nam jedna isprava, pisana 1452. 20.lipnja, svjedoči da je Stjepan Frankopan baštinio Modruš, ali ta nam isprava daje jedan još važniji podatak. U tom pismu koje je napisao Dujam Frankopan u svojem gradu Ostrovici

42 MHH. D. 35, s. 370–372.

Sereniſſime/Illuſtriſſimi/Reuerendiſſimiq͂ꝫ Principes/Dñi mei obſeruandiſſimi.

GRato recolentes animo/ veſtra erga nos/immo erga Chriſtianã Remp. merita/magni illa quidẽ momẽti/immẽſas ⁊ immortales Celſitudinibus vr̃is ex imo pectore grãs agimus ꝓ ijs neceſſarijs auxilijs: q̃ iuſſu ⁊ auctoritate vr̃a ſuperiorib9 dieb. ad nos miſſa cõem Sacroſctẽ fidei hoſtẽ ab obſidione miſerrime patrie Croaciae ꝓpulſarũt ⁊ ꝓhibuerũt. Quum autẽ ea auxilia iã inde hac ⁊ illac diſꝑſa abierint: remanentib. ſolũmodo Sereniſſimi Principis Ferdinandi militib. ꝑiculũq͂ꝫ nõ mediocre exiſtat: ac potius ꝓ ꝯperto habeaꝭ: per Croaciã ꝓpeлdũ iſtũ hoſtem denuo excurſiões facturꝝ (Nã ob imminẽtes ꝓpediem niues iterũ oppugnatnrũ minima eſt ſuſpitio) ꝓpterea huc egoipſe ad Gratioſiſſimũ cõſpectũ vr̃m Sereniſſimi ⁊ illuſtriſſimi Principes veni: vt ſummũ diſcrimen/neceſſitatẽq͂ꝫ extremã Croaciae: atq͂ꝫ adeo finitimis Regionib. vr̃is Carniolae/Carinthiae/Sclauoniae/Iſtriae/Forolulio/Italiae impẽdere: vobis p̃ſentibus p̃ſens illius miſerrimae Croaciae noie dicerẽ atq͂ꝫ indicarẽ: vt a Celſitudinib. vr̃is opẽ peterẽ: vt neceſſaria admodũ auxilia implorarẽ. Et p̃cipue illud in memoriã vobis redigerem Croatiã ipſam Chriſtianoꝝ ſcutũ eſſe ac portã: qua capta: nihil in vniuerſo ſacro Imperio Romano ſatis a ꝑiculo ⁊ exitio tutũ eſſe. Quapropter optimi Principes vos iterũ atq͂ꝫ iterꝝ noie totius Croatiae: noie vniuerſi generis Chriſtiani obſecro: laborãti Croatiae tandẽ ſubuenire ⁊ ſuccurrere ſtatuatis: q̃ ſupra ſexaginta annos: ex quo Conſtantinopolis in Turcarũ venit poteſtatẽ (mirabile ⁊ miſerabile dictu) qđ nulli adhuc regno contigit: ſine aliquo Chriſtianoꝝ p̃ſidio ab iiſdẽ feris hoſtib9 aſſidue ꝓpemodum infeſtata: vexata: vaſtata eſt: quã nos ꝓprio ſanguine ⁊ multiplici mortis genere ꝓ gloria ac tutela Chriſtiani noĩs quãtuliſcũq͂ꝫ viribus nr̃is: deo aſpirãte ad hãc vſq͂ꝫ diẽ defendim9. Amplius vero ſine ope vr̃a Ampliſſimi Principes non poſſumus. Minima eñ pars hoim remanſit: qui tñ ⁊ ipſi bis ac ter a Turcis venundati: ⁊ redẽpti ſunt: ita vt argentũ: diuitiae: ac facultates defecerit. Spes vnica nobis primũ in Deo: deinde i Celſitudinibus vr̃is ſita eſt. Sacra Regia Maieſtas dei grã Ludou

A ij

velim: non poſſum. Hic ſiquidẽ iã quicq͂d attuli mecũ argenti: ꝓ ſumptib. q̃tidianis erogaui: expẽdi: pignori dedi: nec huc uſq͂ꝫ me hic cõtinere potuiſſem: niſi me Sereniſſimus Princeps Ferdinandus aliquib. ſumptib. adiuuiſſet. Nec ſatiſcio: quib. erga miſeros Croatos verbis: quibus modis qua conſolatione vti debeã: qum me ſine certo auxilio rediiſſe viderint. Quae cũ ita ſint. E. C. V. humilime rogo: dignenꝭ mihi q̃ocunq͂ꝫ dare reſpõſum: vt ad inf:licẽ patriã reuerti: eiq͂ꝫ triſtem hũc nunciũ: atq͂ꝫ funeſtum reſponſum reddere: vitamq͂ꝫ meam in Oppidis meis ⁊ Arcibus: vt verus Chriſti Miles finire poſſim.

Illuſtriſſimi/Reuerendiſſimi Principes: Dñi mei obſeruandiſſimi.

¶ Ex quo nouiſſimũ hoc a Celſitudinib. veſtris reſpõſum mihi datũ eſt: q̃ꝫ primũ totus ſa. Impij Principũ Senatus hic affuerit: qui q̃tidie expectenꭗ: iãq͂ꝫ in itinere ſint: fore vt certũ miſerae Croatiae decretũ mittaꝭ auxiliũ. Expectaui huc uſq͂ꝫ: ſperans ſollicitus caeteroꝝ Principũ aduentũ. Intellexiq͂ꝫ interim in hoc Croaciae negocio: neſcio quid ꝑ Celſitudines vr̃as nũc ſtatutũ ac ꝯcluſum eſſe. Proinde E. Cel. V. toto pectore oro: mihi intimare dignenꝭ: cuiuſmodi ipſi Croaciae preſtare auxiliũ decreuerint: vt ego illis eo ſolidiorẽ ſpem aptiuſq͂ꝫ ſolatiũ afferre poſſim Praeterea ſimul cũ p̃dicto gratioſo reſpõſo. C. V. noie quingenti aurei Rhenenſes: quib. me ex hoſpicijs redimere valeam: et a Sereniſſ. Principe Ferdinando ter centũ mihi dati ſunt. Inſup ab Inclyto Nurenbergñ Senatu (vt ip̃e eſt Chr̃ianae religiõis obſeruãtiſſimus) xx. bõbardae q̃s archibuſos vulgo dicunt: et tm̃ ſulphuris mihi ſp̃ealiter ꝓ defenſiõe Caſtelloꝝ meoꝝ muneris noĩe allatũ eſt: q̃tũ. xvj onerarij equi portare queant. Pro quib. ingentes ago grãs: relaturus quacunq͂ꝫ potero via: praecipueq͂ꝫ quemadmodũ et parẽtes mei et ego ab ineunte aetate ad hãc vſq͂ꝫ diẽ feci: nõ modo fortunas facultateſq͂ꝫ: ſed etiã ſanguinẽ ꝯtra atroces Orthodoxe fidei hoſtes effundẽdo: donec omnipotẽs deus me ex hac auocauerit uita: polliceorq͂ꝫ me cũ impijs Turcis nullũ initurꝝ foedus. Ibo tñ et ad ſanctiſſimũ Adrianũ: Ponti. maxi. et ad alios Chriſtianos Reges: Principes: ac Dominia: ꝓ Comitatus mei tutela ac cuſtodia auxilia petitum quouſq͂ꝫ ipſum Sa. Imperiũ ꝓuideat vt ſupra. Ego eñ illũ a Turcarum vi ſolus ꝓtegere nequeo.

Ličkoj, Dujam kaže da je Stjepan dobio »kastrum zvani Tržan i grad Modruš«.[43] Dakle modruškom naselju već su knezovi Krčki–Frankopani priznavali poseban položaj. Zvali su ga gradom. Nažalost ne znamo podrobnije kakve je posebne povlastice taj grad Modruš imao u odnosu na feudalnu upravu na drugim frankopanskim posjedima.

Govor Bernardina Frankopana u Saboru njemačkog plemstva u Nürnbergu 1522. gdje moli pomoć za obranu Hrvatske od turskih osvajanja. Knjižnica Szecheny, Budimpešta

43 MHH. D. 35, s. 383.

Unutarnja strana zida velike branič-kule

CRKVA I BISKUPIJA KRBAVSKO–MODRUŠKA

Turski prodori i osvajanja hrvatskih zemalja koja su prekinula normalan povijesni tijek razvoja srednjovjekovne hrvatske države koja su na kraju bila uzrokom propasti modruške stoljetne srednjovjekovne povijesne slave, bila su i jedan od razloga seobe sjedišta Krbavske biskupije iz Krbave na Modruš. Kada je već sredinom 15. stoljeća sigurnost boravka krbavskoga biskupa u staroj srednjovjekovnoj Krbavi bila vrlo ugrožena, krbavski je biskup morao potražiti sigurnije sjedište svojega prebivanja. Druga posljedica turskih pljački i uništavanja zemlje, prorijeđenost ili posvemašnji gubitak stanovništva stare Krbave i južnih krajeva Like, jednako je bila razlogom premještanja krbavske biskupske stolice prema zapadu. Te su pak neprilike na drugoj strani dobro došle tadašnjem gospodaru Modruša, Stjepanu Frankopanu, kojemu je bilo itekako stalo, da baš njegov grad Modruš postane novim sijelom biskupa. Modruš je tada za to imao sve mogućnosti i potrebne preduvjete: veću sigurnost i zaštitu čvrsto građenog Tržan grada, bolje uvjete upravljanja crkvenim životom pod zaštitom Frankopana a i sam je Modruš sa razvijenim crkvenim životom, sa svojim brojnim crkvama i samostanima, bio veliko i poznato naselje, razvijeni grad. Vratimo se ovdje malo unatrag, u povijest Crkve modruške.

Crkva modruška

Srednjovjekovna povijest Crkve u Modrušu jednako je vrijedan i značajan dio njegove povijesti kao i povijesnica modruških svjetovnih događanja. Jednako je i stara i sigurno stoji na početku povijesnoga života i razvoja toga grada. Počeci su crkvene povijesti Modruša, jednako kao i svjetovne, u teže provjerljivim vijestima, ali sigurno na svoj način govore dio povijesne istine. Već smo spomenuli da crkveni povijesničar Danijel Farlati, isusovac, u svojem poznatom djelu »Ilyricum sacrum«, pripovijeda da je u 10. st., iz Rima krenuvši sv. Vojtjeh, (Adalbert) u svoju biskupiju u Pragu, putovao preko Damlacije, Liburnije, Hrvatske i Ugarske, zastao u Modrušu i tu propovijedao Kristovu vjeru.[44] Ta povijesna priča govori na svoj način da je povijest modruške crkve stara koliko i sam grad Modruš. Kršćanska je vjera i u modruške krajeve, preko Like i Kapele sigurno došla iz središta na jadranskoj obali, i prije 10. stoljeća. U 9. st. u doba rasta ranohrvatske države pod hrvatskim kraljevima, rasla je i širila se i vlast hrvatske crkve. Sigurno je da je kraj oko Modruša spadao u onaj dio crkvene pokrajine hrvatskoga biskupa čije je sjedište bilo u Kninu, pod čiju je vlast spadao i »sav kraj oko Gvozda do granica Zagreba«.[45]

To rano stanje crkvenoga ustroja i vlasti »preko Gvozda«, dakle u modruškom kraju, potvrđuju i kasniji povijesi izvori. Isprava hrvatskoga kralja Stjepana III iz g.

[44] D. Farlati, Ilyrici sacri, nav. dj. III, s. 114., Vj. Klaić, Knezovi Krčki, nav. dj. s. 305, bilj. 54.

[45] Slavko Kovačić, Splitska metropolija u dvanaestom stoljeću, Zbornik: Krbavska biskupija u srednjem vijeku, Rijeka–Zagreb, 1988. s. 20–25. M. Bogović, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije, nav. rad. s. 42–45.

Šimun Kožičić Benja, biskup modruški, govor na šestom zasjedanju Lateranskog koncila 1513. posvećen Bernardinu Frankopanu knezu modruškom.

1163. govori da je modruška župa (širi prostor od samoga grada Modruša!), jedna već uređena i poznata crkvena zajednica, koju kralj stavlja pod vlast i upravu Splitske nadbiskupije[46] Jasno je da su već mnogo godina prije ovakvih, u pisanoj formi sačuvanih vijesti, modruški Hrvati, u svojem gradu Modrušu podigli i svetište svoje vjere, najstariju modrušku crkvu. Najvjerojatnije je to bila prvotna crkva istoga kasnijega sveca zaštitnika, na istom položaju u Modrušu, crkva sv. Marka evanđeliste. Tu istu staru župu Modruša i modruškoga kraja splitski crkveni sabor održan 1. svibnja, 1185. stavlja pod vlast i upravu, na tom saboru novoosnovane Krbavske biskupije.[47] Ta isprava opet tek spominje imenom »župu Modruš«, ali naglašava njezinu prisutnost i značenje u srednjovjekovnom vremenu hrvatske crkvene povijesti.

[46] CD. II, 96–97.

[47] CD. II, 192–194.

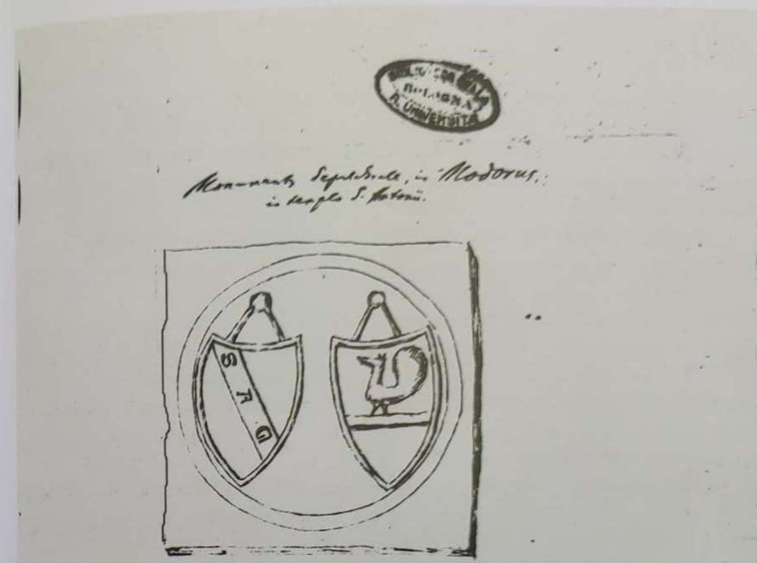
Tijekom 13. i 14. st. povijesni izvori, ionako rijetki, malo govore o modruškoj Crkvi kao mjesnoj zajednici modruških žitelja, a poslije i građana grada Modruša. Ponavljamo već spomenutu, usputnu napomenu o nekoj kapeli u Modrušu pod brijegom u ispravi kralja Bele III. iz 1251.g. koja govori prvenstveno o modruškoj trgovačkoj cesti i obvezi održavanja njezine prohodnosti i sigurnosti. Možda je ta spomenuta »neka kapela« ona najstarija modruška crkva, prvotna župna crkva modruškoga naselja u podgrađu utvrđenoga grada Tržana.[48]

Jedna od rijetkih crkvenih vijesti je već spomenuta isprava kneginje Elizabete, udovice kneza Dujma Krčkoga iz 1354.g. koja kao svjedoka spominje »svećenika Stjepana iz Modruša«, vjerojatno modruškoga župnika crkve Sv. Marka.[49]

Iduća važna vijest modruške crkvene povijesti više je od stoljeća mlađa od ovog spomena neke modruške kapele. Dolazi iz vremena cvatućega grada Modruša i govori ne o nekoj već postojećoj modruškoj crkvi, već o osnutku franjevačkog samostana u Modrušu. To je isprava pape Grgura XI, izdana u Rimu s datumom 19. siječnja 1378. godine. Tom ispravom papa dozvoljava franjevcima senjskog samostana da mogu preuzeti u Modrušu za njih sagrađeni samostan i crkvu sa zvonikom posvećenu sv. Franji. Uz crkvu je postojalo i groblje. Ta je isprava zapravo odgovor na molbu kraljice Elizabete, koja je zamolila da papa izda ovakvu dozvolu potrebnu za osnutak novoga franjevačkoga samostana u Modrušu. Papa u toj isprvi naglašava, da je franjevcima u Modrušu, sve što je potrebno za samostanski život, sagradio »naš dragi sin Stjepan knez Senjski«. Zanimljivi su i razlozi i uvjeti pod kojima papa dozvoljava osnutak novoga samostana, između ostalih i taj, da nema u blizini drugoga

48 MHH. D. 35, s. 402–408.

49 CD. XII, s. 216–218.

Grobni kamen sa znamenjem nekog modruškog kanonika, crkva sv. Antuna. C. 66, p. 134 Marsili, Bologna.

franjevačkoga samostana (1 dan hoda uokolo samostana!), te da u modruškom samostanu bude uvijek najmanje 12 braće.[50]

Jednako je za povijest Crkve u Modrušu značajna činjenica postojanja i drugog samostana, samostana dominikanaca. O osnutku toga samostana nemamo tako izravnu vijest kao za samostan franjevaca. Tek jedna kratka informacija govori o postojanju toga samostana. »Samostan Sv. Antuna opata u Modrušu prvi put se spominje 1479. kada je general reda Leonardo de Mansuetis povjerio njegovu upravu dubrovčaninu Donatu Đorđiću, skupa sa senjskim i bihaćkim samostanom. Osnovan je vjerojatno, tek koju godinu ranije«.[51] Koliko je godina ranije ovaj samostan osnovan, te nisu li dominikanci došli na Modruš možda zbog sličnih razloga kao i krbavski biskup, zbog ugroženosti kojeg njihovog drugog samostana, o tomu nemamo izričitih podataka. No posredan dokaz da su dominikanci bili na Modrušu već i ranijih godina mogla bi biti vijest zabilježena 1476. da su neka braća domini-

50 M. Bolonić, Samostani i patronat u Senjskoj biskupiji, nav. rad. s. 273, bilj. 244. E. Hoško, Franjevci u Krbavskoj biskupiji, Krbavska biskupija u srednjem vijeku, zbornik radova, Rijeka–Zagreb, 1988. S. 86–87.

51 Stjepan Krasić, Hrvatska dominikanska kongregacija (1508.–1587.), Bogoslovska smotra, g. I, XI, br. 2–3, Zagreb, 1971., isti autor, Regesta pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1329.–1600.), Arhivski vijesnik, XVII–XVIII, Zagreb, 1974.–75.

CXIII. 1486. 12. travnja.

Popis zemaljah modruškoga vladanja.

I. Kukuljević: Acta Croatica. str. 125. Glagoljski prijepis Modruškog urbara iz 1486.

kanci bili rodom baš iz Modruša. Tih dominikanca iz Modruša vjerojatno ne bi bilo da redovnici ovoga reda nisu već i ranije tamo djelovali. Ove vijesti o počecima dominikanskoga samostana na Modrušu treba staviti u vezu s općim onovremenim prilikama. Teško je povjerovati da bi tek u drugoj pol. 15. st., poslije nego li je i biskup krbavski morao bježati iz Krbave i potražiti veću sigurnost u Modrušu, da bi tek tada netko išao osnivati novi samostana dominikancima. Ili je samostan bio osnovan, ne tek koju godinu ranije od 1479., već mnogo godina ranije, ili se sve te vijesti o dominikancima na Modrušu mogu povezati s općim tadašnjim prilikama, pa su i dominikanci tih godina našli na Modrušu tek svoje sigurnije boravište, napustivši koji od svojih ugroženih samostana u južnijim krajevima.

Osnutak franjevačkog samostana u Modrušu, pa i prisutnost dominikanaca na Modrušu, dokazuje više bitnih činjenica u modruškoj povijesti. Prije svega govori o Modrušu kao razvijenom gradskom naselju. Potvrđuje gospodarsku snagu gospodara »modruškoga vladanja« i svakako najrječitije govori da je Modruš u crkvenoj povijesti hrvatskoga srednjovjekovlja imao vrlo istaknuto i značajno mjesto. Sve je to bila preporuka da upravo Modruš postane gradom u koji će biti preneseno sjedište stare hrvatske Krbavske biskupije. Potvrđuje to još jedna, ranija modruška isprava. Napisao ju je knez Stjepan Frankopan na Modrušu 10. srpnja 1457. godine. Tom je ispravom dao »plemenitom mužu.... Martinu Oštreharići, nemu i nega ostanku večnim zakonom brez svakoga protirečenja najprije crikav svetoga Ivana Krstitelja ka se udrži v našem misti v Modrušah, poli crikve svetoga Marka, sa svim pristojanjem malim i velikim ća godi pristoi kapeli rečenoj«. Knez Stjepan daje dakle plemenitom Martinu Oštreharići, jednom od poznatih Modruških plemenitih purgara, pravo i obvezu patronatstva nad crkvom Sv. Ivana. Daje mu nadarbine te crkve, ali i obvezu njezinoga održavanja i uzdržavanja u njoj svete službe. Crkva Sv. Ivana nalazi se do crkve Sv. Marka koja će nakon dolaska krbavskog biskupa u Modruš, biti posvećena kao katedralna crkva Sv. Marije.[52]

Dakako da je za crkvenu povijest Modruša dolazak biskupa i prijenos biskupskog sjedišta iz Krbave u Modruš, jedan od najvažnijih događaja.

[52] Ovu je glagoljsku ispravu objavio I. K. Sakcinski u zborniku glagoljskih isprava »Acta croatica« (Listine hrvatske), Zagreb, 1863. s. 83–85.

Biskupija Krbavsko–modruška

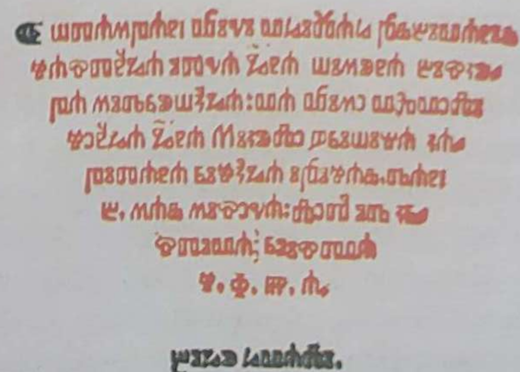

Pastirski štap Krbavsko–modruškog biskupa, 15. st.

Krbavski su biskupi bili sve bliže Frankopanima, zbog njihove moćne zaštite, a time i sve bliže gradu Modrušu. Već 1456.g. imali su u Modrušu svoju kuću, neku vrstu svoje biskupske rezidencije. U tom su dvoru često boravili i tu riješavali svoje biskupske poslove, posebno zadnji biskup Krbavski, biskup Franjo (Stipković) i sam rođen u Modrušu. Za njegovo imenovanje biskupom posebno se zalagao Stjepan Frankopan, još dok je bio živ prethodni biskup Vid Ostojić Marinić, a kada je postao biskupom , »nije ni otišao u Krbavu nego se nastanio u Stjepanovu i svom rodnom mjestu.«[53]

Preselenje biskupskog sjedišta iz Krbave na Modruš dogodilo se 1460. Tih godina srednjovjekovno naselje, biskupski grad Krbava, bio je već gotovo napušten. Stanovništvo se preseljavalo pod zaštitu nove utvrde udbinske, a nezaštićeni, ranosrednjovjekovni položaj krbavskoga naselja, nije pružao nikakve sigurnosti, ni narodu niti biskupu u njegovim dvorima. To je bio jedan od stvarnih i formalno navedenih razloga zbog kojih je papa Pio II. prihvatio zamolbu biskupa Franje i kneza Stjepana Frankopana i prenio biskupsku stolicu katedrale Sv. Jakova iz Krbave u Modruš. Kada je papa nabrojio opće razloge svoje odluke iznio je u tekstu svoje bule izdane u gradu Sieni, 4. lipnja 1460. i one posebne razloge prijenosa biskupske stolice iz Krbave na Modruš. »Imajući

53 M. Bogović, Pomicanje sjedišta, nav. rad. s.65

Šimun Kožičić, biskup Modruški, *Knjižice krsta*, Rijeka, 1531.

sve to u vidu smatramo da je djelo uistinu dostojno i preporučljivo da biskupsko sjedište bude premješteno iz spomenutog mjesta u grad Modruš, grad Krbavske biskupije, koji je po broju stanovnika daleko najnaseljeniji u onim krajevima. To bi bilo veoma prikladno i stanovnicima i žiteljima spomenute biskupije. Tamo rečeni biskup ima vlastitu kuću i kuće koje pripadaju biskupskom stolu, a u kojima je biskup i prije često boravio. Osim toga, dao nam je do znanja i ljubljeni sin Stjepan Frankopan, senjski knez, u čijem se svjetovnom gospodstvu nalazi spomenuti grad, da je spreman, nakon što biskupska sto-

lica bude premještena, ondje osnovati kaptol i opskrbiti ga od dobara koje je od Boga primio, dovoljnim nadarbinama, već prema broju kanonika. A i raznim drugim dovoljnim razlozima potaknuti, ovime apostolskom vlašću prenosimo sjedište i biskupsko dostojanstvo, te Krbavski kaptol, sa sudištem, nadležnošću i puninom biskupskog dostojanstva i drugim biskupskim i kaptolskim znakovima i sa svim pravima i pripadnostima, po savjetu naše braće i puninom apostolske vlasti, na župnu crkvu svetoga Marka u rečenom gradu Modrušu, koja je u određenom smislu sada nepopunjena; i tu župnu crkvu podižemo na čast katedrale sa svim uobičajenim počastima i znakovima, a spomenutom gradu Modrušu dajemo trajan naslov grada (civitas) te odlučujemo i istom vlašću i puninom, zapovijedamo i naređujemo da se biskupsko sjedište uz uzdignutu crkvu ovim smatra trajnim i da uzdignuta crkva i njen sadašnji i budući biskup, kao i sama biskupija, bude u istoj metropoliji i pod istim metropolitom, a ubuduće da se za sva vremena naziva Modruškom. Osim toga želimo da ta nova crkva uživa sve i pojedinačne povlastice, izuzeća, milosti i oproste koje je uživala crkva svetoga Jakova, nekada krbavska katedrala, ili je mogla uživati, te da ih može slobodno i dopušteno koristiti i uživati....«.[54]

Biskup Franjo je već bio u Modrušu. Župna crkva postala je katedralom. Uz njezinoga dotadašnjega zaštitnika Sv. Marka, neke isprave navode je kao katedralu Sv. Marije, dakle stara je crkva dobila i novoga nebeskoga zaštitnika. Vrlo je značajna činjenica, koju papina bula posebno ističe: »Spomenutom gradu Modrušu dajemo trajan naslov grada«. Nije to bila bitna promjena, jer je Modruš u svojem razvoju već prošao i nosio sve nazive: trgovišta (forum), varoši (oppidum) i grada (civitas), ali sada je Modruš postao i grad katedralne crkve i biskupskoga dostojanstva. Uz biskupa je u Modruš prenesena i institucija Kaptola koji čine kanonici katedralne crkve. U to je vrijeme uz redovite crkvene službe Kaptol imao i vrlo važnu javnu zadaću jer je imao sva prava izdavanja i potvrđivanja javnih isprava, dakle bio je neka vrsta javnoga bilježničkoga ureda. Ne znamo koliko je kanonika došlo iz stare katedrale Sv. Jakova u Krbavi, ali kaptolski kolegij kao crkveno tijelo i kao javno bilježništvo sigurno je postojalo i funkcioniralo i u Modrušu. Jedna nam isprava to posebno jasno potvrđuje. Napisana je hrvatskim jezikom, glagoljskim pismom, 4. kolovoza 1463. godine od »kneza Stipana i nega sina kneza Bernardina, ki tada gospodovahu v Modrušah«. Tom ispravom spomenuti knezovi potvrđuju sporazum između Apaja Likovića i novoga Modruškoga kaptola. U ispravi su nabrojani »kanonici crikve Svete Marije va Modrušah: gospodin Jurko arkižakon i gospodin Bernardo arhiprvad i gospodin Apai primancer i vikarii gospodina biskupa Mikule i gospodin Blaško pridivkom Kapčiš i svi ostali kanonici toga Kapitula.....« Kaptol potvrđuje da je gospodin Andrija »pridivkom Žudiin poštovani muž, purgar modruški.....« odredio da se »ima davati na svaku Mikulju dva zlata crkvi ka se zvala prvo sv. Marko, a sada se zove crkva Sveta Marija u Modrušah, to od dvora negova, ki dvor stoi pod trgom niže crikve svetoga Duha...« Tu je obvezu, od dohotka svojega »dvora«, davao za crkvu spomenuti Andrija, a nakon Andrijine smrti njegov sin Antun, a poslije Antunove smrti njegova udovica Margarita, a sada »išće ta gospa Margarita prida više li na ti dvor zlati edan, da su tri zlata, ke tri zlata ima vazda večnim zakonom imiti s toga dvora crikav svetoga Marka....«

Bogata je ova isprava informacijama o odnosima plemenitih Modrušana prema njihovoj katedralnoj crkvi, o

54 M. Bogović, isto, s. 66–67.

Oratio in funere Reuerendissimi domini D. Petri Cardinalis sancti Sixti habita a reuerēdo prē dño Nicolao epō modrusieñ.

Cum in omni funebri celebratiōe duo pcipue dicendi genera a maiorib9 nostris vsurpari soleāt āplissimi patres. Alter quo tristes amicoꝝ animos merore leuarēt. qbus cū amici vita suauissima extitit mors ipa iocūda esse non potuit. Alteꝝ quo extrem. ū amici munus rebus ab eo bene gestis virtutūq3 ipius copia ac splēdore āplissimis laudibus exornarēt. Illud ego p us ꝯsolatiōis genus ita pꝛsus in omne tēpus pdidi. vt magis ipe solatio egeā q̄ vt illud cuiq3 vel pstare possim vel pollicer i. qd etiaz si minime pdidissez: nunq3 tamē dispicere possez q̄ orōne aut quibus rōibus etiaz illi qdem qui principes eloquētie sunt habiti hāc tam grauē sacrosancti senatus vestri iacturā z hunc publicū totius curie luctum vlla ex pte leuare possent. Perdidistis n. patres āplissimi pstantissimū collegā vrm cui9 suauissimā cōsuetudinē comitatē benignitatē liberalitatemq3 quotidie expicbamini. cui9 ingenii dexteritatē z incredibilem ꝯsilii prudentiā indies magis admirabami. Amisistis summi pōtificis patris vri piissimi singulare solaciū z sacre eius senectutis optatissimū baculū participē secretoꝝ. laboꝝ sociū peregrinatōis comitē leuamē curarū z per quē totius orbis principibus fidissima respōsa z reddere cōsueuerat z accipere. Absit vero inuidia z liuor edax saltē pcat cineribus. Extinctis iacet optimarū artiū deditissimus amator. Interiit oim studiosoꝝ pcipuus fautor. cultor bonoꝝ curie splendor ornamentū ciuitatis z huius vrbis diligētissimus restaurator. Corruit pclarū magnanimitatis exēplar. cecidit munificētie gratitudinis z totius liberalitatis alūpnus. Cuius iactura cū vniuersis lugēda sit. tum mihi pcipue atq3 his infelicissimis cōseruis meis quibus hec crudelis z dira mors tam benignissimū abstulit dñm. Interuertit benefactorē. ademit presidiū z vnico atq3 eodē pitissimo patre nos acerba orbauit. Nolite igitur expectare pstantissimi patres vt luctū ac merorē in quo z vos nūc esse intueor. z

Najstarija hrvatska inkunabula nekog hrvatskog autora »Oratio in funere...« koju je napisao modruški biskup Nikola, Rim 1474.

kanonicima koji vode brigu o toj crkvi i načinu na koji su oni na kraju riješili ovu staru obvezu ove plemenite modruške obitelji i »dvor Žudijev oslobodili toga dohotka...«[55] Isprava nam imenom spominje više povijesnih osoba staroga Modruša, jasno govori da se stara crkva Sv. Marka sada zove crkvom Svete Marije, a spominje i crkvu Sv. Duha ispod koje se nalazi gospodarstvo poštovanoga

[55] I. K. Sakcinski, Acta croatica, nav. dj. s. 92–93.

purgara modruškoga Andrije. Tu su i dva pridjevka, gospodinu Blašku su pridodavali pridjevak Kapčiš, a Andriji Žudijin, što je bila neka vrsta onovremenih prezimena.

Nažalost povijest Modruške biskupije bila je kratkoga vijeka. Turske su provale sve više ugrožavale sigurnost i život modruškoga kraja. One prekidaju trgovinu modruškom cestom, smanjuju broj žitelja grada Modruša. Uz turske provale propadanju Modruša doprinjela je i zavada između Frankopana i kralja Matije Korvina koji milom i silom nastoji nametnuti svoju vlast i nad područjima u kojima su do tada Frankopani vladali skoro poput samostalnih zemaljskih gospodara. Te nove okolnosti jednako su se odrazile i na život biskupa i nove Modruške biskupije. Poslije biskupa Franje, biskup Nikola Modruški, veliki humanista i pisac, rodom iz Kotora već 1463. napušta Modruš; odlazi čak u Rim i tamo 1480. umire. Oko njegovog nasljednika sporili su se kralj i papa. Kralj je po pravu patronata ugarsko–hrvatskih kraljeva biskupom imenovao svojega čovjeka, Antuna Dalmatinca, rodom iz Zadra, a papa je izabrao Kristofora Dubrovčanina. Biskup Antun bio je član dominikanskog reda, kapelan na dvoru kralja Matije i poznati humanista. Papa je popustio, ali je biskupija tada imala zapravo dva biskupa. Službu biskupsku je vršio kraljev kandidat Antun, ali ne iz svojeg sjedišta u Modrušu, nego iz crkve Sv. Jakova u župi Buškoj, (Donje Pazarište). U Modruš nije ni došao, vjerojatno i zato, jer ga tamo nije htio primiti knez Stjepan Frankopan, koji je ionako bio neprijateljski raspoložen prema kralju. Kada je umro biskup Antun, 1490. tada je tek u Modruš došao izabrani papin kandidat, biskup Kristofor Dubrovčanin. On pak zbog opće nesigurnosti i sve češćih turskih provala uskoro zauvijek napušta Modruš. Dogodilo se to u sudbonosnoj godini krbavske bitke 1493. koja je prekinula srednjovjekovnu

Grb obitelji Frankopan u katedrali u Krku

povijest Modruša, uoči koje je turska vojska razorila i uništila grad Modruš, modruške crkve i katedralu, dvore biskupove i kuće modruških građana. Frankopanski utvrđeni grad Tržan pretvara se tada u obrambenu utvrdu u kojoj su prebivale frankopanske, pa zatim krajiške granične straže i vojne posade. U tim prilikama i Tržan gubi svoj nekadašnji sjaj. O njegovom stanju ne brinu više ni Frankopani, ali ne osobito ni njegovi novi korisnici i gospodari, krajiške vojne vlasti. Prepušten je vremenu i propadanju. O tom vremenu općeg propadanja govori na svoj način i jedan posebno vrijedan povijesni izvor.

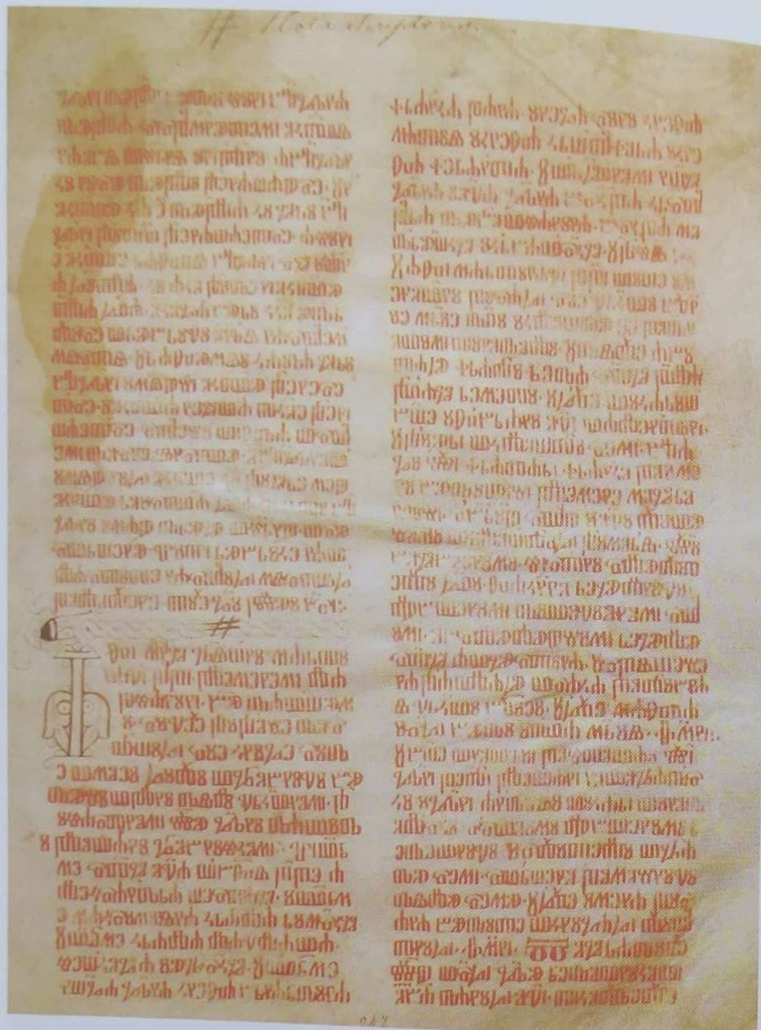
Glava nepoznatog dostojanstvenika na razbijenoj grobnoj ploči koja je nađena prilikom iskopavanja crkve Sv. Marka 1976.

LETA 1493. BI RASAP GRADA MODRUŠE

Pisani, povijesni spomenik koji na svoj način opisuje stanje »modruškoga vladanja«; oslikava zapravo više sliku modruškoga vlastelinstva nego li samoga grada Modruša. To je poznati Modruški urbar pisat »Let gospodnih 1486. aprila dan 12.« po nalogu kneza Bernardina Frankopana, sina Stjepanova, a trudom plemenitih Martina Oštriharića i Ivana Klinčića, koji su popisali zemlje većeg dijela modruškoga vlastelinstva, njihove vlasnike i obveze koje su imali davati gospodarima Modruša ili onima koji su ih od njih dobili kao nadarbine za svoje uzdržavanje ili zbog posebnih zasluga u službi knezova Frankopana.[56] Nažalost, taj popis ništa ne govori o samom gradu Modrušu, ne popisuje nam njegove žitelje. Govoreći o zemljama koje su uživale neke modruške crkve potvrđuje nam da su u gradu Modrušu bile crkva Sv. Duha, crkva Sv. Antuna, crkva Sv. Ivana i crkva Sv. Marije. Spomenute su i zemlje drugih župnih crkava popisanoga područja, primjerice crkve Sv. Stjepana u Plaškom, »Sv. Marie v Otočci« u Otoku (Oštarije) i druge. Spominju se i zemlje kanonika Modruškoga kaptola. Spomenuto je i »Selo pusto Špitalsko«, dakle tada napušteni posjed ranije očito dobrotvorne institucije koja se brinula za bolesne i nemoćne, ali i za potrebite putnike. R. Lopašić ukazuje da je jedan takav »špital« bio pod gradom Modrušem kraj stare ceste.[57] Taj urbarski

[56] R. Lopašić, Hrvatski urbari, nav. dj. s. 20–81

[57] Modruško je vlastelinstvo bilo izloženo velikim turskim pustošenjima već između 1469. i 1483. g. Ti su se turski napadi odrazili i u modruškom urbaru. Posljedice toga bile su napuštanje zemlje i bježanje u sjevernije, sigurnije krajeve. Zato je u modruškom urbaru popisano oko 28% pustih seljačkih domova i posjeda. Vidi o tom djelo Josipa Adamčeka, »Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII stoljeća«, Zagreb, 1980. s.63.

Zapis popa Martinca u drugom Novljanskom brevijaru iz 1495. »Još izide baša Romanije i Vrhbosne i porobiv Posavije pade pod Modrušu i poče rvati Modrušu, požga že ognem burgi okolnije i kloštri, ošće i crkvi gospodnije...«

popis, koji spominje mnoga »sela«, dakle seoske zemljišne posjede, koji su već napušteni, govori o skorom budućem vremenu propasti i samoga grada Modruša. Modruški urbar ukazuje na činjenicu da je već tada bilo pusto 28% seljačkih posjeda.

Pred turskom opasnošću, pljačkom i posvemašnjim uništavanjem naselja i zemlje narod bježi u sigurnije sjeverne hrvatske krajeve. Uskoro će područje modruškoga posjeda zahvatiti pravi val bježanja i preseljavanja pučanstva i preko granica Hrvatskoga Kraljevstva, osobito u Kranjsku i zapadnu Ugarsku, današnje Gradišće u Austriji.[58] Knez Stjepan Modruški i njegov sin Bernardin moraju se pripremiti za obranu svojih gradova i posjeda. Zato već godine 1469. Stjepan Frankopn šalje u Veneciju poslanstvo s molbom za pomoć, posebno za pomoć potrebnu za obranu Modruša. Mletačka Republika odazvala se toj molbi i knezu Stjepanu šalje na Modruš 100 vojnika.[59] Uskoro će turski prodori i u modruške krajeve postati sve učestaliji. Godine 1470. u okolicu Modruša upala je velika turska vojska od oko 20 000 ljudi i poharala sav prostor modruškoga i susjednih vlastelinstava.[60]

Konačno je 1493. godine Modruš doživio svoje najteže povijesne dane. Potkraj kolovoza ili prvih dana mjeseca rujna velika turska vojska koja se vraćala sa pljačkaškoga pohoda iz sjevernih hrvatskih krajeva stigla je do Modruša s namjerom da taj najveći i najsjajniji grad na staroj trgovačkoj cesti osvoji, opljačka i uništi. Modruš, grad građana i biskupa nije se mogao obraniti. Turskoj se navali uspio oduprijeti samo feudalni kastrum na brijegu, Tržan grad. Modruš je bio opljačkan, spaljen i razrušen. Građani grada su se dijelom sklonuli u frankopanski utvrđeni grad, dijelom su se razbježali ili su poginuli od turskog oružja. Propast grada Modruša zapisao je suvremenik, pop Martinac, u Drugom novljanskom brevijaru: »... I ošće izide baša Rumanie i Vrhbosne i porobiv posavje pade v Modrušu i poče rvati Modrušu, požga že ognem burge oh(rst)nie i kloštri ošće i crkve g(ospod)ne...« A tadašnji župnik, plovan u Vinodolu, Petar Vidaković, također je na jednom listu Drugog glagoljskog misala zabilješio odjek toga teškog povijesnoga događaja: »Let 1493. bi rasap grada Modruše, koga

58 Vidi o tome: Joseph Breu, Die Kroatenansiedlung im Burgenland und in den anschliessenden Gebieten, Wien, 1970., M. Kruhek, Die Auswanderung der Kroaten aus kroatischen Gebieten auf das territorium Südwestungarns — in das heutige südliche Burgenland (1526–1576), u knjizi Bauerntum und Kirche bei den südburgenländischen Kroaten, Güttenbach–Pinkovac, 1990. s. 5–22.

59 E. Laszowski, Modruš, Prosvjeta, g. II. br. 24, Zagreb, 1894., s. 748.

60 E. Laszovski, isto. s. 749.

Turci porobiše i popališe; iz koga pobiže častni gospodin Kristofor biskup modruški ali krbavski i s nikoliki kanonici starešimi. Ki došavši simo u Novi grad va Vinodoli, ustani se tu i učini sebi prebivanje i stolicu v crikvi svetoga Filipa i Jakova apoštoli«.[61] Pljačku i propast Modruša zabilježio je na svoj način i turski kroničar, koji opisuje ovaj ratnički pohod turskoga Jakub paše. Negdje na kraju mjeseca stigao je Jakub paša s velikom vojskom i golemim plijenom »...do jednog cvatućeg naseljenog varoša, gdje je bilo u obilju pripravljeno različitih predmeta raskoša i neizmjerno mnoštvo robe i novaca. Za grabljenja u jednom potajnom mjestu — nije drugačije nego je sreća pokazivala put — nađeno je bilo mnogo tisuća kratkih kopalja, bradatih sjekira i svakog drugog bojnog oružja. Sve to, sa znanjem paše, koji okiva svoje neprijatelje, bilo je razdijeljeno među gazije....«[62]

Ovim turskim napadom na Modruš završava povijesno poglavlje njegove stare slave. Nisu svi Modrušani odmah napustili svoj postradali grad. Ostali su tu i neki svećenici i kanonici (samo su stariji otišli s biskupom u Novi Vinodolski!) vjerojatno i neki redovnici. Ni Frankopani nisu napustili Modruš, bar ne svoj utvrđeni grad na modruškoj glavici . Iako Bernardin Frankopan već tih godina razmišlja o gradnji novoga kaštela, budućega Ogulina, on ostaje na Modrušu, u svojem »stolnom mjestu«. Svedoči o tome više sačuvanih pisama pisanih na Modrušu i poslije ove katastrofe. Na Modrušu su 1496. održane i zaruke između Bernardinove kćeri Beatrice i nezakonitoga sina kralja Matijaša Korvina, Ivana Korvina, koji se u Modrušu zadržao od desetoga dana pa do kraja mjeseca ožujka.[63] Iz kratkih bilježaka u pismima generala dominikanskoga reda upućenih samostanima u Hrvatskoj možemo zaključiti da ni dominikanci nisu odmah trajno napustili svoj samostan u Modrušu. Tu se spominju brat Valentin i Antun, koji dobivaju dozvolu da mogu vršiti pastoralnu službu u Modrušu, živeći izvan samostana. To bi značilo, da je njihov samostan postradao u turskom napadu na Modruš te da su se ostala braća povukla u neki drugi samostan, vjerojatno u grad Senj. Dapače još 1510. godine spominje se izričito dominikanski samostan u Modrušu, koji uz onaj u Bihaću spada pod upravu dominikanskog samostana u Senju. Tih je godina, dakle, dominikanski samostan u Modrušu i formalno još postojao, nije bio ukinut, iako je vjerojatno tek po koji od braće čuvao u Modrušu njihovu postradalu samostansku kuću i skrbio za duhovne potrebe ljudi koji su pokušali i dalje živjeti u Modrušu. Možda je ipak 1510. godina i posljednja godina boravka dominikanaca u Modrušu, jer je te godine »brat Valentin Modruški, tamođnji prior«, premješten u dominikanski samostan Sv. Nikole u Senju, iako je taj samostan još jednom spomenut, 1513. godine.[64] O nastavku života franjevačkoga samostana u Modrušu nakon razaranja grada 1493. nemamo nikakvih vijesti. Kako do kraja prvoga desetljeća 16. stoljeća nije bilo većih turskih napada na Modruš i modruški kraj, život se u Modrušu donekle obnovio. No i tome je, čini se, već 1511. godine došao kraj. Život u Modrušu se polako gasi a frankopanski utvrđeni grad Tržan pretvara se u obrambenu utvrdu koja ostaje skoro dva stoljeća na straži hrvatskog graničnog područja prema Turskoj Carevini.

Beatrice kćer Bernardina Frankopana

61 Ferdo Šišić, Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu od 1473.–1496. Starine JAZU, knj. 38, Zagreb, 1937. s. 119–121.

62 F. Šišić, Rukovet spomenika, nav. dj. s. 169.

63 E. Laszovski, Modruš, nav. dj. 750. Vidi i ispravu koju Bernardin piše »Ex Modrusia... 6. listopada 1494. na talijanskom jeziku, mletačkom duždu Augustinu Barbadiku, prikazujući mu teške hrvatske prilike, tražeći od Venecije pomoć za obranu svojih gradova i Hrvatske. Slično pismo upućuje istoga dana iz Modruša i otočki biskup de Andreis, dakle nije u Modrušu te godine bio knez Bernardin sam. Biskup Otočki došao mu je možda u tim teškim prilikama pomoći, možda posebno u nekim crkvenim stvarima. F. Šišić, Rukovet spomenika, nav. dj. 87–88, 89–90.

64 Stjepan Krasić, Regesta, nav. dj. s. 187, 200, 208, 211, 219, 231, 236, II. dio od 1510.–1513. s. 2o8, 209, 212, 215.

Puškarnica u zidu palače utvrđenoga grada

MODRUŠ UTVRDA GRANIČNIH KRAJIŠKIH STRAŽA

Od kraja prvog desetljeća 16. stoljeća za Modruš i svu njegovu okolicu počinju teški dani borbi za opstanak. Slavni i bogati grad pretvara se sve više u napušteni ruševni grad, nad kojim stražu i obranu drži slaba vojna posada u utvrđenom Tržanu. Godine 1511. knez Bernardin javlja Jurju Brandenburškom kako su Turci prodrli preko Modruša pljačkajući sve do kranjskih granica. »Na naš posjed palo je 22. kolovoza oko 2.000 ili još više Turaka i ovu su noć podigli tabor u polju pod Modrušem. Drugoga su dana krenuli odavle prema Ribniku ... Metlici ...Ozlju«.[65] Kraj Modruša i preko Modruša prošle su veće turske vojske 1522. 1524. i 1527. a gotovo su svake godine manje čete turskih martologa pljačkale sve što se još moglo naći u prorijeđenim selima modruškoga kraja. Godine 1524. na pr. utaborio se u Modruškome polju mostarski paša s oko 5.000 ljudi, odakle se uvijek kretalo dalje u Pokuplje i kranjske zemlje.[66]

Čini se da se više ni stari knez Bernardin nije u Modrušu osjećao sigurnim, pa je sve češće boravio u novograđenom kaštelu u Ogulinu. Kada su se 1527. godine vraćali s izbornog sabora u Cetinu poslanici nadvojvode Ferdinanda Habzburškoga, kapetani Pavao Oberstein i Nikola Jurišić, spominju u pismu upućenom, na Cetinu novoizabranom hrvatskom kralju Ferdinandu, kako su

[65] MHH. D. 31, (Thalloczy Lajos, Hodinka Antal, Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum), s. 24–25.

[66] MHH. D. 31, s. 96, 97, 80, 103, 189, 123, 308, 321, 362.

Prikaz turskih zlodjela, drvorez J. Daxbacha iz 1592.

projašili ispod Modruša, a zatim nastavili put do Ogulina, gdje je boravio Bernardin Frankopan, ali se tu nisu zaustavljali (zbog njegovog neprijtelskog stava prema izboru nadvojvode Ferdinanda za hrvatskoga kralja) već su noću nastavili put do Ozlja.[67] U Modrušu je ostala dalje samo straža koja je trebala kontrolirati, pratiti i dojavljivati kretanje turskih martologa. Vjerojatno su to sve do Bernardinove smrti 1530. bili njegovi ljudi, a poslije toga je održavanje krajiške straže na Modrušu preuzela krajiška vojna vlast. Modruš se našao na samoj obrambenoj granici i bio je tu jedna od najvažnijih utvrda obrambene crte koja je od Senja preko Otočca i Dabra, te Brinja u Lici

67 MHH. D. 31, 595. »... sunder wir sein kumen auf Modrusch und auf nagst zu dem geschlos genant Ogulin, darauf Gr.Wernardin wohnhaft ist, also das wir ingevorlich bei 12 teutsch meil wegs tags und nacht geritten, bis auf wir ein geschloss genandt Woseil, das Gr. Wolfangen von Pründl kumen... «.

išla preko kapelskog prijevoja u modruški kraj do utvrda na Mrežnici i Korani. Vidi se to dobro i iz pisma koje građani i kapetan grada Senja upućuju kralju Ferdinandu lipnja 1527. Senj se našao u vrlo teškim prilikama, jer su Turci presjekli sve puteve do njegovih zidina. Senjani zato preporućuju kralju: »Ako bi Vaša prejasnost držala u Otočcu, Brinju i Modrušu po 400 pješaka i 100 konjanika, vjerujemo da bi se tada lakše branili i mi i čitava Kranjska...«[68] Tih je godina Modruš došao pod potpunu kontrolu krajiških vojnih vlasti. Godine 1531. iz Modruša se javljaju Ivanu Katzianeru krajiški kapetani Petar Čovnić i Grgur Gojmerić s viješću, da su razbili neku tursku četu i tako oslobodili i neke zarobljene Brinjane. Uz to traže veću brigu za granične straže i dvostruku plaću za stražare koji žive u stalnoj opasnosti, a njihova je služba od posebne važnosti za opstanak zemlje. Iste godine mjeseca kolovoza iz Modruša piše Katzianeru Pavao Čolnić da su Vlasi martlozi pljačkali tim krajem sve do Metlike i Črnomlja.[69]

Godine 1560. na Modrušu, u utvrdama Tržan grada već je mnogo bolje organizirana obrana. Tu je sada veća vojna posada, iako nikako i dovoljna za obranu od kakve veće opsadne truske vojske. U izvještaju Ivana Lenkovića o graničnim krajiškim utvrdama 1563. godine, Modruš čuva 20 vojnika krajiške vojne posade. Lenković u stvaranju jedinstvenog plana granične obrane predlaže da se posada u Modrušu pojača s još 30 pješaka i naglašava da Modruš »sada pripada Njegovom Veličanstvu«.[70] Idućih desetljeća Modruš i dalje ostaje u službi obrambenih graničnih straža. Istu namjenu i stratešku zadaću zadržava i nakon stvaranja novog obrambenog reda, krajem 16. stoljeća. Životno i strateški, Modruš je bio ovisan o vojnoj posadi i opskrbi koja mu dolazi iz Ogulina. Čak se i kruh za modruške stražare peče u Oguli-

Krajški vojnik. Grafika Martina Engelbrechta

68 E. Laszowski, Habzburški spomenici — Monumenta Habsburgica (dalje HS.) knj. I. Zagreb, 1916. s. 173. »Sed si sublimitas vestra tenuisset in Otocac, Brigniis et Modrusse quatuor centum vel pedites et centum equites, sperasemmus se et totam Carniolima de facili defendere«.

69 E.Laszovski, HS. II. Zagreb, 1916. s. 34–35.

70 R. Lopašić, Spomenici Hrvatske krajine (dalje SHKR), III, Zagreb, 1889. s. 431.

nu i doprema im se na Modruš.[71] Njegovu stratešku vrijednost i značenje za sigurnost obrane drugih utvrda u njegovoj pozadini dobro je procijenio i istaknuo krajiški strateg Ivan Ferenberg zapovjednik krajiške vojske na Hrvatskoj granici i prvi zapovjednik karlovačke tvrđave, još u izgradnji. Ferenberg povezuje Modruš u neprekinuti lanac graničnih straža i traži za Modrušu stalnu vojnu posadu od najmanje 20 vojnika.[72] Modruš kao srednjovjekovna utvrda nije bio najbolje pripremljen za onovremeno obrambeno ratovanje, ali da bi ga se održavalo i u takvom stanju trebalo je popravljati i obnavljati njegove zidine i kule. No to je u tim godinama bio preveliki trošak za još neuređeno financijsko pokrivanje sve većih troškova granične krajiške obrane. Već je 1555. krajiški kapetan Ivan Ungnad tražio sredstva da se poprave utvrde grada Tržana, čini se da je trebalo popraviti krovišta i podove nekih objekata, da bi bili prikladniji i sigurniji za život i boravak modruškim stražarima.[73] Da je i bilo više novaca, tako veliki utvrđeni grad nije bilo lako održavati u dobrom građevnom stanju. Već pri kraju 16. stoljeća frankopanski utvrđeni grad u Modrušu bio je prilično zapušten. Budući da je glavni teret ratnih sukoba i obrane tada bio prenesen na Kupsku granicu, na utvrde između Siska i Karlovca, te od Karlovca do Ogulina, Modruš je ostao nekako po strani, dalje i od turski prvotnih osvajačkih planova i nekako zaboravljen od krajiških vojnih vlasti. U Modrušu boravi ponekad tek nekoliko stražara. Potvrđuje to i jedan događaj iz 1591. godine, kada je jedna grupa od samo 28 turskih Vlaha–Martologa provalila u modrušku utvrdu, svladala i zarobila stražare, njihovog vojvodu i njihove obitelji, te uništila požarom i ono što je još bilo bar u nekakvom građevinskom stambenom stanju.[74] Čini se da je prvih desetljeća 17. st. Modruš ostao posve zapušten i zaboravljen. Niti su ga osvojili Turci, a niti je krajiška obrana održavala u njemu neku aktivniju obranu. Zapušten je služio tek za održavanje nekakve kontrolne straže nad starom srednjovjekovnom modruškom cestom kojom su i dalje prohodile manje pljačkaške čete turskih pograničnih straža i martologa. Neke su se promjene počele događati tek sredinom 17. stoljeća, kada je prestala opasnost od većih turskih napada. U tom će vremenu i krajiška vojna vlast početi više voditi brigu o graničnim utvrdama i donositi planove za njihovu moguću obnovu.

Prvi takav nadzorni pregled dogodio se i Modrušu 1639. godine kada je od Vojnog ratnog vijeća u Grazu u obilazak utvrda hrvatske granične crte bio poslan inženjer Giovani Pieroni. Njegov cjeloviti opis viđenja Modruša već smo spomenuli. Pieroni je te godine vidio uglavnom ruševine stare frankopanske utvrde na vrhu brijega i stoljeće i pol posve napuštene ruševine grada modruških građana pod utvrdom. Gore u utvrdi stoji nekakva straža, a dolje u ruševinama grada nema nikoga. Pieroni predviđa i predlaže da bi tu bilo dobro naseliti neke ljude, bilo bi to i moguće sada kada su stigla neka mirnija vremena. Zidine utvrđenoga grada su još dobro sačuvane i ne bi bilo teško obnoviti bar dio tih utvrda za sigurniji boravak potrebne granične straže, a obzirom pak na novu stratešku vojnu ravnotežu na granici dvaju carstava, bilo bi dobro naseliti Modruš i kraj oko Modruša novim ljudima koji bi stvarali mogućnosti sigurnijega življenja na tom području.[75]

Međutim za obnovu Modruša nije bilo novaca. Vuk Frankopan je u jednom pismu 1640.g. kralju Ferdinandu III napisao da je Modruš posve propao grad. Ta je vijest pripomenuta zbog zahtjeva koreničkih Vlaha koji su se tada, vidjevši za sebe bolje mogućnosti, htjeli preseliti na drugu stranu granice, na hrvatsko područje i pod veću si-

[71] SHKR. I, Zagreb, 1884, s. 61.

[72] isto, s. 74–75.

[73] F. Šišić, Hrvatski saborski spisi, knj. II, Zagreb, 1915. s. 439

[74] E. Laszovski, Modruš, nav. rad. s.750.

[75] G. Pieroni, Relazioni di anno 1639. nav. izvor, s. 21. (vidi bilj. 3)

gurnost krajiške granične zaštite. Zato su tražili dozvolu od Gašpara Frankopana, koji tada zapovijeda krajiškom posadom u Ogulinu, da im prepusti Modruš. No Vuk Frankopan Tržački, njegov otac, tada general karlovački, o tom je pitanju iznio drugo mišljenje. Predložio je da bi te Vlahe bilo bolje preseliti nekamo oko Plaškoga, gdje bi se za njihovu obranu mogao podići nekakv »turanj« utvrđen grabama i palisadama, a u kojem bi oni sami održavali straže za svoju veću sigurnost.[76] Očito je da Vuk Frankopan, poučen dugogodišnjim krajiškim iskustvom, nije mogao bez sumnje prihvatiti vlaške ponude o preselenju za njihovu vjernu službu na kršćanskoj strani. Pisao je o tim problemima vlaških seoba preko obrambene hrvatske granice i predsjedniku Ratnog vijeća 8. srpnja 1642. s napomenom »da su nepouzdane ponude Vlaha Koreničkih«. Na kraju toga pisma usput je pridodao, da su opet modruške straže »Modrušani, danas u noći, jednu četu potukli do nogu« bihačkih Turaka–Martologa, koji su u ovoj prilici napali ljude u oštarijskom polju dok su sijali raž.[77]

Svoj životni prostor, u tom još uvijejk vrlo nesigurnom vremenu, održavali su modruški stražari kako su sami znali i mogli a te su straže, već sredinom 17. st., čini se, održavali ljudi koji su polako naseljavali prazno područje između Modruša, Plaškoga i Ogulina. Možda su prijedlozi G. Pieronia i ovakvo relativno mirnije stanje u modruškom kraju, posebno što velikih osvajačkih ratova više i nije moglo biti, potaknuli kranjske staleže da za popravak i utvrđivanje Ogulina i Modruša izglasaju iznos od 3000 forinti. Koliko je od tih novaca za građevinsku obnovu i popravak utvrda u Ogulinu i Modrušu bilo stvarno potrošeno, to ne znamo, no činjenica je da se od sredine 17. st. i u Plaškom i u Modrušu održavaju straže koje većinom popunjavaju tamo doseljeni Vlasi.[78] Ipak

[76] SHKR. II. s. 233–235.

[77] SHKR. II. 257. »... Heut in der nacht haben auch die Modruscher ein tschetta zu fues geschlagen...«

Zemljovid iz 1740. načinjen u vrijeme priprema za izgradnju »Jozefine«. Austrijski državni arhiv u Beču.

od druge pol. 17. st. otvaraju se polako mogućnosti obnove modruškoga kraja. Modruš je ostao na graničnoj crti mjesto granične straže sve do velikog oslobodilačkog rata (1683.–1699.) u kojem su oslobođene Lika, Krbava i sav prostor do Zrmanje i Cetine. Iako je i dalje ostao u turskoj vlasti prostor južne Hrvatske, od Izačića do Kladuše i Bihaća, nakon međunarodnog mirovnog ugovora sklopljenog s Turskom Carevinom 1699. u Srijemskim Karlovcima, prestala je stoljetna opasnost od nekih novih turskih osvajanja. No nakon toga porušeni i zapušteni srednjovjekovni Modruš izgubio je i svoje posljednje, kakvo–takvo strateško značenje. Nema više potrebe obnavljati stare utvrde i održavati u njima straže. Sada na prvo mjesto dolazi pitanje obnove življenja, potreba obnoviti promet na staroj senjskoj cesti i oživjeti stari Modruš naseljavanjem novih žitelja.

[78] SHKR. II. s. 400.

Ostaci zida crkve Sv. Duha, pogled prema Tržan gradu

OBNOVA I NOVOVJEKO NASELJAVANJE MODRUŠA

Obnova života, demografska i privredna obnova, a s njom i obnova crkvenoga života u Modrušu je išla sporo. Ukazuje na to i napomena senjskoga kapetana Rudolfa Edlinga izrečena u pismu iz 1692. godine, a koji savjetuje carsku Komoru, da ne podiže mitnice u Modrušu i Senju, već kod Severina, grada grofa Oršića, jer sada tom cestom putuje do mora mnogo više trgovačke robe nego li ovom starom cestom preko Modruša. Ta je stara cesta bila sigurno već jako zapuštena, a vjerojatno nije bilo na njoj ni potrebne sigurnosti za putnike i robu. Kapetan Edling je zabilježio u nekoliko rečenica tada još uvijek živu tradiciju o Modrušu. »Modruš je frankopansko vlastelinstvo i kao što je moguće još i danas vidjeti, bio je to trgovački grad, na jednom visokom brijegu, na čijem je vrhu bio utvrđeni feudalni grad u kojem je također sve propalo..... tu je jedna kraljevska stražarnica i nekih 13 posve bijednih ljudi, koji su ovamo došli iz kočevskog vlastelinstva i koji iz gore Kapele donose drvo iz kojeg izrađuju drvene seljačke zdjele i tanjure i na taj se način dijelom prehranjuju...«[79]

Prvi doseljeni žitelji u Modruš su došli dakle iz Kočevlja, možda baš potomci onih predaka koji su s ovih modruških strana ranije pobjegli preko Kupe pred turskim mačem. Njima su se idućih godina pridružili i drugi doseljenici. Ti su ljudi bili katolici, što potvrđuje prvi popis katoličkih župa načinjen za senjskog biskupa Martina Brajkovića 1700. Za Modruš je rečeno vrlo kratko,

[79] SHKR. II. 434–435. »... das Modrusch ein Frangepanische herschaft und, wie man es noch auf den heutigen tag sehen khan, eine handlstatt, an einen hochen berg an der höche am spütz aber das gschloss gelegen, darinen auch niderlag ware gevessen, welhen orth nicht allein, sonder auch Therschaz, dauon sich die Frangipani graffen geschrieben... «.

tek, »da se župnik uzdržava od bijednih milodara«.[80] Bili su to ipak prvi počeci novog življenja u Modrušu u kojem je crkva bila aktivnija od od stare krajiške uprave. Očito se u Modruš doselilo tih godina i više ljudi nego li ih je od bijedne zemlje tu moglo živjeti. Kada je pak tim siromašnim ljudima krajiški zapovjednik u Ogulinu, kapetan Purgstall, pokušao nametnuti i neke vojne obveze i globe, dio doseljenika napustio je Modruš i njegovu najbližu okolicu, Oštarije. O tome se po nalogu krajiškog zapovjedništva u Karlovcu, izdanoga 9. travnja 1715. vodila službena istraga, jer je tek novonaseljeni narod počeo odatle masovno bježati u Slavoniju, Srijem i Ugarsku. U istrazi pred službenim povjerenstvom posvjedočio je Petar Salopek da su »sliedeći Modrušani sbog glada odselili se na minuli uskrsni ponedjeljak u Pećuh, ujedno sa nekojim Ogulinci i Oštarci i to Vrane Kobetić, Juriša Zap, Vid Panian, Stipan Šarić. Pašoše dali su im ogulinski suci. U svem otišlo je iz Oštarija i Modruša 20 kuća i 60 vojnika. Tužba je bila upućena na slugu Purgstalova Antuna koji je mita i globe pobirao za svoga kapetana.«[81]

Dakle početkom 18. stoljeća počinje nova povijest današnjega Modruša. Staroga Modruša knezova Krčkih–Frankopana više nema. Nema ni njihovoga utvrđenoga grada Tržana koji je već tada samo velika povijesna ruševina. Nema ni srednjovjekovnoga biskupskoga grada modruških plemića i građana. Sada se na ruševinama staroga Modruša, pod zaštitom i vlašću crkve i Vojne krajine počinje izgrađivati novo modruško naselje. Stari je Modruš bio prepušten vremenu i zaboravu, a od njegovih se kamenih ruševina obnavljaju i grade nove kuće i crkve novoga Modruša. Novi Modruš neće nikada dosegnuti slavu i značenje staroga, ali će bar donekle sačuvati uspomenu na njegovu staru, srednjovjekovnu baštinu.

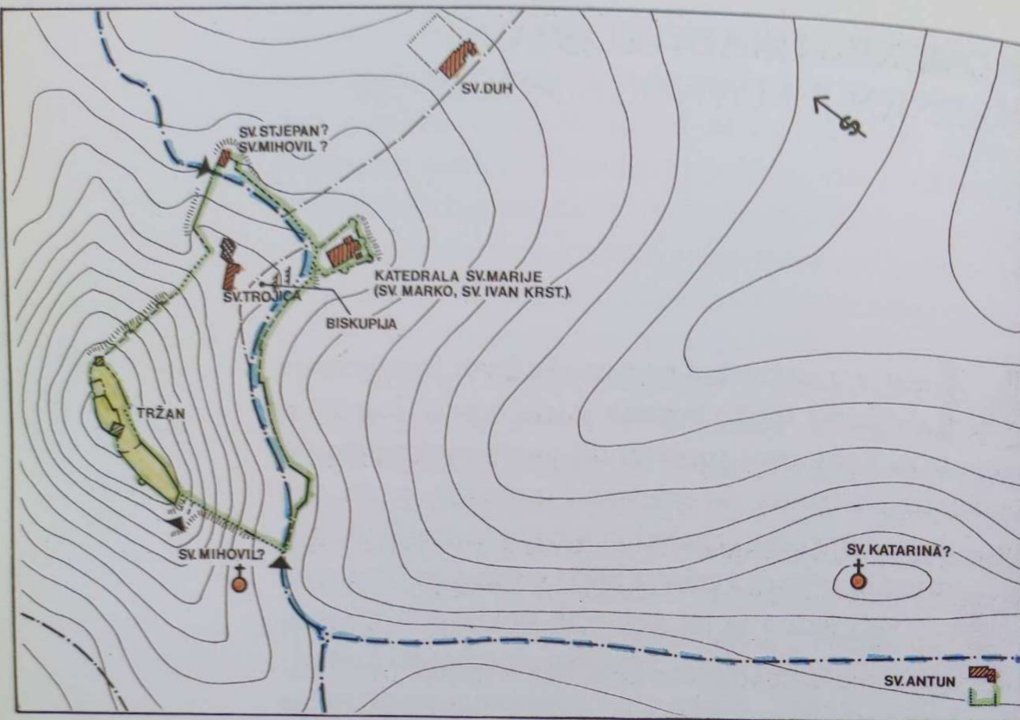
80 SHKR. III, 192. Za Modruš ne spominje ni ime župe, tek daje kratku bilješku: »... parochus alitur colecturis miserime...«

81 SHKR. III, s. 309.

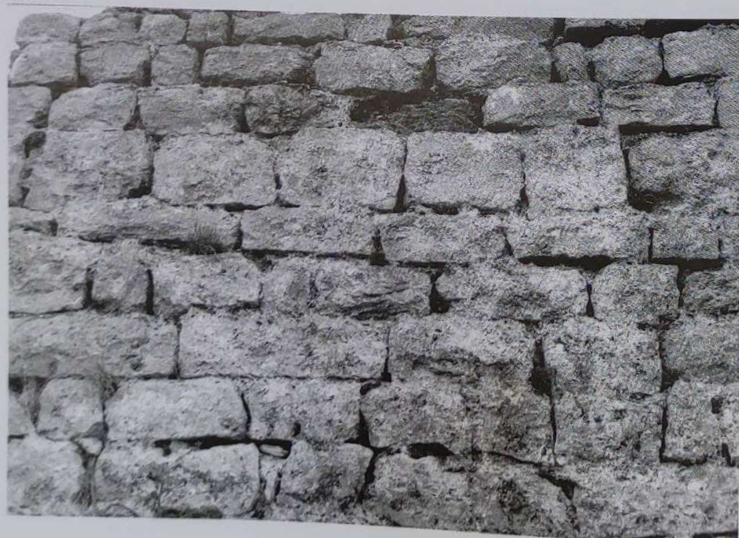
SPOMENICI GRADITELJSTVA SREDNJOVJEKOVNOGA MODRUŠA

Malo je u Hrvatskoj tako zanimljivih i povijesnim ostacima toliko bogatih starih mjesta, kao što je to Modruš. Već i sama prostornost povijesnog areala, od feudalnog kastruma do gradskog područja grada modruških građana unutar zajedničkih obrambenih zidina, (a modruških je kuća i crkava bilo i izvan toga obrambenog sustava!) jedno je od najvećih povijesnih lokacija srednjovjekovne Hrvatske. Povijesni spomenici koje ćemo ovdje prikazati, zapravo su spomenici povijesnoga graditeljstva staroga, srednjovjekovnoga Modruša. Oni drugi spomenici, pisane riječi ili drugih ljudskih obrtničkih i umjetničkih rukotvorina, trebali bi biti posebna tema istraživanja i pisanja. Dakako, spomenike pisane hrvatske riječi, latiničkoga i glagoljskoga, pa i gotičkoga pisma koristili smo ispisujući povijesne događaje modruške povijesti. Budući pak da spomenici graditeljske baštine imaju posebnu vrijednost, a uvijek su bar u nekoj mjeri sačuvani, na njih ćemo se posebno osvrnuti. Istraživanje zidina i kula, crkava i dvorova i svega što jest i što nije vidljivo, traži marljive istraživače, čiji je zadatak i obveza otkriti zaboravljeni Modruš i odrediti njegovo pravo mjesto u hrvatskoj srednjovjekovnoj povijesti.[82]

82 Opet treba spomenuti već ona administrativnom zabranom obustavljena arheološka iskopavanja koja su Modrušu nanijela dvorstuku i nepopravljivu štetu: jer su obustavljena bez očekivanih rezultata i jer su, nažalost, na neki način blokirala i nastavak arheoloških radova na Modrušu.

Topografija povijesnog prostora Modruša: Kastrum Tržan (zeleno-žuto), sakralni objekti (narančasto), zidine grada Modruša koje okružuju i modrušku katedralu (zeleno) i srednjovjekovna cesta (plavo).

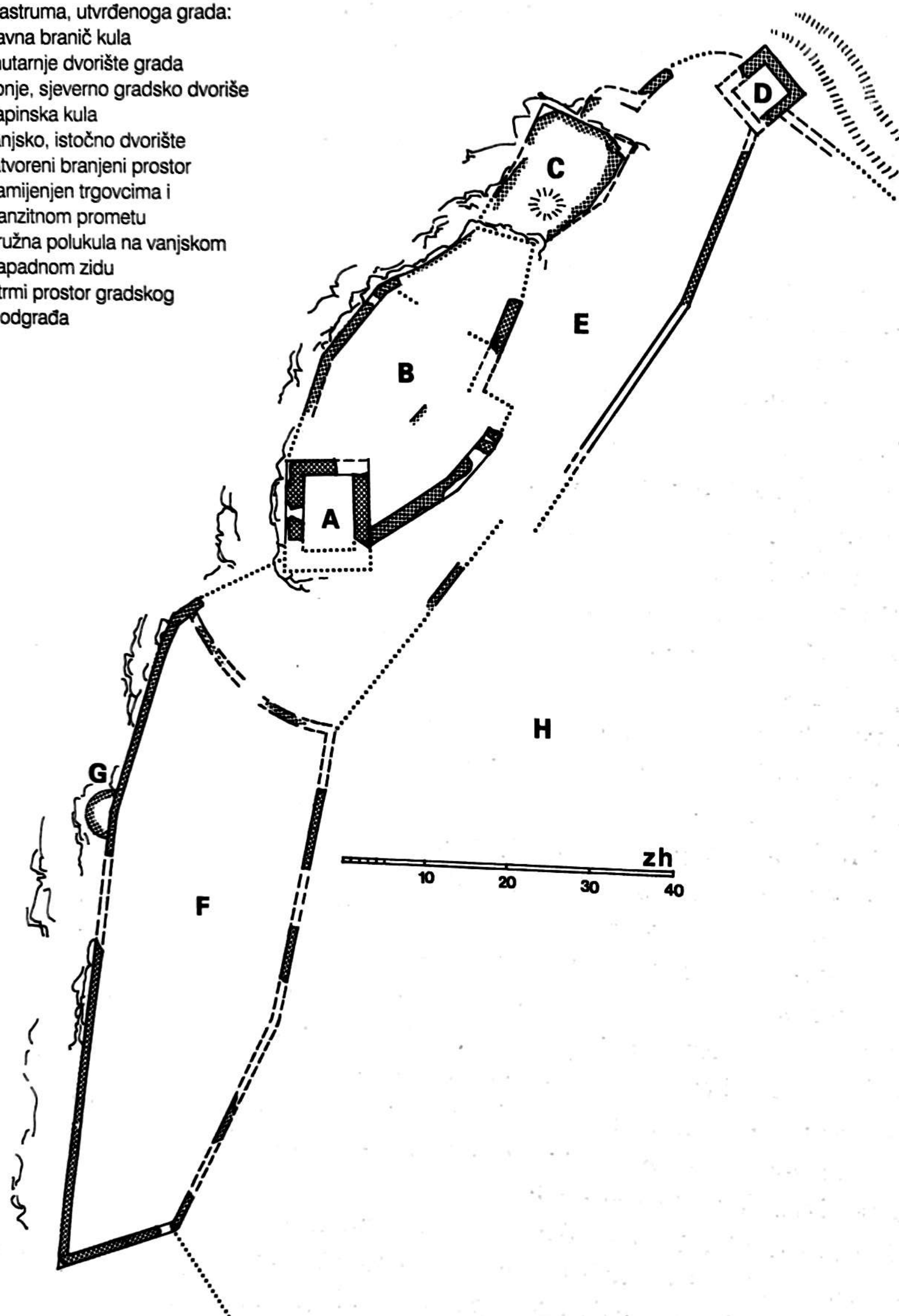
Detalj zida glavne kule: pravilno uslojavanje redova; romanički red zidanja s lijepo obrađenim kamenim blokovima.

UTVRĐENI GRAD — CASTRUM THERSAN

Dugo je povijesno vrijeme trajanja zidina utvrđenoga grada Modruša, možda tamo još od 10. stoljeća, pa do kraja njegove službe u krajiškoj obrani u 18. stoljeću, odnosno njegovih trajno povijesno vrijednih ostataka do današnjega dana. U najstarijem vremenu nemamo slika njegovoga izgleda. Takvu nam slikovnu građu donose tek krajiška vremena u 17. st. kada zidine i kule toga srednjovjekovnoga zdanja ulaze u opću obrambenu strategiju hrvatskog graničnog područja prema Turskoj Carevini. O tom nam vremenu pripovijedaju na svoj način samo sačuvane modruške zidine, njihova visina i širina, način gradnje njihovih zidova, vrsta građe i građevinski oblici od kojih su građeni. Ni sačuvani planovi i crteži krajiških vojnih inženjera ne prikazuju nam sve što bismo mi danas htjeli znati i vidjeti, svu složenu gradevinsku strukturu grada u svim njegovim graditeljskim fazama. Dragocjeni su Pieronijevi i Stierovi crteži tlocrta i slika izgleda modruškoga kastruma i grada njihovoga vremena, ali i to je već razoreni i zapušteni grad.[83] Skica modruških ruševina koju crta 1700. g. L. F. Marsili, dok dogovara i utvrđuje granicu razgraničenja nakon Karlovačkog mira 1699. pokazuje neke važne detalje građevnog izgleda biskupskoga grada Modruša, dok je sliku kastruma Tržana Marsili nacrtao tek približnom skicom njegova izgleda.[84] Nekako iz istoga vremena pot-

[83] G. Pieroni, nav. izvor, te spomenuti već rukopis M. Stiera: Befestigungen..., s. 80.

[84] Luigi Ferdinando Marsili, Spisi njegove ostavštine u Univerzitetskoj biblioteci u Bologni, Cod.66, s.133

Tlocrt kastruma, utvrđenoga grada:
A — glavna branič kula
B — unutarnje dvorište grada
C — donje, sjeverno gradsko dvoriše
D — papinska kula
E — vanjsko, istočno dvorište
F — zatvoreni branjeni prostor namijenjen trgovcima i tranzitnom prometu
G — kružna polukula na vanjskom zapadnom zidu
H — strmi prostor gradskog podgrađa

jeće nešto detaljniji tlocrt svih modruških ostataka, kastruma i grada, od krajiškog inženjera F. Holsteina. Holstein je na svojem tlocrtu, snimljenom očito na licu mjesta, posebno označio važnije objekte: A — velika kula grada, B–cisterna ili bunar, C— nutarnji ili gornji dvorišni prostor grada, D–donje dvorište grada, E–stražarska kula, F–grad (položaj modruškoga grada, naselja), G–katedralna crkva, H–put prema kapeli (očito put prema crkvi sv. Antuna).[85] Tlocrt Modruša, koji se čuva u Državnom arhivu Slovenije ocrtava celovitu sliku obrambenog sustava Modruša i daje nam neke podatke o sakralnim građevinama na Modrušu.[86]

U povijesnom slijedu naslikanoga Modruša, najljepši crtež modruških ruševina ostavio nam je krajiški inženjer M.A.Weiss. Njegov crtež pokazuje još prilično sačuvanu sliku modruškoga kastruma, Tržan grada, njegovih zidina i kula, cjelovite, zbijene kamene jezgre srednjovjekovnoga frankopanskog grada, koji na vrhu brijega dominira svom svojom okolicom. Tu su još dosta visoki obrambeni zidovi koji se s vrha brijega spuštaju do modruškoga podgrađa. Ova, zapravo samo jedna strana lica Modruša, gledana sa sjeveroistočne strane, obuhvaćena panoramskim pogledom, bez posebnih detalja, daje povijesno dosta prepoznatljivu i uvjerljivu sliku staroga Modruša.[87] Te najstarije slike Modruša prate kratki vojnički opisi, pisani isključivo zbog njegove moguće vojno–strateške funkcije. Nema podrobnijih arhitektonskih opisa njegovoga izgleda. Tek će suvremeni istraživači njegove povijesti pokušati na taj nači opisati njegovu izgubljenu povijesnu sliku.

E. Laszowski je 1894. ovako pisao o Modrušu: »Grad sam na briegu imadjaše na istočnom uglu visoki četverouglasti toranj, a takav stajaše i na zapadnom uglu, koji je

[85] Ratni arhiv u Beču, Zbirka planova, G 1 a 102, K. 46, crtež Friedricha Hollesteina nastao vjerojatno 1700. ili 1701. godine. Vidi plan na str. 20.

[86] Državni arhiv Slovenije, fasc. 162, kut. 282, planovi. Autor crteža nije poznat, a crtež je nastao također početkom 18. st.

[87] ÖNB, M. A. Weiss, Rkp. Cod. 8655, br. 30. Vorstellung und kurze Beschreibung des Defensions Standts deren Croatischen Frontieren, Graz, 1729–1738.

Ruševine glavne branič–kule grada

služio stražarnicom. Među ova dva tornja bijaše gornje dvorište s cisternom i nekoliko manjih zgrada za stanovanje. Od oba spomenuta tornja potegnut bijaše zid sa sjeverne strane,koji imadjaše u sredini vrata. Sa skrajnjih točaka ovoga zida spuštali se čvrsti zidovi s desna i s lieva nizbrdo, koji zatvarahu varoš...«[88] To je tek gruba skica viđenih ruševina utvrđenoga grada Tržana.

Mile Magdić u svojem opisu Modruša spominje nekoliko zanimljivih podataka. I on spominje veliku četverokutnu kulu na istočnoj strani, a na zapadnoj »redute za obranu«. Spominje vanjsko i nutarnje dvorište, cisternu u vanjskome gradskom dvorištu zasutu kamenjem. »Unutrašnjem uređenju nema ni traga, samo mjestimice proviruje po gdje koji komad unutrašnjega zida... Glavna željezna vrata Modruša, koja su bila jako isječena i izbodena od Turaka, odnesena su u Ogulin, gdje su se koristila sve do trećega decenija XIX vijeka, kano ulazna vrata velike okrugle Strassoldove kule, što se uvis dizala pred starim ogulinskim gradom... U ruševinama grada Modruša najdoše god. 1831. dva mužara, a god. 1861. zlatan dukat velike starine...«[89]

Naš opis ruševina modruškoga kastruma oslanja se na ranija izvješća i stare crteže, planove i vedute, ali prvenstveno na vlastito istraživanje, rekognosciranje i arhitektonsko snimanje ruševnih ostataka staroga frankopanskog kastruma.

Zidine modruškoga kastruma temeljene su na živim stijenama. Taj dobro utvrđeni feudalni grad, na položaju kakav bi izabrali graditelji još u staro romaničko doba, sastojao se od tri dijela. Prvi, središnji dio, smješten na najvišoj zaravni brijega činila je glavna branič kula grada sa zidovima koji su je opasavali sa svih strana (kula na istočnoj strani). Ta je prostrana kula poput vidikovca

88 E. Laszowski, Modruš, nav. rad., s. 746
89 M. Magdić, Modruš, Nar. novine, g. 79., br. 105, 106.

stražarila nad širokim prostorom s istočne i južne strane grada, ali je ujedno služila i za stanovanje. Kroz nju se ulazilo u gornji grad, nutarnji dio kastruma s jugoistočne strane, iz gradskog podgrađa. Do nje je, između gradskih zidova, stajala nekoć glavna palača frankopanskog grada. Ostaci srednjovjekovne palače (palas) uglavnom su danas pod zemljom Tu u tom nutarnjem, gornjem dvorištu, bile su još neke zgrade namjenjene stanovanju i dnevnom življenju upravitelja, službenika i dvorjanika grada. Nije jasno da li je i tu zapadnu stranu nutarnjega grada zatvarala neka kula ili tek zaštitni gradski zid. To je vidljivo najstarije povijesno jezgro kastruma koji vjerojatno grade kneževi Krčki–Frankopani, nakon što su došli u posjed stare Modruške župe, možda već pri kraju 12. ili u prvim desetljećima 13. stoljeća. Grade li oni zidine svojega kastruma iz temelja ili na temelju već nekih starijih utvrda na istom položaju, bez arheoloških iskopavanja, odgovora na to pitanje za sada nema. Uz taj središnji dio modruški su kastrum činila još dva prostora zatvorena obrambenim zidovima. Onaj donji s donjim dvorištem, koji se protegnuo od zapadne strane, od tzv. »papinske» kule pa je tekao sve do jugoistočne, glavne kule i pred njom zatvarao još jedan branjeni prostor. Da li je taj vanjski dio gradskog dvorišta podignut zbog obrane tek pri kraju nekih godina 15. stoljeća, između preselenja Krbavske biskupije na Modruš 1460. i propasti modruškoga podgrađa uoči krbavske bitke 1493.godine? Možda nam o tom govori nešto i samo ime ove zapadne obrambene kule »papinska«, građene, očito novčanom pomoći koju su Frankopani za vrijeme Stjepana Frankopana i njegovoga sina Bernardina dobivali i od papinske stolice!

Treći dio kastruma je njegovo jugoistočno vanjsko dvorište, koje zatvaraju obrambeni zidovi spuštajući se

od glavne branič kule dolje prema cesti do južnih ulaznih i prolaznih vratiju kroz koja je »modruška cesta« izlazila iz zatvorenoga areala srednjovjekovnoga Modruša. Tu je bila i mitnica te tranzitne ceste i drugi objekti, vjerojatno namjenjeni samo nekadašnjim putnicima, trgovcima i trgovini. Tlocrtna slika modruškog kastruma sličila je izduženom bademastom poligonu, prilagođena konfiguraciji strmog kamenitog brijega.

Sa zapadne strane, obrambeni zid koji se spuštao niz brijeg od »papinske« kule išao je prema današnjoj crkvi Presvetoga Trojstva, obilazio je i spuštao se do ulazne kule kroz koju je stara modruška cesta ulazila u podgrađe kastruma. Odatle je gradski zid tekao dalje uz samu cestu (kao i danas), i štitio modruški trg s istočne i južne strane te je taj prostor na kraju zatvarao spojivši se sa zidom koji se spuštao s južne strane niz brijeg, od glavne branič kule kastruma do izlazne kule na jugozapadnoj strani grada. Tu je stara trgovačka cesta izlazila iz grada i tekla dalje prema samostanu sv. Nikole i dalje prema Brinju i Senju preko kapelskih gora i prijevoja. Međutim danas je vidljivo da je i crkva Sv. Marka, poslije Krbavska katedrala, bila ograđena obrambenim zidom. Ostaje otvorenim pitanje, kada je sagrađen taj zid s polukulama oko modruške katedrale? Da li opet u vremenu između preseljenja krbavske biskupije na Modruš i datuma krbavske bitke, od 1460. do 1493. ili možda tek poslije krbavske bitke?

Iz sačuvanoga tlocrta modruškoga kastruma, njegova izgleda kakvog su nam sačuvali povijesni crteži i planovi, te iz analize sačuvanih struktura ziđa možemo zaključiti, da je najveći dio modruškoga kastruma zidarsko djelo srednjega vijeka. Gradnja zida »na riblju kost« (tzv. »opus spicatum«) možda je još sačuvana baština klasične gradnje iz kasnoantičkoga vremena. Na ostalim objektima

u ruševinama modruških zidova nema više takve »klasične« slike gradnje ziđa modruških utvrda, ali debljina i visina zidova i njihova građevna struktura govori o srednjovjekovnom graditeljskom djelu. Iz samoga položaja i rasporeda fortifikacijskih i stambenih prostora također je vidljivo da je modruški Tržan grad nastajao od rano romaničkog do kasnogotičkog vremenskog razdoblja.[90]

Što je ostalo od nekadašnjega cvatućeg podgrađa, trgovišta i grada Modruša? Ono što se sačuvalo od srednjovjekovnih građevina, biskupskih dvora, plemićkih palača i stanova modruških građana nije dovoljno da bi mogli odrediti ni opseg izgrađenosti toga prostora niti kvalitetu te gradnje niti stvoriti i približnu sliku izgleda Modruša prije turske provale, paleža i uništenja u godini krbavske bitke. Povijesni izvori podgrađe modruškoga kastruma najprije zovu »trgom« (forum Modrussa. 13–14. st.), zatim utvrđenim naseljem, gradićem (oppidum Modrussa, 14. i poć. 15. st.) i na kraju gradom Modrušem (civitas Modrussa, 15. st.). Spominju nam neke kuće i palaće u gradu, dvore modruških građana, kuću i dvore krbavsko–modruškog biskupa. I sami knezovi Krčki–Frankopani imaju dolje u gradu svoje kuće. Trgovište i grad imao je i svoj gradski trg, svoju »placu«. Nijedno od tih zdanja nije nam se sačuvalo. Vidljiviji su ostaci samo biskupskih dvora i modruških crkava, bar u temeljima uz obrambene zidine grada, a sve drugo bi trebalo tražiti arheološkim iskopavanjem pod zemljom ili možda u temeljima nekih kasnije podignutih i obnovljeni seoskih kuća i crkava.[91] Veliko je pitanje u kojoj su mjeri svi ti modruški stambeni objekti, kuće i dvorovi bili građeni od čvrste građe, kamena, a koliko od drvene građe, koja je vjerojatno netragom nestala već za turskog napada na grad 1493. Zbog toga je, dok takva arheološka

90 Zorislav Horvat je na temelju istraživanja povijesnih tlocrta i veduta, te prema vlastitim istraživanjima načinio svoj plan modruških zidina i kula, potpuniji i točniji od već poznatih povijesnih crteža. Vidi rad: Milan Kruhek — Zorislav Horvat, »Castrum Thersan et civitas Modrussa«, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 16 Zagreb, 1990. s. 91, 97, 98.

91 Pod frankopanskim gradom Tržanom, u biskupskom gradu, sigurno je bilo i drvenih, ali i čvrsto građenih kuća. Bilo je sigurno i lijepih kuća bogatijih građana i plemića. I knezovi Krčki — Frankopani imali su u gradu svoje vlastite kuće: »... kuće ke ona kupista v mestu našem Modruši niže kuć naših na placi.« A Vj. Klaić u svojem opisu modruških starina pribilježio je i ovo svoje opažanje: »Još i sad vide se kod sjeverne strane varoškoga zida ruševine biskupskoga dvora ili stare biskupije«. Ništa od toga nije vidljivo i prepoznatljivo. Vidljiviji su tek ostaci zidova na položaju zvanom »Biskupija« ispod današnje župne crkve Sv. Trojstva. Tek bi arheološka sondiranja otkrila, vjerojatno, bar neke temelje takvih »gradskih palača«. Vj. Klaić, Zemljopois zemalja, nav. dj. Modruš, s. 125.

istraživanja povijesnog prostora na i u Modrušu ne budu obavljena, moguće nešto više reći tek o ostacima gradskih obrambenih zidina i modruških sakralnih objekata.

Već smo opisali utvrde koje su se od kastruma spuštale po strmini brijega do modruškoga podgrađa. Slične utvrde visokih zidova i polukula opasavale su cijelo naselje smješteno između sjevernih i južnih vratiju. Kroz sjevero–istočna je vrata u grad ulazila stara srednjovjekovna modruška cesta, tekla je vanjskim dijelom naselja i izlazila iz njega kroz jugo–zapadna vrata. Ostaci tih utvrda i danas su najbolje sačuvani baš uz taj stari put, koji i danas vodi do i kroz selo Modruš. Stari tlocrti pokazuju da su gradska vrata bila zaštićena pravokutnim kulama od kojih se ništa nije sačuvalo. Razvijena dužina zaštitnih gradskih zidina iznosila je oko 1200 m. U zidinama koje su štitile modrušku katedralu sv. Marije građenima vjerojatno nakon preseljenja biskupske stolice na Modruš, (dakle u drugoj polovici 15. st.) naslućuju se polukružne kule. Tu su i danas sačuvani ostaci iskopanih zaštitnih opkopa, koji su vjerojatno pratili gradske zidove, bar na nekim mjestima. Zidovi i polukule bili su građeni lomljenim kamenom, bez posebnih stilskih ili drugih obilježja. Izgleda da nisu svi dijelovi toga zaštitnog obrambenog sustava oko grada nastali u istom vremenu, već su bili nadograđivani i popravljani tijekom vremena sve do turskih vremena, ali i poslije toga. Taj cijeli obrambeni sustav Modruša zaslužio bi posebna istraživanja s potrebnim arheološkim iskopavanjima koja bi mogla utvrditi još točniji mu oblik i kvalitetu gradnje. Slična bi istraživanja mogla utvrditi i gustoću izgrađenosti grada unutar obrambenoga sustava, a bar dijelom možda i raspotred gradskih kuća i konačno način stradanja grada.[92]

92 Najbolje to pokazuje cjelovita slika modruških starina koju je načinio Z. Horvat prema mogućem zaključku istraživanja modruške topografije u suradnji i s autorom ovoga rada. (Vidi sliku na str.72 u ovom radu).

Ostatak zidova crkve Sv. Duha

SAKRALNI OBJEKTI MODRUŠKE GRADITELJSKE BAŠTINE

Sakralni spomenici uvijek imaju svoju posebnu povijesnu i spomeničku vrijednost, a jer su redovito građeni od trajnije građe, češće su i bolje sačuvani, makar i u svojim ruševnim ostacima. Mnogi nam pisani izvori spominju stare modruške crkve. Spominju ih i nabrajaju stariji pisci modruške povijesti. Već spomenuti J. Fras nabraja na Modrušu stolnu crkvu Sv. Marka, »gdje su još vidljivi svodovi jedne rake. Postojalo je i kamenje s isklesanim grbovima ... Nadalje se ovdje vide ruševine crkve Sv. Katarine, a iza grada također su ruševine jedne crkve. Ispod modruškoga briega opet su ostaci nekadašnje crkve Sv. Mihovila, a iza crkve Sv. Antuna nalaze se tragovi jednog samostana .... Nasuprot župnoj crkvi na uzvišici mogu se vidjeti ruševine crkve Sv. Duha, koja je pripadala templarima.« Fras dakle nabraja pet starih crkava i sadašnju župnu crkvu Sv. Trojstva.[93]

E. Laszovski u svojoj je povijesti Modruša spomenuo ove crkve: Sv. Marka, Sv. Trojstva, Sv. Stjepana, Sv. Jelene (crkve unutar gradskih zidina), kapelu Sv. Antuna »koja još i danas stoji u blizini župne crkve Sv. Trojstva« gdje je »bilo još god. 1750. vidjeti podor samostana franjevaca, a u samoj crkvi grobnice s plemićkim grbovima«. Laszovski ne spominje crkvu Sv. Katarine ni crkvu Sv. Duha.[94] Vrijedno je spomenuti što o modruškim crkvama govori Vjekoslav Klaić u svojoj povijesti o Frankopa-

93 J. Fras, Cjelovita topografija, nav. dj. s. 198–199.
94 E. Laszovski, Modruš, nav. rad. s. 746.

nima, jer on donosi neke podatke koje ne donose drugi autori. Klaić na Modrušu spominje ove crkve: Crkvu Sv. Marije (koja se zvala Sv. Marka, prije nego što je postala stolnom crkvom), crkvu sv. Trojstva, koja je danas župna, crkvu Sv. Duha (čije se ruševine nalaze na jednom brežuljku), crkvu Sv. Stjepana (uz zidove na zapadnoj strani, do vrata), crkvu Sv. Jelene (nedaleko od crkve Sv. Stjepana) i crkvu Sv. Antuna, koju također pripisuje franjevcima.[95] Za Klaića neprijeporno na svojem mjestu stoje i danas crkve Sv. Trojstva (današnja župna), crkva Sv. Marka (sv.Marije) i crkva Sv. Duha. Čak i za crkvu Sv. Antuna Klaić nije siguran je li to ista ona crkva koja je danas poznata pod tim imenom.[96] Nekih podataka o lokaciji ili svetim zaštitnicima modruških crkava ima i u starim kanonskim vizitacijama. Biskup Vuk Čolić u svojoj kanonskoj vizitaciji iz 1750. bilježi nešto iz još sačuvane tradicije o modruškim crkvama. »...čuje se pače da je katedrala bila Sv. Duh, a poslije crkva Sv. Marije, gdje se vidi i zvonik, nekoliko koraka, na strmini ili nizbrdici smješten, koji se isticao veličinom, čiju nam pak veličinu ovi ostaci jedva mogu predočiti, tim više što je crkva sv. Marije bila nekako mala. Crkva pak sv. Antuna, na drugoj strani ovoga područja, iza starih vratiju i porušenoga grada, bila je franjevačka.... Tu su još i ruševine samostana, kako nam stari i predšasnici jednodušno pripovijedaju, što je već ušlo i u tradiciju, dapače franjevci iz senjskog samostana sada nastoje ponovo dobiti pravo staroga nasljedstva, zemlje i crkvu i mjesto ovoga samostana. Vjerojatno je na početku bila tu crkva Sv. Marka Modruškoga katedralna, čiji se pečat čuva u Novom Vinodolskom s likom Sv. Marka i zvonikom te crkve...«.

Vidimo koliko je tu različitih, čak i proturječnih podataka. Vizitacija biskupa Čolića ne istražuje već samo

95 Vj. Klaić, Knezovi Krčki Frankopani, nav. dj. 57–58.

96 Klaić za crkvu Sv.Antuna kaže: »Spominje se i franjevački samostan sa crkvom sv. Antuna, utemeljen od kneza Stjepana 1378. godine, ali se nemože već ustanoviti, da li je bio u samoj varoši ili izvan nje«. Vj. Klaić, Knezovi Krčki, nav. dj. s. 46. Crtež L. F. Marsilia pouzdan je povijesni izvor. On svoje topografske skice i karte crta na temelju viđenog, na licu mjesta ili navodeći izvor prema kojem donosi neku informaciju. Crtež modruških ruševina ipak je samo geografska skica u kartografiji koju je on kao voditelj carskog povjerenstva za razgraničenje pribilježio putujući tim terenom (1699.–1700.) da bi predložio novu graničnu crtu između Slunja i Cetina pa dalje južno do Plešivice. Vidi opis i zaključak o tome i u već nav. dj. Z.Horvata, Srednjovjekovne katedralne crkve, s. 105.

zapisuje narodnu priču, ali tomu pridodaje i ono što je biskup sam na Modrušu mogao vidjeti. Tu je nekako vrlo svježa priča o crkvi Sv. Antuna, kao franjevačkoj crkvi i nastojanju franjevaca da je ponovo zadobiju, a s njom i nekadašnje nadarbine toga samostana. Čolić zapisuje narodnu priču da je katedralna crkva bila ona Sv. Duha, vjerojatno jer je ta crkva narodu izledala velikom, a crkva Sv. Marije, bila je »nekako mala«. Tu je opet pomiješana tradicija i ono što je bilo moguće zapaziti na terenu. Usporedimo li Čoličevu napomenu o zvoniku, bar što se tiče njegovoga položaja, sa crtežom L. F. Marsilia, iz 1700. god. vidimo da je taj podatak posve točan.[97] Prije nego li pokušamo odrediti vrijednost svih tih podataka i razriješti bar neka pitanja na temelju rezultata vlastitih istraživanja, treba spomenuti doprinos istraživanju modruške sakralne povijesti, biskupa Gospićko–senjskoga i profesora crkvene povijesti, dr. M. Bogovića. On spominje sve već nabrojene podatke, ali donosi i rezultate vlastitih istraživanja izvorne arhivske građe, koji potvrđuju, da su na Modrušu bila dva samostana: »franjevački s crkvom Sv. Duha i dominikanski samostan s crkvom sv. Antuna...«[98]

Povijesni izvori i spomenuti autori spominju dakle na Modrušu ove crkve: Sv. Stjepan, Sv. Ivan, Sv. Marko — Sv. Marija, Sv. Duh, Sv. Katarina, Sv. Mihovil, Sv. Antun, i Sv. Trojstvo. To je dakle osam crkava, od koji su dvije bile samostanske, franjevačkog i dominikanskog reda. Samo je Fras spomenuo, da je crkva Sv. Duha pripadala templarima, za što možemo odmah reći, da nije točno, jer templara na Modrušu nije nikada bilo. Postojanje nekih od spomenutih crkava potvrđuju nam neosporni povijesni izvori: sv. Marko (1457., 10.VII, 1457., 4. VII.) — Sv. Marije (1463., 4. VIII), Sv. Ivan, (1457., 10.

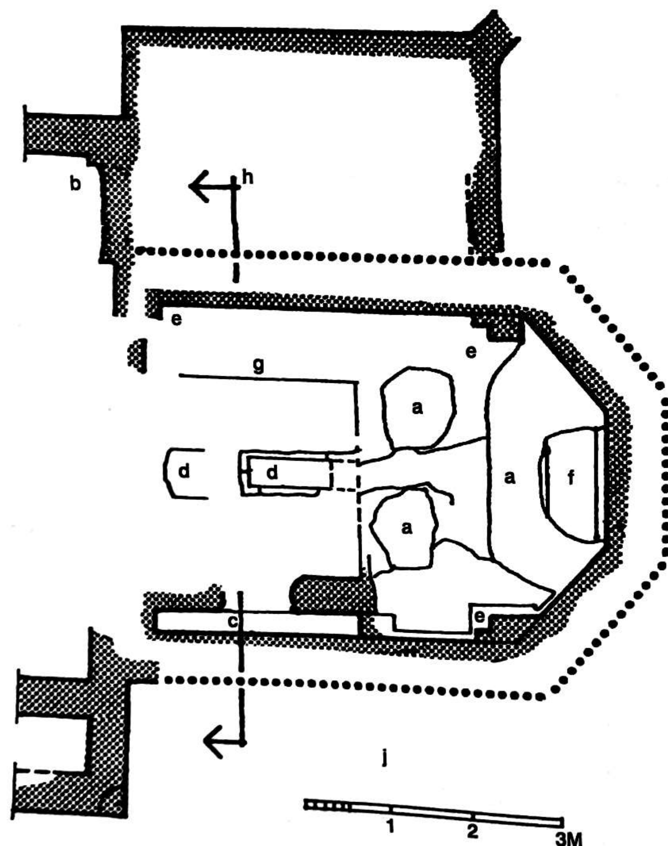
97 M. Bogović, Crkveno ustrojstvo, nav. rad, s. 318–319

98 M. Bogović, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije, nav. rad. s. 65.

VII), Sv. Duh, (1463., 4. VIII), Sv. Franjo (1378., 19. I). Crkva Sv. Franje spomenuta je u ispravi osnutka franjevačkog samostana, dok nam kasnija tradicija spominje, da je crkva franjevačkog samostana bila posvećena Sv. Antunu. Najnoviji pak arhivski podaci govore da je franjevačka crkva bila crkva Sv. Duha, a crkva Sv. Antuna pustinjaka, da je bila crkva dominikanskog samostana.[99]

Kraj svih dosadašnjih rezultata istraživanja modruške sakralne povijesti pred nama ostaju bar dva velika problema: prvo, koji je pravi broj modruških crkava i kome su bile posvećene, te drugo, gdje su se te crkve nalazile nekada i koja je od njih i danas još na istom mjestu?

Rekonstrukcija svetišta crkve Sv. Marije nakon arheoloških iskapanja 1976.

[99] Sve arhitektonske podatke dugujemo stručno prikupljenim i obrađenim podacima Z. Horvata, koji je snimio postojeću situaciju djelomično otkopane crkve sv. Marka — katedrale Sv. Marije, prije nego li je ono loše vođeno iskopavanje bilo prekinuto a otkopani zidovi opet zatrpani. Vidi rekonstrukcije arhitektonskog stanja u već spomenutom djelu: Z. Horvat, Srednjovjekovne katedralne crkve, s. 103.

Župna crkva Sv. Marka — katedralna crkva Sv. Marije

Je li je stara modruška župna crkva sv. Marka bila na istom mjestu gdje je kasnije bila i stolna crkva krbavsko–modruških biskupa posvećena Blaženoj Djevici Mariji? Izvori nam govore da je upravo crkva sv. Marka postala katedralnom crkvom modruških biskupa. No je li takva kakvu nam pokazuju sačuvani temelji bila izgrađena odmah u početku ili je bila izgrađivana u više građevnih faza, odnosno, je li bila proširena nakon što je postala katedralnom crkvom krbavsko–modruškoga biskupa? Je li bila izvan gradskih obrambenih zidova i kada je oko nje bio podignut obrambeni zid s kružnim polukulama i opkopom kako je to i danas uočljivo prema sačuvanim ostacima? Možemo se odmah zapitati, zašto bi župna crkva Sv. Marka bila izvan starih gradskih zidina, pa možda tek krajem 15. st. bila i ona zaštićena izgradnjom obrambenog zida? Ipak prema sačuvanoj situaciji, ali i iz Marsilijevog crteža, vidljivo je da je obrambeni zid oko katedralne crkve bio podignut ipak u nekoj drugoj fazi gradnje. Dok su polukule u drugim obrambenim modruškim zidovima četverokutne, zaštitni zidovi oko katedrale ojačani su kružnim polukulama.

Pitanje veličine i više građevnih faza crkve Sv. Marka dobro je riješeno i prikazano izvedenim rekonstrukcijama tlocrtnih promjena načinjenih na temelju podataka dobivenih onim započetim arheološkim iskopavanjima

toga objekta. Crkva Sv. Marka i katedralna crkva Sv. Marije građene su na istom mjestu, ali nisu iste. Crkva Sv. Marka starija je modruška župna crkva koja je naknadnim proširenjem postala katedralnom crkvom. Do te prvotne crkve sv. Marka bila je još jedna manja kapela posvećena Sv. Ivanu. Desno pak uz apsidu sv. Marka stajao je zvonik. Tu raniju i kasniju situaciju najbolje objašnjavaju tlocrtni crteži Z. Horvata. U turskom uništenju Modruša 1493. vjerojatno je stradala i katedralna crkva. Možda je poslije toga, i odlaska biskupa u Novi Vinodolski, bila popravljena, koliko je to trebalo i koliko je bilo moguće, pa je opet neko vrijeme služila preostalom modruškom pučanstvu kao župna crkva. Zbog toga je ta crkva u narodnoj tradiciji uvijek bila zapamćena kao stara modruška crkva Sv. Marka. Kada je posve napuštena? Očito onda kada su i posljednji žitelji Modruša napustili svoj grad. Do sredine 16. st. svakako, jer vojni izvori iz toga vremena pa dalje, spominju na Modrušu samo gornju utvrdu grada Tržana i njegove straže. O nekakvom životu u podgrađu utvrde nema više spomena.

Nažalost nezakonito započeto arheološko »kopanje« a onda i krivo vođeno, bilo je odmah i prekinuto. Zbog toga niti na nijedno od ovih važnih pitanja nismo dobili konačne i jasne odgovore. To kopanje utvrdilo je točnije tek veličinu katedralne crkve, pokazalo je da je crkva imala veću izduženu lađu i manje poligonalno svetište, za koje je lijevo bila vezana sakristija. Do zvonika u tom se iskopavanju nije ni došlo.

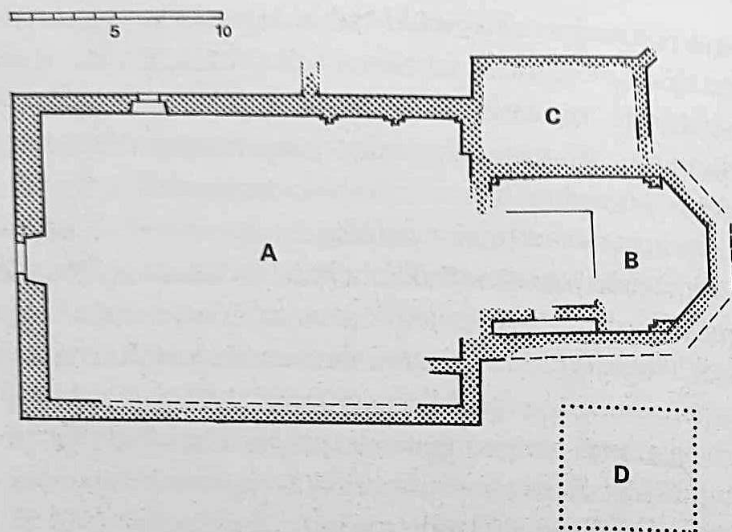
Utvrđena ukupna dužina katedralne crkve iznosila je 31,6 m. Dužina broda crkve iznosila je 22,21 m a njegova širina 15,6 m. To bi moglo značiti da je to možda bila i višebrodna crkva, jer bi taj raspon bilo teško pokriti nekakvom jednodjelnom stropnom konstrukcijom. Otkriveni tanki vanjski zidovi bez kontrafora govore da brod

crkve nije mogao biti svođen, dakle da je moguća višebrodnost crkve mogla biti izvedena kao drvena stropna konstrukcija na kamenim ili drvenim stupovima. Svetište je bilo manje, jednostavno, očito i pregrađivano. Ne znamo kakvim je svodom bilo nadsvođeno, a spomenuto kopanje nije dalo ni na ovo pitanje potrebnih odgovora. Na brodu bi bilo moguće raspoznati dva portala, jedan u zapadnome pročelju a drugi u sjevernome zidu, približno u sredini toga zida. Tragovi u zidu upućuju na to da su portali imali kamene, vjerojatno profilirane okvire. Ništa ni od toga nažalost, nije nađeno tijekom spomenutoga kopanja. Na unutrašnjoj strani sjevernoga zida, od portala prema sakristiji tri su pilastra od kojih je jedan uza sam istočni zid. Pilastri su jedanput stupnjevani. Istočni zid broda prema sakristiji izgleda kao da je ondje neko zaobljeno udubljenje, koje je zazidano. Možda to upućuje na ostatak neke ranije apside — apside ranije župne crkve Sv. Marka? U dijelu istočnog zida, desno od apside prema vanjskom zidu, otkopan je tek manji dio nekakvog paralelnog zida, kojemu ne znamo ni mjesto ni funkciju dok ne bude otkopana cijela površina katedrale. To ne može biti širina broda crkve, jer svjetla širina toga prostora iznosi samo 128 cm. (Možda je i to zid neke starije crkve, kapele sv. Ivana?)

Uglovi broda izvedeni su na gotički način, velikim klesanim kamenim blokovima. Debljine bočnih zidova nisu velike i nejednake su od 82, 84 i 88 cm, dok je zid zapadnoga pročelja širok 139 cm. Svetište odgovara novoj situaciji, nove katedralne crkve, ali što je bilo sa starjim svetištem crkve Sv. Marka?[100]

Posve je očito da za sada u ovom sakralnom kompleksu imamo više pitanja nego li odgovora. Izgleda da je ovaj sakralni objekt bio već negdje ranije, bar dijelom prekopan, ili je bar iz njega bilo vađeno kvalitetnije građevno

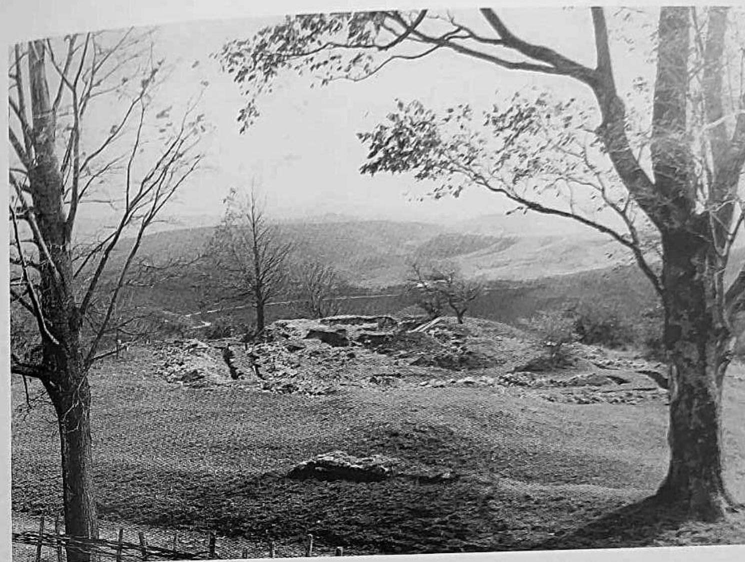
[100] Očito je da su započeta, pa administrativnom odlukom prekinuta arheološka iskopavanja otvorila i ostavila više pitanja nego li objašnjenja. Čak i nađeni materijalni ostaci bez deskripcije njihovoga položaja i odnosa u prostoru s drugim elementima mogu biti samo novo pitanje bez odgovora. Tako je i s ostacima pronađene grobne ploče bez natpisa čija je slika priložena u ovdje pridodanom crtežu. Vidi rekonstrukciju stanja zatečenog nakon prekida arheoloških iskopavanja u radu: M. Kruhek – Z. Horvat, Castrum Thersan, nav. rad. s. 115. sl. 29.

Modruš, crkva sv. Marka — katedrala sv. Marije. Rekonstrukcija prema otkopanom stanju
A — brod crkve
B — apsida
C — sakristija
D — položaj nekadašnjeg zvonika

kamenje. Čini se da je svetište bilo pregrađivano prije nego li je katedrala bila definitivno napuštena, možda u onom vremenu nakon uništenja grada 1493. i pokušaja nastavka življenja u gradu do prvih desetljeća 16. stoljeća.

Prilikom već spominjanoga kopanja 1976. u sredini svetišta nađena je zidana grobnica i dijelovi razbijene nadgrobne ploče od kamena, te tragovi postojanja starije kripte. Nadgrobna je ploča izrađena vrlo kvalitetno, a po širini odgovara otvoru zidane rake. Na jednom ulomku ploče nalazi se reljef golobradog muškarca. Na drugom dijelu ploče nalazi se dvojni grb knezova Krčkih i Frankopana. Uokvirena je rubnom dekoracijom odrezanih hrastovih grančica s lišćem u stilu kasne gotike. Na sredini ploče je bio razmotani rotulus, na kojem je trebalo biti zapisano čiji je to grobni spomenik, ali toga natpisa nema. Ostaje dakle otvorenim pitanje komu je bila namijenjena ova grobnica i da li je uopće u nju bio netko pokopan. Možda je grobnica bila pripremljena za biskupa Ferdinanda Frankopana kojeg je za modruškoga biskupa, snagom patronatskoga prava, imenovao sam Bernar-

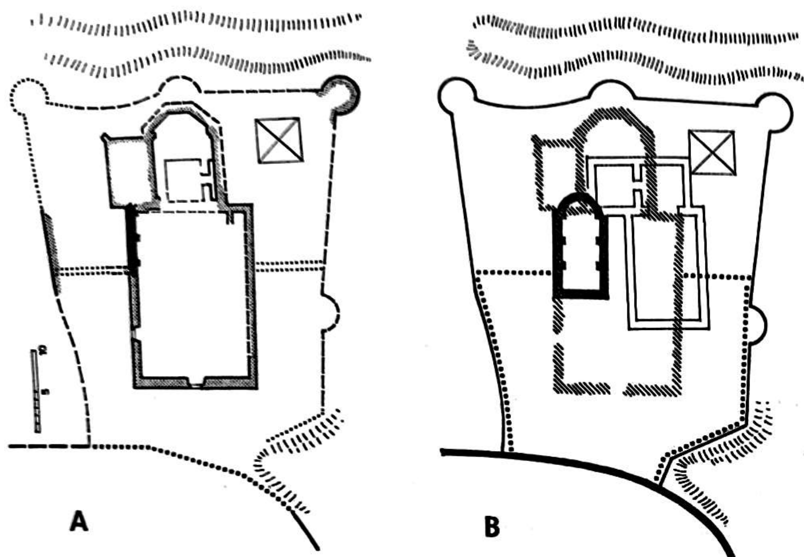
Iskopavanje ostataka katedralne crkve sv. Marije 1976.

din Frankopan, ali ga u toj službi i časti nije potvrdio i papa.[101] Zanimljivo je da je ova grobnica potpuno negirala stariju kriptu crkve. Kripta je imala svoj posebni ulaz i prostor, čini se, veličine polovice svetišta. Morala je dakle biti pokrivena svodom i imati potrebnu visinu. Taj svod nije utvrđen ili je zbog nestručnosti rada možda i uništen, jednostavno prekopan, ali položaj grobnice govori da je i pod prvobitnog svetišta morao biti viši bar za 80–90 cm. U kriptu se ulazilo hodnikom širine 50 cm, i taj je hodnik bio oslikan viticama i lišćem, dakle motivom i stilom kasne gotike.

U svetištu je pronađen i temelj oltara. Utvrđen je i dio sačuvanoga poda uz sjeverni zid svetišta, debljine do 5 cm izveden od vapnenog estriha. U zidu prema sakristiji utvrđen je zazidani prolaz, vrata za ulaz u sakristiju, no nije do kraja jasna veza svetišta i sakristije.

Sakristija je bila prislonjena uz sjevernu stranu svetišta, tlocrtne veličine 6,1 x 8,34 m, s koso priključenim kontraforom.

[101] Z. Horvat, Katedralne crkve, nav. dj. s. 94, sl. 72A i 72B.

Modruš, katedralna crkva sv. Marije
A — tlocrt nakon iskopavanja 1976.
B — Prikaz mogućeg položaja dviju ranijih crkava sv. Ivana i sv. Marka, u odnosu na kasniju katerdralu

Nakon svih istraživanja i saznanja o modruškoj crkvi Sv. Marka — Sv. Marije mogli bismo zaključiti: Ova se crkva nalazila unutar (naknadno) zaštićenoga gradskog područja, a njene su zaštitne zidine i opkopi, kao dio gradskog sustava obrambene sigurnosti bili izvedeni naknadno, vjerojatno tek kada je stara crkva postala katedralnom crkvom modruških biskupa, dakle u vremenu između 1460. i 1493. godine. Tada je Modruš teško postradao od turskog napada, zbog čega je i biskupska stolica premještena u Novi, u Vinodol. Ova je crkva doživjela bar dvije veće građevne promjene, jednu vjerojatno pri proširivanju stare crkve sv. Marka u veću, katedralnu crkvu i to oko sredine 15. stoljeća. Druga velika promjena je bila razaranje i djelomična obnova nakon turskog napada na Modruš, da bi tako popravljena mogla i dalje služiti modruškim žiteljima sve do konačnog napuštanja ovoga grada, vjerojatno negdje već dvadesetih godina 16. stoljeća.

Ostaje ipak još dosta ključnih pitanja, na koja bi nam odgovore mogla dati samo neka buduća sistematska i dobro vođena arheološka iskopavanja ovoga objekta.

Crkva Sv. Duha

Neosporno je na Modrušu bila i crkva posvećena Sv. Duhu. Naša su istraživanja utvrdila da se crkva nalazila oko 300 m istočno i ispod crkve Sv. Marka, izvan gradskih zidina, gdje ju je već i prije tražila sačuvana tradicija. Crkva je imala brod, svetište i sakristiju smještenu uz južnu stranu svetišta. Da li je uz crkvu stajao nekada i samostan i kako je bio položen u odnosu na crkvu, običnim pregledom toga prostora zaraslog u vegetaciju nije moguće sa sigurnošću utvrditi. Sada od nekadašnje crkve stoji još samo dio južnog zida svetišta i ziđe kontrafora uz svetište.[102]

Na već spomenutom crtežu L. F. Marsilia (1699.–1700.) naznačen je položaj neke građevine koji potpuno odgovara položaju crkve Sv. Duha, ali iz nacrtane oznake teško je zaključiti bilo što o formi i veličini toga objekta. Na jenom drugom tlocrtu Modruša koji se čuva u Državnom arhivu Slovenije u Ljubljani položaj crkve Sv. Duha naznačen je samo ucrtanim znakom pravokutnika ispod kojega je napisano »monasterium«. To je tek oznaka položaja bez ikakve naznake forme ili veličine toga objekta, kao što su u tom crtežu označeni slično i neki drugi objekti na širem planu Modruša. Vjerojatnije je da autor ovoga crteža (»ljubljanskoga«) nije osobno vidio stanje Modruša već je svoj plan skicirao prema nekom već ranije načinjenom prijedlošku, tlocrtu ili veduti (Pieroni, Stier, Weiss, Marsilli!) pa je po

102 Arheoloških iskopavanja na položaju crkve sv. Duha nikakvih nije bilo. Rekognosciranje ostataka crkve učinio je Z. Horvat s autorom ovog rada i na temelju toga načinio je tlocrt crkve, dorađen i objavljen u radu: O nekim samostanskim sklopovima i crkvama u Krbavskoj biskupiji, Riječki teološki časopis, g. 12/2004. br 1 (23), s. 61.

tome nacrtao svoj plan Modruša. U osnovnim crtama i općem izgledu vrlo je točan, ali ne baš precizan u detaljima; a onda je prema tomu ili po tradiciji koju je i sam mogao negdje naći zabilježenu, napisao da je tu bio nekada nekakav »samostan«.[103]

Tradicija i starija literatura govore da je crkva Sv. Duha bila samostanska crkva. Dr. Mile Bogović je pronašao pisane izvore koji govore da je to bila crkva franjevačkog samostana. No ta povijesna bilješka vatikanske crkvene proveniencije malo nas zbunjuje, jer kaže da su tu kuću reda male braće »osnovali prečdasnici kneza Stjepana«, a znamo prema izvornoj papinskoj ispravi da je to učinio sam knez Stjepa Frankopan.[104] Drugi autor crkvene povijesti Senjske biskupije M. Bolonić, govoreći o franjevačkom samostanu u Modrušu, ne upušta se u određivanje položaja toga samostana. Govori tek o njegovom utemeljenju za koje znamo iz pisma pape Grgura XI datiranom 19. siječnja. 1378. koja govori da je crkvu i samostan podigao knez Stjepan Frankopan » na čast i pod imenom sv. Franje«. Opet novo pitanje! Ako je crkva i samostan koje je sagradio franjevcima knez Stjepan dobila svetog zaštitnika i titulara u sv. Franji, kako je ova crkva, a franjevačka, dobila patrona sv. Duha? Kada i zašto?[105]

Naša istraživanja prostora i ostataka ove crkve dala su malo jasnih dokaza o formi pa i veličini građevina uz sačuvane ostatke ove crkve. Ti su ostaci danas zarašteni u grmlju i travi. Prema mogućoj rekonstrukciji tlocrta ta crkva ima izgled tipičnih crkava prosjačko–propovjedničkih redova. Njena veličina pak odstupa od uobičajenih primjera na našem prostoru. Ona je mnogo veća. Ona je treća po veličini od svih crkava srednjovjekovne Krbavsko–modruške biskupije, odmah iza oštarijske crkve Sv. Marije i povćeane crkve Sv. Marka, katedralne

[103] M. Bogović donosi podatak koji jasno govori »u kući Duha Svetoga reda male braće koju predci spomenutoga kneza Stjepana... podigoše«, ali koji ipak na kraju ne riješava sva pitanja oko crkve i samostana Sv. Duha. M.Bogović, Crkveno ustrojstvo, nav. rad. s. 318. Što sa izričitim i jasnim tekstom bule osnutka franjevačkog samostana u kojem piše da je knez Stjepan sagradio franjevcima samostan i crkvu posvećenu sv. Franji?

[104] Z. Horvat, Srednjovjekovne katedralne crkve, nav. dj. s. 113

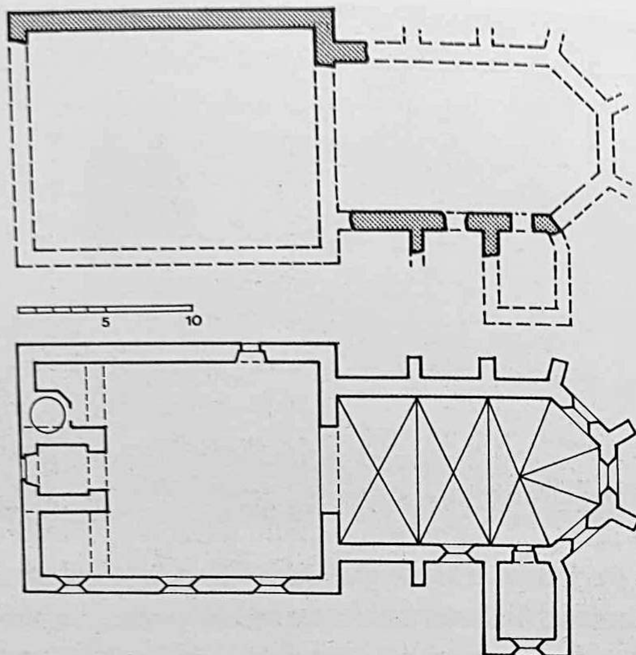
[105] M. Sladović, Povesti, nav. dj. s. 40

Ruševine gotičke crkve Sv. Duha koja se spominje 1463. Stanje početkom 20. stoljeća

crkve Sv. Marije u Modrušu. Čini se da je katedralna crkva Sv. Marije u Modrušu bila nešto manja, premda je bila posve istovjetne koncepcije i tlocrta. U usporedbi s katedralom u Modrušu crkva Sv. Duha imala je nešto duže svetište i nešto kraći brod crkve. Dakle, teško je izreći brojkama približnu veličinu crkve ili crkve i samostana Sv. Duha. Moguće je tek u usporedbi s ostalim objektima na Modrušu ili bližem, frankopanskom povijesnom prostoru, reći o većem ili manjem izgrađenom građevinskom kompleksu.

Na temelju svega što je o toj crkvi do sada rečeno, možemo zaključiti: Na tom je položaju sigurno postojao nekada veći sakralni objekt, možda crkva sa samostanom. Arhitektonska povijesna slika, pa ni povijesna sudbina toga objekta nije nam posve jasna. Jasnija je tek tlocrtna slika crkve, onakva kakvu je rekonstruirao Z. Horvat na temelju fragmentarno sačuvanih arhitektonskih ostataka. Posve je sigurno da je i ta crkva bila jedan od velikih graditeljskih pothvata modruških Frankopana. Da li je zaista bila građena s namjerom da bude katedralnom crkvom (kako to bilježi kao tradicijsku informaciju biskup Čolić u

Gotička crkva Sv. Duha. stanje prema sačuvanim ostacima i pokušaj rekostrukcije.

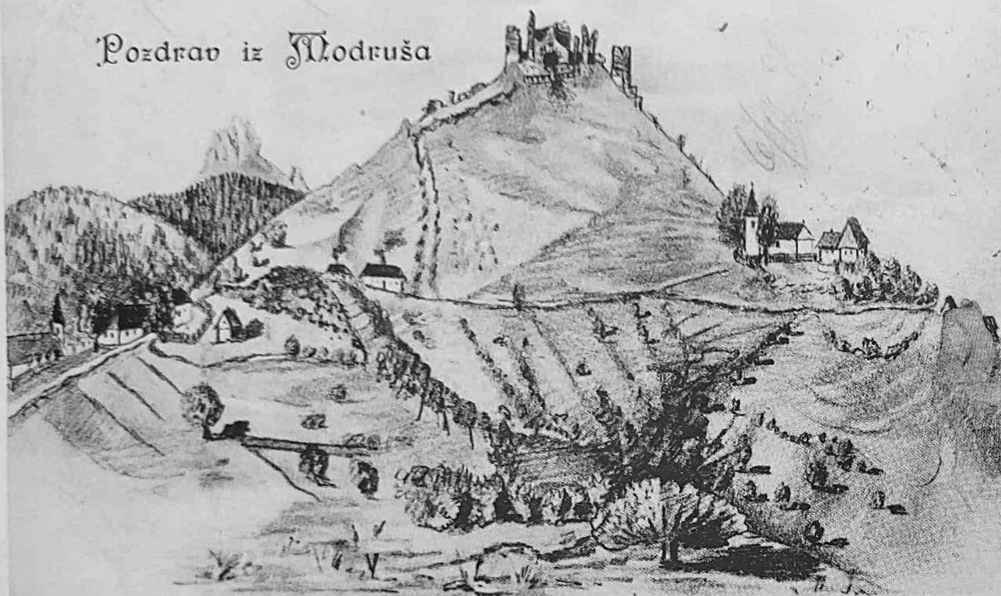
već spomenutoj kanonskoj vizitciji?) i to tek po dolasku biskupa iz Krbave u Modruš. Da li je uopće bila posve dovršena, kao što je to moguće zapitati se, jednako, istražujući povijest crkve Blažene Djevice Marije u Oštarijama?! Teško da je izgradnja crkve sv. Duha bio pokušaj izgradnje nove katedrale, izvan zaštite gradskih bedema, u tim već nemirnim i nesigurnim vremenima. Vidjeli smo već posve jasnu i čvrstu povijesnu vijest iz 1463. koja govori o nekim novčanim obvezama dvora Žudijina prema katedralnoj crkvi Sv. Marije, da je crkva sv. Duha te godine već tu, jer taj dvor »stoi pod trgom niže crkve svetago Duha«. Položaj crkve odgovara tom vremenu, ali i odabiru nekog crkvenog reda, koji gradi svoje samostane, ne baš unutar zidina srednjovjekovnoga grada, ali ne niti daleko od njega! Na temelju svih saznaja i pitanja točan je vjerojatno tek zaključak Z. Horvata »Po tlocrtu i po ono malo ostataka zidova, crkva Sv.

Modruš, stanje 1957. godine (Fotografija Ljudevit Griesbach)

Duha općenito pripada 15. st., no najvjerojatnije prvoj polovici toga stoljeća, dobu najvećeg procvata Modruša«.[106] Ostale nejasnoće ostaju velika obveza povjesničara a posebno arheologa. Oni bi trebali svojim istraživanjima riješiti ili bar bolje osvijetliti ovu veliku i vrlo bitnu zagonetku modruške sakralne baštine.

[106] Z. Horvat, Srednjovjekovne katedralne crkve, nav. dj. s. 113.

Razglednica Modruša s početka 20. stoljeća. Litografija.

Crkva Sv. Antuna

Na već spomenutoj Marsilijevoj skici Modruša naznačen je položaj crkve Sv. Antuna izvan gradskih zidina i uz oznaku toga znaka je ispisano: »crkva Sv. Antuna« i »stari samostan«. Dakle tradicija u Marsilijevo vrijeme o samostanu uz crkvu Sv. Antuna bila je svima poznata. Tih je godina (oko 1700.) putovao našim krajevima i isusovac Filippo Riceputi čije smo podatke o modruškim crkvama već ovdje spomenuli. On crkvu Sv. Antuna samo nabraja uz ostale: »Crkve biahu Sv. Trojstva, što je sada župna, imajuća zidove od opeka, a krov od drveta i ležeća unutar starog platna. Sv. Stepan uza zid na zapad tik varoških vrata i malko dalje Sv. Jelena, a Sv. Anton blizu varoši na putu a po boku podrtine monastira.«[107]

Dok tako stariji pisci spominjući crkvu Sv. Antuna govore samo da je uz nju bio i samostan, zanimljivo je da mlađi izvještaji govore da je crkva Sv. Antuna pripadala modruškim franjevcima. Možda je to odraz neke novije tradicije koja nastaje nakon što su franjevci pokušali zadobiti crkvu Sv. Antuna i njezine posjede u Modrušu. Tako povijesničar crkvene povijesti, danas biskup biskupije Gospićko–senjske, dr. Mile Bogović prema izvornim podacima iz Vatikanskog arhiva govori da je »u Modrušu postojao samostan s crkvom Sv. Antuna koji se prvi pout spominje 1379.«[108]

[107] Z. Horvat, O nekim samost. sklopovima, nav. rad, s. 73–76.

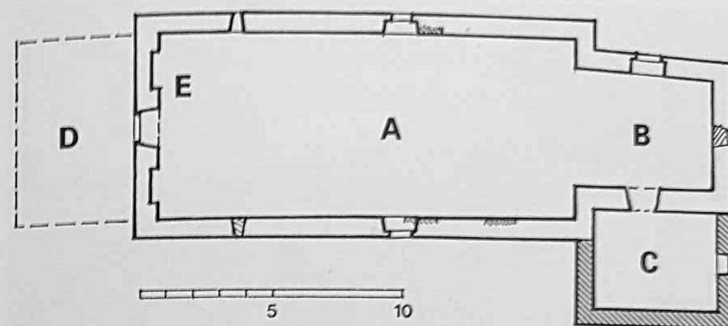
[108] M. Bogović, Vrijedan rad rad o Modrušu, Riječki teološki časopis, 2/1993, s. 316.

Crkva Sv. Antuna građena prije 1463. Obnovljena 1687., stanje 1927.

Ta je crkva Sv. Antuna na Modrušu bila vjerojatno posvećena sv. Antunu pustinjaku, jednom od praotaca redovničkoga života. Istog zaštitnika crkve imao je i dominikanski samostan u Bihaću, s kojim je samostan na Modrušu bio u istoj dominikanskoj provinciji. Možda je tek tradicija iz vremena koja nastaje nakon obnove života na Modrušu (kraj 17. poč. 18. st.) povezala crkvu Sv. Antuna (Padovanskoga — već tada vrlo poznatog sveca franjevačkoga reda) s franjevcima koji su nekada bili na Modrušu. Ostaje na kraju opet pitanje, kako se izgubila crkva Sv. Franje, crkva tako spomenuta u ispravi osnutka franjevačkoga samostana na Modrušu, ali i pitanje crkve dominikanskoga, odnosno franjevačkoga samostana. Da li je crkva Sv. Antuna, danas u Modrušu, uz župnu crkvu Sv. Trojstva, jedina crkva pod krovom, obnovljena nakon drugog svjetskog rata, bila nekada dominikanska crkva?

Posve je sigurno da je na mjestu crkve Sv. Antuna stajala u srednjem vijeku također neka sakralna građevina;

Tlocrt crkve Sv. Antuna:
A — brod crkve
B — svetište
C — sakristija
D — predvorje
E — mjesto nekadašnjeg kora

crkva sa samostanom?! Snimajući njezino današje stanje, arhitektonskom je analizom iskusan poznavatelj srednjovjekovnog sakralnoga graditeljstva Zorislav Horvat uočio neke detalje koji su kasnije bili prikriveni u obnovljenoj crkvi. Uz crkvu je stajala još i stara sakristija, koja tada nije obnovljena i danas je više nema. Prema građevinskim elementima sadašnje crkve Sv. Antuna, Horvat smatra da je ta današnja crkva Sv. Antuna bila podignuta vjerojatno tek nakon oslobođenja od turske vlasti, krajem 17. stoljeća. On analizira njezin današnji tlocrt. »Crkva se sastojala od pravokutnog svetišta, broda, preslice u osi zapadnoga pročelja i sakristije uz južnu stranu svetišta. Prije Drugog svjetskog rata pred zapadnim je pročeljem još postojala natkrivena lopica. Najzanimljiviji je onaj već zazidani, romaničko–gotički prozor u istočnom zidu svetišta; nadvoj je prozora izveden iz jednog kamena, iznutra zašiljen, izvana zaobljen. Prozorska klupčica nije originalna, tek je improvizacija, te se očito radi o sekundarnoj ugradbi prozora, o spoliju. U južnom i sjevernom zidu nekoliko je omanjih, zazidanih otvora i niša koji, čini se, nemaju srednjovjekovna obilježja. Uz zapadno pročelje nekada je bilo (drveno) pjevalište, koje su nosile tri kamene konzole sa svake strane broda.« Jedna od sačuvanih konzola isklesana je u formi

lište, koje su nosile tri kamene konzole sa svake strane broda.« Jedna od sačuvanih konzola isklesana je u formi lika čovječje glave, vrlo rustikalne izvedbe. »U osi zapadnoga pročelja dizao se zvonik — preslica sa dva otvora.« Debljina zida svetišta je 82 i 78 cm, a broda crkve, iako je on većeg raspona od svetišta, samo 70 cm. To govori o mogućnosti da je svetište bilo na neki način presvođeno, dok je brod imao samo drvenu svodnu konstrukciju. Nad zapadnim pročeljem uzdiže se preslica sa dva otvora polukružnih nadvoja. Značajno je i zapažanje dr. Horvata da spomenuti L. F. Marsili, na današnjem mjestu crkve sv. Antuna crta dva odvojena objekta, crkvu Sv. Antuna i »stari kloštar«, te zaključuje: »Čudno je da to nije jedan objekt, kao što je uobičajeno kod samostana, tj. da je četvrta stranica klaustra — samostanska crkva. No, Marsili je možda zaista nacrtao samo ono što je vidio u naravi, dvije građevine — noviju crkvu i ruševine samostana«. Na kraju opisa pojedinih arhitektonskih detalja Z. Horvat zaključuje: »ova današnja crkva Sv. Antuna, bez obzira koliko ona bila preuređena, očito ne odgovara onoj dominikanskoj. Za taj zaključak govore sljedeće činjenice: tlocrt, pojedinosti i oblikovanje crkve odgovaraju duhu obnove nakon prestanka turske opasnosti, možda krajem 17. ili početkom 18. st., ona najvjerojatnije nije sagrađena na istim temeljima stare dominikanske crkve, iako je očito korišteno kamenje za gradnju s ruševina dominikanskog samostana i crkve; velika jednostavnost, tlocrt te malo svetište, prejednostavni oblici prozora i vratiju, bez izrazitih stilskih osobina, ne mogu pripadati srednjovjekovnoj dominikanskoj crkvi. Pisanje Farlatija da je »podrtina monastira« — »po boku crkve«, jako je slobodna interpretacija stanja na terenu. Znači li to da su ruševine samostana uz crkvu ili malo dalje od

Crkva Sv. Antuna danas.

laženje tragova ruševina samostana dominikanaca još ne znači da ga nije bilo; no pravo će stanje moći, možda, pokazati arheološka iskopavanja.«[109]

Nakon svih ovih podataka mogli bismo zaključiti: crkva Sv. Antuna, kakva je danas pred nama, nije srednjovjekovna crkva Sv. Antuna. Ta je crkva dvaput stradala, ali je bila i dvaput obnovljena, možda nije niti na svojim starim temeljima. Po izvorima, bila je posvećena sv. Antunu opatu. Uz crkvu je bio samostan. Ostaci samostana danas se ne vide, a arheoloških iskopavanja, pa niti temeljitih stručnih rekognosciranja toga položaja nije bilo. Samo sistematska arheološka istraživanja, kao i u slučaju drugih modruških ruševina, mogla bi dati više podataka i o ovom sakralnom objektu modruške povijesti.

[109] Z. Horvat, Katedralne crkve, nav. dj. s. 103, sl. 77.

podataka i o ovom sakralnom objektu modruške povijesti.

Crkva sv. Ivana Krstitelja

Postojanje ove crkve u Modrušu potvrđuju nam također vjerodostojni povijesni izvori. Isprava iz 1457. g. govori nešto i o njoj samoj. Tu je zabilježeno, da se crkva sv. Ivana nalazi »...poli crikve sv. Marka...« Spominje i njene oltare. Ima »...oltar veliki...« dakle glavni oltar posvećen sv. Ivanu Krstitelju, ali i »ina dva oltara« i to »e edni oltar sv. Marie, na desnu stranu velikoga oltara, drugi svete Lucie, ki stoi na livu stranu...«[110]

Tradiciju postojanja nekakve crkvice baš na tom mjestu potvrđuje i već spomenuti crtež L. F. Marsilia. Bila je to, izgleda, neka manja crkvica, kapela, kojoj je plemeniti Martin Oštreharić, prema darovnici kneza Stjepana Frankopana, postao patronom i zaštitnikom ali i korisnikom njenih dobara. Djelomično iskopavanje crkve Sv. Marka, utvrdilo je i mjesto crkve sv. Ivana »poli crikve sv. Marka« i to sjeverno od gornjeg dijela broda i svetišta crkve Sv. Marka. Na temelju tih temeljnih podataka Z. Horvat je rekonstruirao mogući građevni razvoj ovog sakralnog sklopa; od kapele Sv. Ivana do župne crkve Sv. Marka i proširenja te crkve u novu katedralnu crkvu Sv. Marije. Neko bi pak novo, stručno arheološko iskopavanje moglo utvrditi točnije veličine i druge zanimljive i vrijedne građevne detalje i ove modruške crkvice.

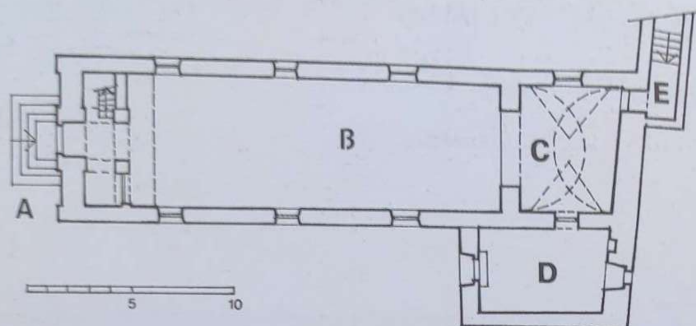
110 I. Kukuljević, Acta croatica, nav. dj. str. 83–85.

Crkva Sv. Trojstva

Župna crkva u Modrušu poseban je problem u povijesti sakralnih spomenika Modruša. Da li nam taj suvremeni sklop crkve sv. Trojstva i župnog dvora čuva u temeljima i ostatke nekog većeg »dvora« ili neke starije crkve, ili možda samostanske crkve?! Čini se da je baš taj spomenik najviše bio preuređen za suvremene pastoralne potrebe obnovljenoga Modruša.

Crkvu Sv. Trojstva ne spominje nijedan stariji povijesni izvor. Prvi koji na Modrušu spominje i crkvu Sv. Trojstva je već spomenuti opis modruških crkava F. Riceputtija. Tada je tamo već i modruški župnik koji upravlja prostranom modruškom župom. U samom je Modrušu oko 80 žitelja. Skica već više puta spomenutoga L. F. Marsilia, na ovom mjestu, očito je, prikazuje nekoliko objekata: jednu stariju crkvicu sa zvonikom i još pod krovom, niže od nje nekakvu kulu u gradskom zidu ili bi to mogao biti i još jedan zvonik te do njega sklop još nekih zarušeih građevina. Dosta složena arhitektonska situacija, informativna je, a opet ne do kraja jasna. Marsili ne nastavlja crtati tu stranu gradskih zidova prema sjevero–istočnim gradskim vratima. Tu staje, a niže tim objektima dodaje vrlo zornu predodžbu porušene modruške katedrale s njezinim zaštitnim zidovima koje opet ne spaja sa vanjskim gradskim zidovima u tom dijelu Modruša. U Marsilijeve crteže i grafičke informacije

Modruš, tlocrt župne crkve Presvetog Trojstva, današnje stanje
A — ulazno predvorje
B — brod crkve
C — svetište
D — sakristija
E — prostorna veza s današnjom župnom kućom i ostacima neke starije građevine

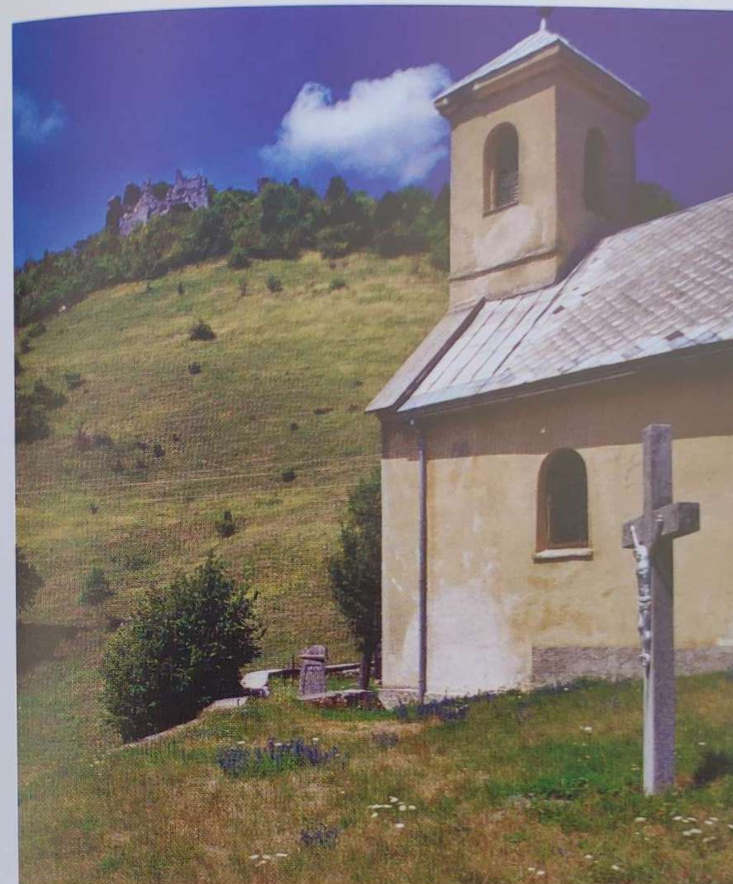

ne bi trebalo sumnjati, tek je šteta što on to nije izveo točnije i do kraja, pa i ova njegova slika modruških ruševina opet ostavlja više otvorenih pitanja.

Nije li položaj današnje župne crkve sa župnim dvorom zatvoren sa sjeverne strane gradskim zidom, možda sklop nekog samostana, možda baš traženoga franjevačkog samostana na Modrušu? Nije li današnja župna crkva Sv. Trojstva možda u temeljima samostanska crkva sv. Franje, obnovljena i dograđena, već pri kraju 17. stoljeća, kada počinje naseljavanje i obnova Modruša? Nije li crkva sv. Trojstva već ta obnovljena, župna crkva novoga Modruša, ona Riceputtijeva crkva »imajuća zidove od opeka a krov od drveta ležeća unutar starog platna«? Crkva zidana od opeka nije srednjovjekovna crkva. Ta je crkva pokrivena drvenom građom, dakako i taj je krov djelo obnove stare crkve za potrebe novih modruških žitelja. Nije li to baš ono što je i Marsili nacrtao u svojem prikazu Modruša?![111]

Ne govori li u prilog tezi, da je baš tu bilo mjesto franjevačkog samostana i dandanas tu prisutno groblje, jer je groblje spomenuto i u osnivačkoj ispravi pape Grgura IX 1378.godine: »Crkva Sv. Franje, zvonik, groblje, kuće i drugo,što je sagradio i podigao naš dragi sin Stjepan knez senjski u svojem gradu Modrušu za njihovu potrebu na

[111] Današnji izgled i stanje župne crkve Sv. Trojstva u Modrušu govori o crkvi izgrađenoj za obnovljenu župu u 18. stoljeću. Ipak arhitektonska i arheološka neistraženost ove crkve ostavlja i dalje neka pitanja otvorenima. Vidi rad: M. Kruhek–Z.Horvat, Castrum Thersan, s. 125–127.
Već spomenuti izvori Frasa, Riceputija, Klaića i Magdića. Vlastita istraživanja na terenu uvjervaju nas tek da su na tim lokacijama zaista nekada bili neki zidani objekti te bi jedino otkopavanje njihovih možebitnih ostataka moglo reći više o njihovom izgledu.

Župna crkva Presvetog Trojstva

čast i pod imenom sv. Franje...«[112] Groblje je sveto mjesto i njegovo se mjesto teško mijenja, odnosno svetost takvog mjesta tradicija uvijek čuva najdosljednije i najtrajnije. Ako je crkva Sv. Antuna mjesto dominikanskoga samostana, onda je položaj današnje crkve sv. Trojstva mjesto gdje bi bilo moguće tražiti samostan franjevaca. Naša analiza suvremenog arhitektonskog sklopa crkve Sv. Trojstva i župnog dvora i u tom sklopu sačuvanih ostataka nekih starijih građevina, potvrđuje da je takva pretpostavka moguća.

[112] M. Bolonić, Samostani i patronat, nav. dj. s. 273.

Već i običan pregled sadašnje crkve Sv. Trojstva, govori da je ta crkva sagrađena ili bar dograđena negdje početkom 18. stoljeća. To je jednostavna crkva izdužena tlocrta. U osi zapadnoga pročelja podignut je zvonik, koji nema sačuvanih građevinskih elemenata koji bi upućivali na neko ranije zdanje. Ni njegov položaj prema crkvi ne upućuje na postojanje kakvog ranijeg zvonika na tom mjestu. Svetište je iste širine kao i crkveni brod i završava ravno, što je vrlo rijetko i neobično. Koji su razlozi naveli graditelja na takvo tlocrtno riješenje? Uz južnu stranu svetišta danas stoji sakristija, a u sjeveroistočnom kutu svetišta nalazi se veza kojom se prolazi do današnjega župnoga dvora. Ta veza djeluje poput ostatka nekakvog srednjovjekovnog pregrađenog zdanja.

Dakako cijeli ovaj arhitektonski sklop traži najprije arheološko otkrivanje njegove situacije u temeljima, a zatim podrobnije arhitektonsko istraživanje postojećeg stanja. Nova saznanja o odnosu starijega i novijega, koji je u ovom sklopu posve nedvojben i očit, mogla bi riješiti pitanja izvornoga izgleda i povijesne funkcije ovoga dijela stare modruške graditeljske baštine. Ta bi istraživanja trebala odgovoriti i na pitanje kakva i koja je to manja crkvica koju je kraj toga sklopa nacrtao L. F. Marsili u svojoj skici modruških starih ruševina. Ostaje otvoreno pitanje još nekih sakralnih objekata na Modrušu koje spominju neki stariji pisci modruške povijesti.

Crkva Sv. Stjepana, Sv. MIhovila i Sv. Katarine

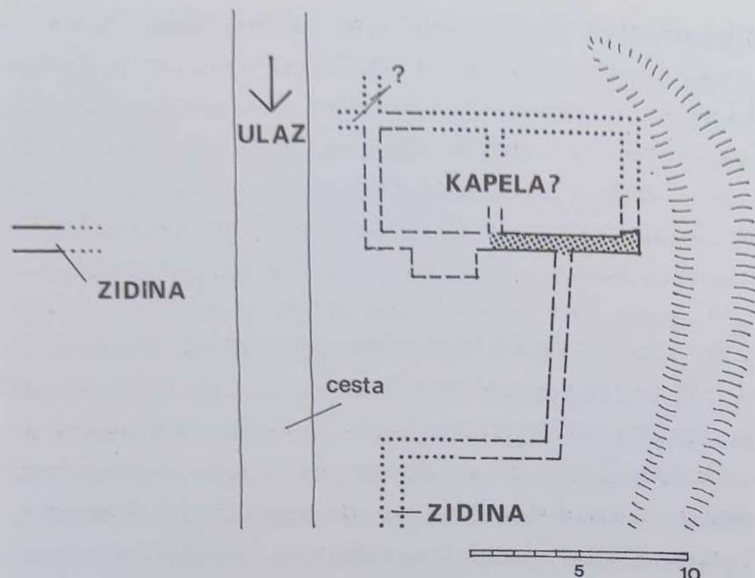
Nijednu od tih triju crkava na Modrušu ne spominju stari pisani povijesni izvori. Crkvu Sv. Stjepana, čini se, prvi je spomenuo F. Riceputti, koji kaže da se crkva Sv. Stjepana nalazi »uza zid na zapad tik varoških vratah...« To će doslovce poslije ponoviti E. Laszowski i Vjekoslav Klaić. Julije Fras crkvu Sv. Stjepana uopće ne spominje. On u svojoj Topografiji spominje »ruševine crkve sv. Katarine , a iza grada također su ruševine jedne crkve«. Slijedeći Frasa Mile Magdić govori: »tik izpod ograde koče se razvaline gradske kapelice, ali joj tradicija ni historija ne zna za ime«.[113]

Dakle mnogo je pitanja na koja nema pravih, jasnih odgovora. Sigurno je tek jedno: osim spomenutih crkava na Modrušu je bilo još nekoliko sakralnih građevina, vjerojatno manjih dimenzija i manjega povijesnoga značenja. Možda je jedna od njih bila i ona manja crkvica koju nam crta J. F. Marsili uz gradski zid kraj današnje crkve sv. Trojstva? Danas je to samo uzgibana slika tla ispod kojeg se naslućuju ostaci neke manje, ranije građevine.

Prihvatimo li Riceputtijevu tvrdnju da je crkva Sv. Stjepana bila kod zapadnih gradskih vratiju, tamo gdje su uz sadašnju, staru modrušku cestu, neke modruške kuće, ostaje pitanje gdje su bile crkve Sv. Mihovila i Sv. Katarine.

Ne znamo točno što je Magdiću bila gradska kapelica »tik izpod grada«. Možda kapela modruškoga kastruma?

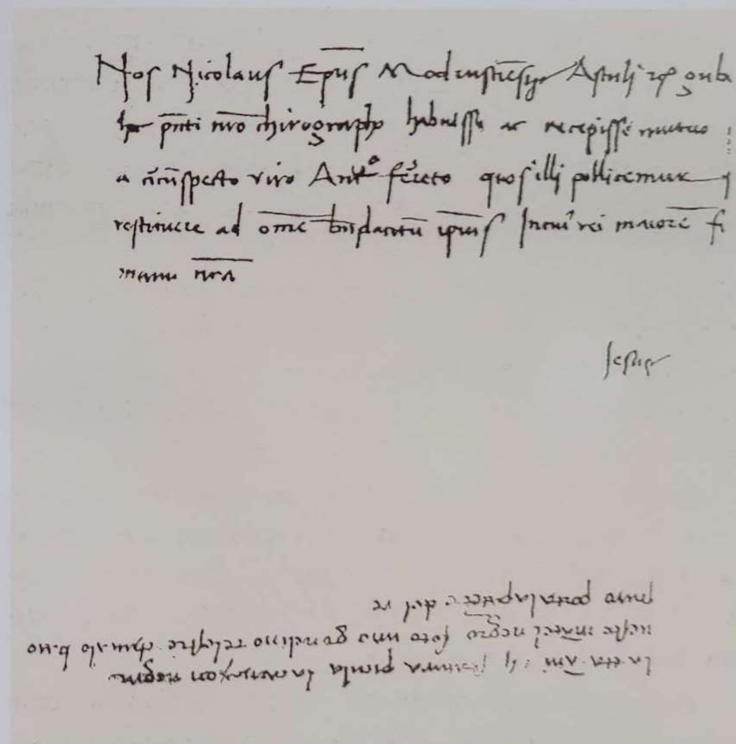
113 Mile Magdić, Grad Modruš, nav. rad s. 105–106.

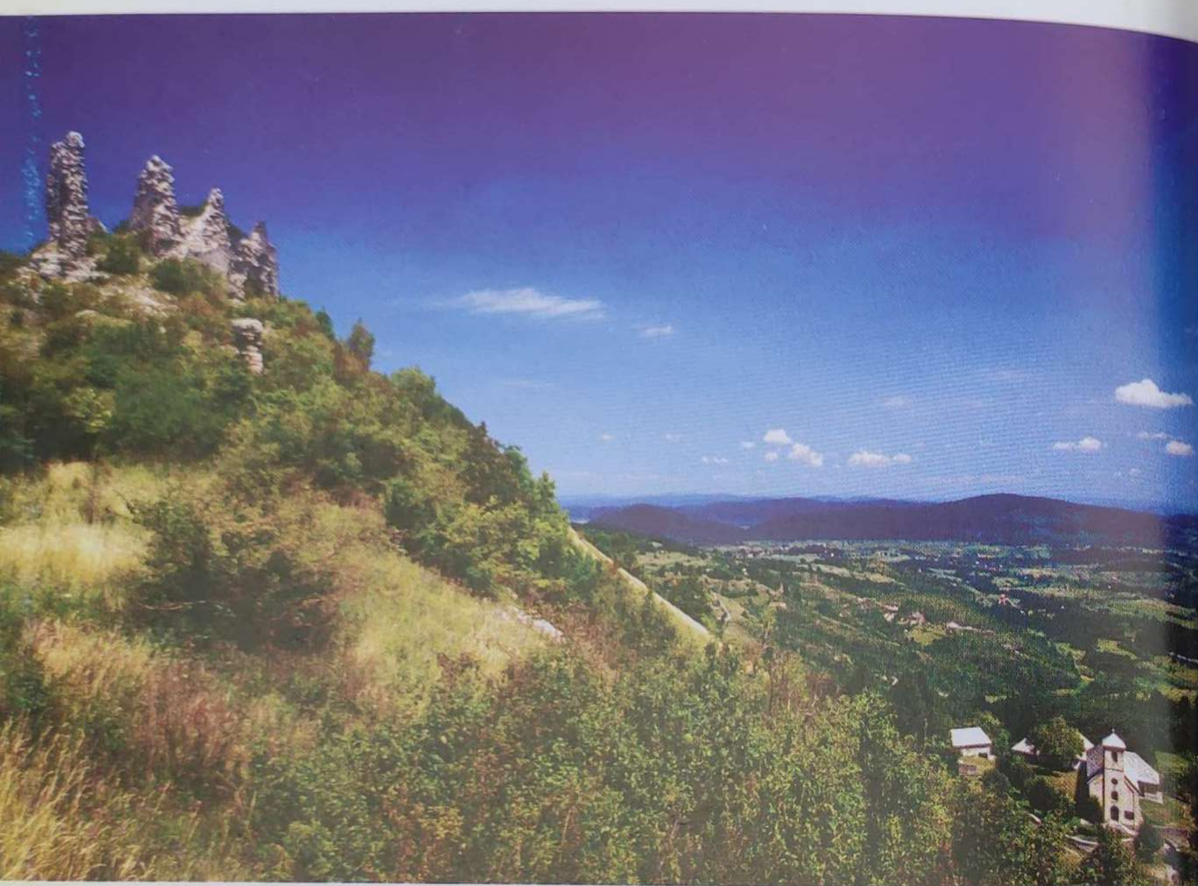
Modruš, sakralni objekt uz zapadna gradska vrata, moguće crkva Sv. Mihovila.

Mogla je takva kapela biti i izvan užeg prostora feudalnog kastruma a unutar donjeg prostora kojeg su zatvarale gradske zidine. Mogla bi tu dakle biti gradska kapela posvećena sv. Katarini i takvu je kapelu mogla dati graditi spomenuta gospođa Katarina Carrara, žena Stjepana Krčkog–Frankopana, koja se nalazi na Modrušu između 1372. i 1390. godine?! Frasova tvrdnja da se crkva Sv. Mihovila nalazila »ispod modruškoga brijega« ne pomaže nam mnogo. Ispod grada i modruškoga brijega je i ona crkvica koju je na svojem crtežu nacrtao Marsili, ali ne znamo koja je to crkva bila. Ispod brijega bi mogla biti i crkvica koja je stajala kod sjeverozapadnih gradskih vratiju. Naša su istraživanja utvrdila da je tu zaista ranije bio neki manji objekt čije su stranice u tlocrtu 1:2, a po sredini je još neki zarušeni poprečni zid, što bi mogla biti baš neka sakralna građevina.

Ostaje dakle otvorenim pitanje postojanja i lociranja još nekih manjih i manje povijesno i građevinski značajnih sakralnih spomenika na Modrušu. Teško da bi nam u tome mogla pomoći neka otkrića pisanih izvora. Jedino bi pažljiva, barem sondažna arheološka istraživanja i otkopavanje modruških ruševina mogla riješiti neka od ovih pitanja. U svakom slučaju, posve je očito da je u Modrušu, unutar njegovih zaštitnih srednjovjekovnih zidina, pa i izvan njih, bio toliki broj sakralnih građevina kao ni u kojem drugom sličnom srednjovjekovnom hrvatskom gradu. One veće i značajnije su i starije. Sve pak zajedno, bez obzira koliko danas poznajemo njihovo staro građevno stanje, pokazuju da je Modruš u srednjem vijeku bilo veliko i vrlo značajno povijesno mjesto: složeni povijesni areal svjetovno–feudalnog, crkveno–sakranog i građansko–gradskog graditeljstva.

Autograf biskupa Nikole Modruškog

Pogled na ruševine grada
i podgrađe

Dio karte Martina Stiera, sredina 17. stoljeća. Crtež dobro prikazuje položaj modruških utvrda, katedralne crkve i naselja. ÖNB — Wien Cod. 8609

ZAKLJUČAK

Dobro je na kraju ovog povijesnog puta kroz prošlost drevnoga Modruša sabrati sva naša saznanja u jedan sud opće stručne vrijednosti i značenja Modruša u našoj hrvatskoj povijesti. Potrebno je te povijesne vrijednosti od vremena nastanka i stoljeća življenja Modruša, njegovih gospodara i građana, njegovih svjetovnih i duhovnih institucija, povezati sa mnogo širim prostorom, od srednjoeuropskih do mediteranskih krajeva i zemalja. Modruš je bio na njihovom putu, bio je jedno od dodirnih mjesta do kojeg su stizali i jedni i drugi utjecaji, ljudi i njihove umotvorine i rukotvorine. Bio je primjer sretnog srednjovjekovnog razvoja, sjaja plemenitih i moćnih nositelja vlasti i sile sve do vrhunca svojega rasta i ugleda; a onda i svjedok hrvatske povijesne tragedije koju su donjela turska osvajanja i zatiranja hrvatske narodne i kršćanske univerzalne baštine. Bio je Modruš i veliki onovremeni grad plemenitih građana feudalnog i biskupskog grada, trgovaca i obrtnika, zemljoposjednika i slugu feudalnih i crkvenih institucija vlasti. Modruš je stoljećima bio i veliko gradilište, prostor u kojem se gradilo i obnavljalo od vrha brijega na kojem se dograđivao grad knezova Krčkih Frankopana, do gradskih kuća i palača, od njegove prve župne crkve Sv. Marka do biskupske katedralne crkve i samostana franjevaca i dominikanaca. Kolika su se ugledna imena povijesnoga

života Hrvatske, Italije, Ugarske i njemačkih zemalja susretala u kneževskoj palači Tržan grada modruškoga: kraljevi i kontese, ratnici i crkveni dostojanstvenici! Na kraju je pak, zbog turske osvajačke sile sve spalo na šaku bijednih stražara koji su se skrivali u zidinama feudalne utvrde, dok je grad ponosnih građana biskupskoga grada propadao u ruševinama jednog novog vremena.

Po čemu je Modruš bio veliki grad hrvatske srednjovjekovne povijesti!? Nastojali smo to pokazati sabirući sačuvane i nama dostupne pisane podatke o njegovoj povijesti, a onda pokušavajući sagledati i ocijeniti spomeničku vrijednost njegove, nažalost, slabo sačuvane i slabo istražene graditeljske baštine.

Sačuvani povijesni izvori govore da je Modruš bio jedno od najznamenitijih mjesta srednjovjekovne hrvatske povijesti.

Veliki je bio njegov utvrđeni grad sagrađen na vrhu brijega modruške glavice. Počeci njegovoga postanka obavijeni su tek pričama o njegovoj legendarnoj starosti. Počeli su ga graditi tu naseljeni Hrvati već u doba starohrvatske države (10–12. st.). Već u rano doba Ugarsko–hrvatskog kraljevstva, u 13. st. dolazi kraljevskom darovnicom u posjed znamenite feudalne porodice knezova Krčkih — Frankopana. Oni ga kroz puna četiri stoljeća dalje izgrađuju, proširuju i utvrđuju, do pravog dvorskog sjaja i neosvojivog u srednjovjekovnim uvjetima. Poslije njih, vojno–krajiške vlasti, za potrebe graničnih straža samo su koristile zidine i kule frankopanskog grada prepuštajući ga polaganom propadanju. Propadao je tako sve do današnjega posve ruševnoga stanja. Sigurno je tek jedno; ruševine frankopanskog utvrđenoga grada čuvaju u svojim slojevima urušenih zidina i palača mnoga materijalna svjedočanstva dnevnoga života i povijesnoga sjaja staroga Modruša.

Otkriti i pokazati ih mogla bi samo sistematska arheološka iskopavanja. Po svojoj prostornosti, ruševnoj zaboravljenosti i sačuvanosti, Modruš je sigurno jedno od najzanimljivijih arheoloških mjesta za istraživače zakopanoga grada i tako slabo poznate materijalne kulture hrvatskoga srednjega vijeka.

Modruš je bio veliki grad kao građansko naselje modruških žitelja. Iako nam se nije sačuvala nijedna modruška srednjovjekovna kuća, nijedna palača modruških plemića, pa čak niti modruški biskupski dvori, dokazuje to već i sama prostorna naseljenost grada Modruša. Modruš je i brojem žitelja u cvatućem stoljeću svojega razvoja (14. st.) bio najveći grad između Zagreba i Senja. Grad modruških građana bio je opasan zaštitnim i obrambenim zidinama i kulama. Građevinska analiza pokazuje da je taj obrambeni zid bio građen u različitim vremenima; pratio je naime širenje i rast grada, sve do 15. stoljeća, kada je i stara crkva Sv. Marka bila proširena, a onda i ona zaštićena zidovima i kružnim polukulama. Rijetko sačuvane isprave govore ipak nešto i o plemenitim žiteljima toga grada, o njihovim imenima, kućama i međusobnim odnosima.

Modruš je bio veliki i znameniti grad kao središte i sjedište velike hrvatske župe Modruš. Bio je to već i prije nego li su mu u 13. st. postali gospodarima knezovi Krčki. Tada je župska upravna i sudska vlast starohrvatske župe prešla u nadležnost njihove vlasti i njihovoga feudalnoga gospodstva, a Modruš je postao središtem frankopanskog glavnog i najvećeg feudalnog posjeda.

Modruš je bio vrlo ugledan grad u hijerarhijskoj strukturi crkvene uprave srednjovjekovne Hrvatske. Već je u 12. stoljeću ušao u teritorijalne granice novo osnovane Krbavske biskupije. Koliko je Modruš bio znamenito duhovno središte modruške frankopanske kneževine

najbolje svjedoče njegove brojne crkve i dva samostana, dominikanskoga i franjevačkoga reda. Konačno, kruna toga položaja i časnoga mjesta bio je prijenos sjedišta Krbavske biskupije u grad Modruš i utemeljenje Modruške biskupije.

Modruš je bio vrlo poznati grad svim putnicima i trgovcima koji su iz sjevernih krajeva Hrvatske putovali Modruškom cestom kroz grad Modruš, ulazili na njegova sjeveroistočna vrata, plaćali u Modrušu maltarinu za svoju trgovačku robu, zadržavali se i odmarali unutar zidina podgrađa Tržan–grada, a onda kroz jugozapadna vrata odlazili iz Modruša preko šuma kapelskoga gorja i preko Like do Senja na Jadransko more.

Na kraju treba izreći još jednu povijesnu istinu. Modruš je bio eminentno hrvatski srednjovjekovni grad. Gradili su ga hrvatski ljudi i graditelji, hrvatski plemići i feudalni magnati. Dolazili su u Modruš, preko frankopanskih veza sa sjevernom Italijom i srednjom Europom graditelji s Mediterana, iz Venecije i oni iz europskih zemalja. Dolazila je i novčana pomoć do Modruša iz papinske riznice i blagajne Mletačke Republike; od ugarsko–hrvatskih vladara, pa poslije novih kraljeva Habsburgovaca i njihovih vojnih institucija iz Graza i Beča. Ali Modruš su u prvom redu gradili, održavali i obnavljali hrvatski klesari i zidari u hrvatskim prilikama i prema mogućnostima modruških žitelja i modruških gospodara. U Modruš su dolazili visoki gosti kraljevskih i kneževskih dvorova, svjetovni i crkveni kneževi europskih gradova i država, ali u njemu su stoljećima živjeli hrvatski plemići i građani sa svojim feudalnim gospodarima, sa svojim svećenicima i redovnicima i svojim biskupima. Dok je bilo tako, Modruš je rastao i živio kao hrvatski grad. Kada su nestali iz njega hrvatski gospodari

i hrvatski žitelji, Modruš je počeo nestajati, pretvorivši se na kraju u veliku srednjovjekovnu povijesnu ruševinu.

Ipak i takav Modruš ima danas svoju vrijednost, Ne samo povijesnu već i materijalnu. Trebali bi to danas samo otkriti, prepoznati i sačuvati barem te krhotine modruških znamenitosti.

CLVI. 1498. 20. travnja. U Modrušah.

Knez Bernardin Frankapan potvrdjuje darovanje učinjeno Valentinu Hotkoviću, te točnije opisuje medje toga darovanja.

»Mi knez Bernardin od Frankapanov, krčki, senski i modruški... Dano u varošu našem Modrušah...«

Glagoljska isprava od 20. travnja, 1498.

Zidine Frankopanskog grada pred potpunim urušavanjem

I Z V O R I   I   L I T E R A T U R A

Tadija Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, II — XVI, Zagreb, 1906. – 1976.

Thalloczy Lajos — Barabas Samu, Monumenta Hungariae historica, dipl. vol. 35 i 38, Codex diplomaticus Comitum de Frangepanibus, Budapest, 1910 i 1913.

Ivan Kukuljević Sakcinski, Acta croatica (Listine hrvatske), Zagreb, 1863.

Stjepan Krasić, Regesta pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku, (1329. –1600.), Arhivski vijesnik, XVII–XVIII, Zagreb, 1974.–1975.

Radoslav Lopašić, Hrvatski urbari, MHJSM — vol . V, Zagreb, 1894., Novo izd. Modruškog urbara uredili Višnja Lipošćak i Ivan Tironi, Ogulin 1997.

R. Lopašić, Spomenici Hrvatske krajine, I–III, Zagreb, 1884., 1885., 1889.

Emilije Laszovski, Monumenta habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae, vol. I–III, (Habzburški spomenici) Zagreb, 1914., 1916., 1917.

Ferdo Šišić. Hrvatski saborski spisi, knj. I–V, Zagreb, 1912.–1918.

F.Šišić, Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473.–1496.) Starine JAZU, XXXVIII, Zagreb, 1937.

Giovani Pieroni, Rkp. Relazioni di anno 1639. Modruš, Državni arhiv Slovenije, Ljubljana. O tome pisao E.Laszowski, Izvještaji Ivana Pieronija o hrvatskim krajiškim gradovima i mjestima god. 1639., Starine JAZU, knj. XXIX, Zagreb, 1898., s. 12–32.

Luigi Ferdinando Marsili, Spisi njegove ostavštine u Universitetskoj biblioteci u Bologni, Cod. 66, s. 133.

Martin Stier, Befestigungen in Steiermark, Krain, Kroatien und Küstenland, Wien 1660. Austrijska nac. bibl. (ÖNB), Cod. 8608.

Mathias Anton Weiss, ÖNB, rkp. 8655, Vorstellung und kurze Beschreibung des Defensionstands deren Croatischen Frontieren, Graz, 1729.–1738.

Ratni arhiv, Beč, Zbrka planova, sg. G I a 192, K. — 46, (crteži Fridricha Holsteina, 1700. i 1701.

Državni arhiv Slovenije, Stanovi i dežele na Kranjskem, fasc. 162, kut. 282, planovi, tlocrti.

Julije Fras, Volständige Topographie der Karlstädter Millitärgrenze, Zagreb, 1835., Modruš, 291–294. Prijevod: Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine, Gospić,1988., s. 198–199.

Emilije Laszowski, Modruš, Prosvjeta, g. II, br.24, Zagreb,1894. s. 746–750.

Manoilo Sladović, Poviest biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske, Trst, 1856., pretisak, Gospić, 2003.

Vjekoslav Klaić, Krčki knezovi Frankopani, I sv., Zagreb, 1901.

Vjekoslav Klaić, Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, Poučna knjižnjica Sv.Jeronima, knj. 38, Zagreb, 1880., s. 124–126

Josip Poljak, Velika župa Modruš, ser. III, Hrvatska u riječi i slici, Zagreb, 1943., Pretisak priredili Josip Vuković i Milan Chomparo, 1997.

Mijo Brašnić, Župe u Hrvatskoj državi za narodne dinastije, Rad JAZU, knj. 25. Zagreb, 1873. s. 31–52.

Arkiv za povjestnicu jugoslovensku, ur. Ivan Kukuljević, knj. XII, Zagreb, 1875., s. 134–136.

Daniele Farlati, Illyricum sacrum, III, Venecija 1819., s. 114

Antun Belak, Modruš razvalina i mestance u tretjoj ogulinskoj pukovniji, Domovina, g. III, Zagreb, 1891., s. 62–63.

(J. E.) Tomić, Grad Modruš, Narodne novine, LXVI, br. 80, Zagreb, 1900.

Mile Magdić, Grad Modruš, Narodne novine, LXXIX, br. 105, 106, Zagreb, 1913.

Lujo Margetić, Iz vinodolske prošlosti (pravni izvori i rasprave), Vinodol i knezovi Krčki, Rijeka, 1980., s.15–26.

Mihovil Bolonić, Samostani i patronat u Senjskoj biskupiji, Senjski Zbornik, V, Senj, 1973.–73., s. 246–249.

Mile Bogović, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje, Krbavska biskupija u srednjem vijeku, Zbornik radova, Rijeka –Zagreb,1988., Modruš, s. 64–68.

Mile Bogović, Sadržaj izvješća senjsko–modruških biskupa u Rim od 1602. do 1919. g. Senjski Zbornik, 23 Senj, 1996, s. 161–196.

Ankica Pandžić, Stare karte i atlasi, Zagreb, 1987. i ista autorica, Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske, Zagreb, 1988.

Milan Kruhek–Zori, Castrum Thersan et civitas Modrussa, Godišnjak zaštite spomenika kulture hrvatske, br. 16, Zagreb, 1990.–92. s. 89–131.

M.Kruhek, Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća, Zagreb, 1995.

M. Kruhek, Modruš feudalni utvrđeni i biskupski grad, monogr. Ogulin, Ogulin 2000. s. 37–67.

Ivan Erceg, Kratak prilog za upoznavanje Modruškog urbara (1486.), Acta historico–oeconomica, 22, Zagreb, 1995., br. 1. s. 7–23.

Lovorka Čoralić, Iseljavanje stanovnika Modruša i njihov život u Veneciji u 15. i prvoj polovici 16. stoljeća, Senjski zbornik, 21, Senj, 1944. s. 79–100.

BILJEŠKA O PISCU

Milan Kruhek rođen je 28. prosinca 1940. u Zamlači kod Varaždina. Osnovnu školu završio je u Varaždinu, a Dominikansku klasičnu gimnaziju u Bolu na Braču. Studij arheologije s klasičnom filologijom diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Poslijediplomski studij Pomoćnih povijesnih znanosti i magisterij završio je na Filozofskom fakultetu u Zadru 1983., a doktorat iz područja povijesnih znanosti postigao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1990.

Zaposlio se 1969. u Muzeju Hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, a od 1971. do 2001. radi kao kustos u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu. U toj ustanovi, napredujući u radu, stekao je i najviše stručno zvanje, zvanje muzejskog savjetnika.

Godine 2001. prelazi na posao u Hrvatski institut za povijest kao znanstveni suradnik. Radeći na znanstvenim projektima Instituta, stekao je zvanje znanstvenoga savjetnika u prvom i drugom reizboru u trajno zvanje. Uz znanstveni rad obavlja i poslove voditelja projekata, poslove zamjenika ravnatelja, a u vremenu od 2003. do 2007. i ravnatelja Instituta. Poslije toga i danas opet obavlja dužnost voditelja projekta za hrvatsku srednjovjekovnu povijest.

Uz stručne muzeološke poslove u muzejskoj struci, te znanstveni rad na više kapitalnih znanstvenih proje-

kata na polju povijesne znanosti i hrvatske kulture, objavio je više od stotinu znanstvenih i stručnih radova, znanstvenih knjiga i više stručnih i popularnih publikacija. Održao je na desetke znanstvenih i stručnih predavanja u Hrvatskoj i drugim europskim zemljama (Austrija, Njemačka,Mađarska, Poljska, Litva, Slovenija), djelovao u širenju znanosti, znanja i kulture preko radija, HTV i drugih medija. Kao predavač i profesor radi i na visokoobrazovnim institucijama: na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, na Teološkom fakultetu u Zagrebu, na poslijediplomskim studijama i predaje kao gost–prof. na Veleučilištu u Karlovcu. Kao voditelj i mentor pomaže mnogim mlađim znanstvenicima u stjecanju magisterija i doktorata znanosti.

Uz znanstveni i stručni rad uključen je u javni i društveni život , vršeći godinama dužnost tajnika Hrvatskog muzejskog društva, kao urednik ili član uredništva više znanstvenih i stručnih časopisa. Član je Gradskog poglavarstva grada Karlovca u dva izborna mandata.

Za rezultate profesionalnog rada i javnog djelovanja dobio je više različitih javnih i društvenih priznanja i nagrada. Svakako je najveće priznanje Odlikovanje Predsjednika Republike Hrvatske s likom Ruđera Boškovića za znanstveni rad (1995.) i Nagrada grada Karlovca dobivena za javni i kulturni rad 1998.

S A D R Ž A J

Do sada objavljeno u knjižnici **Modruš** Ogranka Matice hrvatske Ogulin

Petar Runje
TRAGOM STARE LIČKE POVIJESTI

Petar Runje
ŠKOLOVANJE GLAGOLJAŠA

Dubravka Balen–Letunić
JAPODI

Petar Runje
TRAGOM STARE LIČKE POVIJESTI
(novo prošireno izdanje)

Milan Kruhek
SREDNJOVJEKOVNI MODRUŠ

ISBN 978-953-7166-04-5

9 789537 166045

120,00 kn